

VYSOKÁ STRANICKÁ ŠKOLA PŘI ÚV KSSS

Kurs všeobecných dějin — Dějiny novověku

Profesor

I. S. GALKIN

II. INTERNACIONÁLA
(1889—1914)
PRVNÍ SVĚTOVÁ
IMPERIALISTICKÁ VÁLKA

*Těsnopisný záznam přednášky na Vysoké stranické škole
při ÚV KSSS*

RUDÉ PRÁVO

vydavatelství Ústředního výboru KSČ

PRAHA 1953

VYSOKÁ STRANICKÁ ŠKOLA PŘI ÚV KSSS

Kurs všeobecných dějin — Dějiny novověku

Profesor

I. S. GALKIN

II. INTERNACIONÁLA
(1889—1914)
PRVNÍ SVĚTOVÁ
IMPERIALISTICKÁ VÁLKA

*Těsnopisný záznam přednášky na Vysoké stranické škole
při ÚV KSSS*

RUDÉ PRÁVO

vydavatelství Ústředního výboru KSČ

PRAHA 1953

II. INTERNACIONÁLA

(1889—1914)

MARXISMUS A DÉLNICKÉ Hnutí. POSLEDNÍ LÉTA ŽIVOTA K. MARXE

Období mezi I. a II. internacionálou¹ se vyznačuje hlubokými převraty a změnami v hospodářství a politice v jednotlivých kapitalistických zemích. V sedmdesátých letech 19. století začal přechod od předmonopolního stadia kapitalismu k imperialismu. Po krizi roku 1873 zesílil v průmyslu proces koncentrace a centralisace. Byly to však ještě krátce trvající, nepevné a vratké společnosti, které se pod tlakem konkurence snadno rozpadaly. Teprve ke konci 19. století, v jeho posledním desetiletí, získávají si monopoly stále více a více místa v různých průmyslových odvětvích.

V téže době se zdokonaluje aparát diktatury buržoasie. Neslýchaně roste úřednictvo, policie a vojsko. Buržoasie, vystrašená Pařížskou komunou, pokoušela se ochránit před novými revolucemi tím, že zesílila útlak vůči proletariátu. »Uvidíme,« řekl Lenin, když charakterisoval dějiny pokročilých zemí světa z konce 19. a ze začátku 20. století, »že pomaleji, mnohotvárněji a na mnohem širším dějišti probíhal týž proces, na jedné straně proces budování „parlamentární moci“, jak v republikánských zemích (Francie, Amerika, Švýcarsko), tak i v zemích monarchistických (Anglie, do jisté míry Německo, Itálie, skandinávské země atd.), na druhé straně proces boje o moc mezi různými buržoasnými a maloburžoasnými stranami, které si dělily a znovu mezi sebou rozdělovaly „kořist“ úřednických místech, při čemž základy buržoasního řádu zůstávaly nedotčeny, a posléze proces zdokonalování a upevňování „výkonné moci“, jejího úřednického a vojenského aparátu.«²

Koncem 19. století stál před proletariátem úkol soustředit síly, úkol upevnit všechny organisace dělnické třídy — stranické, odborové, družstevní, osvětové a jiné. Dělnická třída se musela zdokonalovat organisacně, theoreticky a politicky.

¹ Engels ve svém projevu na curyšském kongresu II. internacionály pokládal rok 1873 za poslední rok existence I. internacionály. První kongres II. internacionály se konal v roce 1889.

² V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. II, Svoboda, Praha 1951, str. 150.

Musila se připravovat k rozhodnému útoku na tvrze kapitalismu, k socialistické revoluci: »... *tehdy*,« píše Lenin, »po porážce Pařížské komuny, dala historie na pořad dne pozvolnou organizační a uvědomovací práci. Jiné nebylo. Anarchisté neměli (a nadále nemají) zásadně pravdu nejen theoreticky, nýbrž ani hospodářsky a politicky. Anarchisté nesprávně zhodnotili poměry, neboť nepochopili světovou situaci: anglický dělník, zkorumpovaný imperialistickými zisky, poražená Komuna v Paříži, buržoasně nacionální hnutí v Německu, které právě zvítězilo (1871), polonevolnické Rusko, spící staletým spánkem.

Marx a Engels správně zhodnotili poměry, pochopili mezinárodní situaci, pochopili úkoly *pozvolného* přibližování k počátku sociální revoluce.«³

A toto pozvolné přibližování k počátku sociální revoluce se dalo za situace, kdy se stále více šířil marxismus. Marxismus si razil cestu v úporném boji s různými oportunistickými směry.

Marx a Engels, zakladatelé vědeckého socialismu, byli především stranickými vůdci. Vedli neúnavný boj za to, aby byla vytvořena proletářská strana, a obraceli ostří theoretické a politické zbraně proti pravému a »levému« oportunismu, proti reformismu a kompromisům s oportunisty, proti anarchismu a všelijakým »levičáckým« směrům v dělnickém hnutí.

S tohoto hlediska měly obrovský theoretický a praktický význam Engelsovy práce *Politický indiferentismus* a *Baku-novci v práci*, které vyšly v sedmdesátých letech.

Obě tato díla byla namířena proti politickým ideálům anarchistů. Marx a Engels s neobyčejnou silou odhalovali bezpodstatnost theoretických thesů anarchistů a podřývali jejich vliv v masách.

Celý Marxův život byl zasvěcen veliké věci osvobození dělnické třídy. Marx vedl neúnavný boj za to, aby ideje vědeckého socialismu zvítězily v širokých masách pracujících. Marxismus jako theorie revolučního proletářského socialismu, jako ucelený světový názor a filosofický systém pronikal do mas a stával se nepřemožitelnou silou. Marx hluboce věřil, že se revoluce blíží, a měl stále větší zájem o Rusko jako o zemi, kde dozrávala revoluce. Vítězství revoluce v Rusku mělo mít podle Marxova názoru obrovský význam pro vítězství revoluce na celém světě.

³ V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. II, Svoboda, Praha 1951, str. 41—42.

»Ruské poměry jsem studoval v originálu z *ruských* neúředních i úředních pramenů,« psal Marx v roce 1877 Sorgovi. »Podle toho stálo Rusko již dávno na prahu převratu; všechny základní podmínky jsou tu...

Revoluce začíná tentokrát na východě, kde je dosud neporušená bašta a záložní armáda kontrarevoluce.«⁴

Marxova vědecká politická předpověď o revoluci v Rusku byla zcela odůvodněná a dějiny ji potvrdily.

Marx v posledních letech svého života, už těžce nemocný, dokončoval druhý a třetí díl *Kapitálu*. Tato práce vyžadovala největšího vypětí sil. Záchvaty těžké choroby, které se staly častějšími, odtrhovaly ho stále víc a více od práce.

Dne 14. března 1883 Marx zemřel.

Když Engels oznamoval světu tuto těžkou ztrátu, napsal: »Nejmohutnější rozum naší strany přestal myslet, nejsilnější srdce, jaké jsem kdy znal, přestalo bít.«⁵ »... lidstvo přišlo o hlavu, a to o nejvýznačnější hlavu, jakou v současné době mělo.«⁶ A dále Engels pokračoval: »... zemřel uctíván, milován a oplakáván miliony revolučních spolupracovníků v celé Evropě a Americe, od sibiřských dolů až po Kalifornii...

Jeho jméno i dílo přetrvá staletí!«⁷

Po Marxově smrti nepřestával Engels vytrvale bojovat proti nepřátelům socialistického učení — proti anarchistům, lassalovcům, possibilistům a fabiáncům.

»Marx a Engels učili proletariát uvědomovat si svou sílu, uvědomovat si své třídní zájmy a sjednocovat se k rozhodnému boji proti buržoasii...

Marx a Engels učili, že není možno osvobodit se od moci kapitálu a přeměnit kapitalistické vlastnictví ve vlastnictví společenské pokojnou cestou, že toho může dělnická třída dosáhnout jedině použitím revolučního násilí proti buržoasii, *proletářskou revolucí*, nastolením svého politického panství — diktatury proletariátu, která musí potlačit odpor vykořisťovatelů a vytvořit novou, beztřídní komunistickou společnost.«⁸

⁴ K. Marx-B. Engels, *Vybrané spisy*, Svoboda, Praha 1951, str. 283.

⁵ K. Marx-B. Engels, *Spisy*, sv. XXVII, rusky, str. 296. (Engels v dopise J. B. Beckerovi z 15. března 1883 — pozn. překl.)

⁶ K. Marx-B. Engels, *Vybrané dopisy*, Svoboda, Praha 1952, str. 330. (Engels v dopise B. A. Sorgovi z 15. března 1883 — pozn. překl.)

⁷ K. Marx-B. Engels, *Vybrané spisy*, sv. II, Svoboda, Praha 1951, str. 173. (Z řeči B. Engelse, kterou pronesl anglicky nad Marxovou rakví — pozn. překl.)

⁸ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 13.

Předvečer vytvoření II. internacionály byl poznamenán řadou mohutných revolučních akcí proletariátu v různých zemích: v roce 1885 uskutečnili ruští dělníci Morozovovy továrny v Orechovo-Zujevě bojovou stávkou; v roce 1886 ohromily celý svět chicagské události v USA; v témže roce jednomyslně vystoupili francouzští horníci v Decazeville; v roce 1889 povstali k boji angličtí dokaři.

V těchto letech vznikají v mnoha zemích masové socialistické strany: bez ohledu na působnost výjimečného zákona vyrostla německá sociálně demokratická strana; v roce 1877 se vytvořila socialistická dělnická strana Ameriky; v roce 1879 vznikla na marseilleském sjezdu dělnická strana Francie; v roce 1899 vznikla rakouská sociálně demokratická strana. Socialistické strany vznikly v Belgii, Švýcarsku a ve skandinávských zemích. V Anglii Engels bojoval za vytvoření masové dělnické strany.

ENGELSŮV BOJ ZA VYTVOŘENÍ II. INTERNACIONÁLY

Přes to, že organisování politických stran dělnické třídy mělo zřejmý úspěch, nepokládal Engels ještě za možné vytvořit novou Internacionálu, protože si přál, aby se Internacionála obnovila jako marxistická.

V národních proletářských stranách, řekl Lenin, snažil se Engels »... prozkoumat, prostudovat, vypátrat, uhádnout a postřehnout národnostně zvláštní, národně specifické rysy v *konkretních cestách a metodách*, s jejichž pomocí každá země může vyřešit *společný* mezinárodní úkol...«⁹

Jiné stanovisko zaujímal nepřítel marxismu. Doslova hned druhý den po rozpuštění I. internacionály se anarchisté, trade-unionisté a později possibilisté pokoušeli obnovit nebo vytvořit znovu mezinárodní organizaci. A to, jak říkal Engels, nebylo náhodné. Dělal to úmyslně, aby uchvátíli do svých rukou iniciativu při vytvoření budoucí nové mezinárodní organizace a postavili se do čela mezinárodního dělnického hnutí.

Hlavní iniciativu při tvoření II. internacionály se pokoušeli uchvátit possibilisté a sociálně demokratická federace Anglie. Engels, který pozorně sledoval jejich intriky, uvědomoval o těchto lstivých plánech Sorga. »Spojenectví possibilistů a sociálně demokratické federace mělo tvořit jádro

⁹ V. I. Lenin, *Dětská nemoc »levičáctví« v komunismu*, Svoboda, Praha 1950, str. 70.

nové Internacionály...¹⁰ Possibilisté dosáhli toho, že získali od londýnského mezinárodního sjezdu, svolaného v roce 1888 anglickými trade-unions, plnou moc svolat mezinárodní kongres a přivlastnili si takové funkce a práva, jaká mohl mít jen kongres. Zbavovali budoucí kongres práva prozkoumat mandáty, stanovit pořad práce atd.

Když Engels viděl nebezpečí, které mohli mezinárodnímu dělnickému hnutí způsobit possibilisté, zanechal na nějaký čas velmi důležité práce na přípravě třetího svazku *Kapitálu* k tisku, aby tak zmařil úklady possibilistů a zajistil vytvoření opravdu revoluční Internacionály. Engels důrazně žádal od francouzských a německých marxistů, aby se uchopili vedení při tvoření Internacionály. Trval na tom, aby se marxisté aktivně účastnili svolání kongresu, a doporučoval jim, aby v žádném případě nedopustili, aby kongres řídili Brousse a Haydman.

Na Engelsovo naléhání dostali francouzští marxisté od sjezdu socialistických stran v Troyes plnou moc svolat mezinárodní kongres. K rozhodnutí sjezdu v Troyes se připojil sjezd odborů v Bordeaux.

Plnou moc svolat v roce 1889 mezinárodní kongres měli tedy jak possibilisté, tak marxisté. Němečtí sociální demokraté trvali na tom, aby byl svolán jediný kongres v Paříži společně s possibilisty. Bylo rozhodnuto svolat na 28. února 1889 do Haagu konferenci a dohodnout se. Possibilisté však nepřijali pozvání a na konferenci se nedostavili.

Konference, která byla z Engelsovy iniciativy svolána do Haagu, položila dvě podmínky: 1. kongres je suverénní při určování pořadu jednání a při určování plné moci a delegátských mandátů; 2. svolání kongresu musí vycházet ode všech socialistických skupin a být jimi podepsáno, jak possibilisty, tak také zástupci kongresů v Bordeaux a Troyes. Engels přikládal velký význam usnesení haagské konference. Domníval se, že possibilisté budou přinuceni smířit se s úlohou řadových účastníků kongresu, jinak se svou tvrdošijností odhalí před širokými masami jako rozbíječi jednoty dělnického socialistického hnutí. Protože však possibilisté ani po haagské konferenci nepřestávali společně se sociálně demokratickou federací připravovat svolání svého kongresu, zaměřil Engels všechno své úsilí na to, aby proti possibilistickému kongresu byl postaven kongres marxistický. Engelsova taktika tkvěla v tom, aby otevřené sou-

¹⁰ K. Marx-B. Engels, *Vybrané dopisy*, Svoboda, Praha 1952, str. 370.

těžení dvou směrů ukázalo širokým dělnickým masám, kde je skutečné dělnické hnutí a kde je (podle Engelsových slov) »jen podvod«.

Engels byl přesvědčen o tom, že otevřené soutěžení possibilismu a revolučního marxismu skončí rozhodným vítězstvím marxismu. Při organisování II. internacionály bojoval Engels rozhodně nejen s possibilismem, ale také s projevy oportunistu a smířlivectví u marxistů samých. Ve svém dopise Sorgovi z 8. června 1889 Engels píše: »Ale o naivnosti Němců nemáš poňetí. Dalo mi strašnou práci vysvětlit dokonce i Bebelovi, oč vlastně jde, ačkoli possibilisté to velmi dobře vědí a denně proklamují.«¹¹

Když Lenin charakterisoval Engelsovu účast na vytvoření II. internacionály, řekl, že Engels přes svých 68 let bojoval jako jinoch nejen s rozbíječi possibilisty, ale i s nejnepatrnějšími projevy oportunistu u marxistů samých, zejména v německé sociální demokracii, a se smířlivectvím vůči possibilistům.

ZALOŽENÍ II. INTERNACIONÁLY. PAŘÍŽSKÝ KONGRES (1889)

Na Engelsovo naléhání se v den stého výročí dobytí Bastily (14. července 1889) konal v Paříži zároveň s possibilistickým kongresem marxistický kongres. Zatím co na possibilistickém kongresu bylo ze 606 delegátů 524 Francouzů a nebyla na něm zastoupena ani jedna velká evropská socialistická strana, takže se skutečně stal kongresem francouzských possibilistů, bylo na marxistickém kongresu přítomno 395 delegátů, kteří zastupovali všechny západoevropské socialistické strany. Podle Engelsových slov byla na kongresu zastoupena »celá Evropa«.

To byl tedy první ustavující kongres II. internacionály. Marxistický kongres zahájil vůdce francouzských socialistů Paul Lafargue. Do předsednictva kongresu byli zvoleni Paul Lafargue, Bebel, Wilhelm Liebknecht a ostatní vynikající pracovníci tehdejšího socialistického hnutí. Mezi členy předsednictva byli komunardi.

Hned od začátku práce kongresu se u části delegátů (Belgičanů, Italů, Holanďanů a j.) objevily smířlivecké nálady. Ozvaly se hlasy, které žádaly spojení s possibilisty.

Possibilisté však odmítli návrh na sjednocení. Engels

¹¹ K. Marx-B. Engels, *Vybrané dopisy*, Svoboda, Praha 1952, str. 371.

v dopise Sorgovi 20. července 1889 vyjádřil velké uspokojení nad tím, že se smířlivecké plány neuskutečnily.

Rozbíječská politika possibilistů, kteří svolali se sociálně demokratickou federací Anglie zvláštní kongres, způsobila ve skutečnosti izolaci possibilistů a jejich porážku. Svě oportunistické společníky a kompromisníky měli possibilisté také mezi delegáty marxistického kongresu. Anglický delegát Keir Hardie hlásal nejotevřeněji klidné, nerevoluční metody boje za osvobození dělnické třídy.

Při posuzování otázky o mezinárodním dělnickém zákonodárství se objevila na pařížském kongresu nevelká skupina anarchistů a vystoupila proti politickému boji a využití parlamentarismu v boji o dělnické a sociální zákonodárství. Boj proti anarchistům byl v tomto okamžiku jedním z nejdůležitějších úkolů II. internacionály. Pod Engelsovým vedením marxisté již v prvním období práce II. internacionály způsobovali anarchistům jednu porážku za druhou.

Když kongres pečlivě uvážil situaci dělnické třídy v jednotlivých zemích, rozhodl přes odpor anarchistů, kteří zavrhovali politický boj, že je nutno upevnit masové dělnické hnutí a vytvořit socialistické strany pro politický boj a pro dobytí moci proletariátem.

Kongres ukázal socialismus jako konečný cíl dělnického hnutí a zároveň vytyčil také dílčí požadavky: dosáhnout osmihodinové pracovní doby, zvýšit mzdu, zrušit systém odměny za práci ve zboží atd.

Přítom se v usnesení zdůrazňovalo, že boj za dělnické zákonodárství není samoučelem, ale jen nezbytnou předběžnou podmínkou k osvobození dělnické třídy, prostředkem ke zvýšení kulturní úrovně a třídního uvědomění proletariátu.

V usnesení týkajícím se otázky hospodářského a politického boje dělnické třídy se říkalo, že tam, kde dělnická třída ještě nedosáhla všeobecného volebního práva, je třeba o ně bojovat. Tam, kde všeobecné volební právo existuje, je třeba ho využít k získání politické moci.

Velký zájem vyvolala na kongresu otázka zrušení stálých armád. Účastníci kongresu chápali, že po francouzsko-pruské válce nenastal klid, o čemž svědčilo vytvoření Trojspolku a neustálé války o rozdělení Afriky. Růst militarismu byl zjevný. Kongres přijal jednomyslně usnesení žádat, aby v každé zemi byly stálé armády nahrazeny všeobecným ozbrojením lidu. »Útočná politika, jejímž nástrojem je stálé vojsko,« pravilo se v usnesení kongresu, »musí

ustoupit obranné a mírové politice demokracie — organizaci všeho lidu, vycvičeného a vyzbrojeného ne proto, aby loupil a dobýval, ale aby bránil svou nezávislost... Kongres prohlašuje, že armáda, jako nutný produkt soudobých kapitalistických podmínek, definitivně zmizí teprve tehdy, až bude zničeno samo kapitalistické zřízení, až bude osvobozena práce a až zvítězí socialismus v mezinárodním měřítku.»

Na zasedání kongresu se původně projednávaly jen dvě otázky — o dělnickém zákonodárství a o hospodářském a politickém boji dělnické třídy. Při řešení těchto hlavních otázek vznikly potom i jiné: o spojení s possibilistickým kongresem, o zrušení stálých armád a o oslavě 1. máje. Poslední otázku projednával kongres jako jedno z opatření, která zajišťují, aby resoluce o dělnickém zákonodárství byla uvedena v život. Usnesení pařížského kongresu o každoroční oslavě 1. máje a o tom, že se v tento den budou konat demonstrace pracujících na znamení proletářské solidarity, dalo kongresu historický význam.

Pařížský kongres zahájil periodická svolávání mezinárodních socialistických kongresů, a tím obnovil mezinárodní svazek dělníků. Jednání pařížského kongresu se konala za boje mezi revoluční a oportunistickou tendencí v dělnickém hnutí. Neobyčejné prudkosti dosáhl boj s anarchisty. Po ostré a bouřlivé diskusi byli anarchisté z kongresu vykázáni.

Na kongresu byla přítomna také ruská delegace. Byli v ní Plechanov a Lavrov. Plechanov ve svém projevu ukázal, že v Rusku je třída, o kterou se mohou pracující v boji s carismem opřít, je to třída proletariátu, »... která je pro své hospodářské a politické postavení vlivem okolností třídou revoluční«. Závěrem Plechanov řekl, že »revoluční hnutí v Rusku zvítězí jako dělnické hnutí, nebo nezvítězí nikdy«.

Pařížský kongres ukázal, že pod Engelsovým vedením byla v roce 1889 vytvořena mezinárodní organizace socialistů. Kongres vykonal velkou a užitečnou práci a ve všech jeho usneseních se projevil ideový vliv marxismu. Avšak praktická činnost socialistických stran, které vstoupily do II. internacionály, svědčila o tom, že se marxismu vzdaly.

V devadesátých letech dosáhlo evropské dělnické hnutí velkých úspěchů, V Anglii se přes oportunistické vedení trade-unionů vyslovil kongres trade-unionů v roce 1890 pro osmihodinovou pracovní dobu. V románských zemích — Francii, Itálii, Španělsku a Švýcarsku — rvaly se dělnické organizace s anarchismem a stále více a více se účastnily

politického boje. V roce 1890 uspořádali dělníci ve všech zemích májové demonstrace. V Německu byl v roce 1890 zrušen výjimečný zákon a v témže roce německá sociální demokracie dostala při volbách do říšského sněmu 1,5 milionu hlasů. Takový úspěch německé sociální demokracie napomáhal tomu, aby byl odhalen anarchismus v zemích jako Itálie a Španělsko a aby bylo překonáno sektářství v anglosaském socialistickém hnutí. Ukazoval francouzským dělníkům, oč na tom budou lépe, když se vzdají podpory radikálů a vystoupí samostatně. Engels sledoval úspěchy německé sociální demokracie se zvláštní pozorností, protože jim přikládal mezinárodní význam. Ze zkušeností německých sociálních demokratů při provedení volební kampaně se měly socialistické strany jiných zemí učit, jak využívat buržoasního parlamentarismu.

Každou účast ve volební kampani nazýval Engels »generální prověrkou« sil socialistů. V roce 1884 psal Engels Bebelovi: »Ještě si velmi dobře pamatuji, jak naše vítězství ve volbách roku 1875 ohromilo Evropu a zničilo bakuninský anarchismus v Itálii, Francii, Švýcarsku a Španělsku! Právě teď je znovu zapotřebí téhož výsledku.«¹²

V 80.—90. letech 19. století byly hlavními formami proletářského boje odborové hnutí a parlamentní činnost. Před proletářskými stranami stál tehdy úkol ještě více sjednotit masy na základě dalšího využití legálních možností. Socialistické strany však měly mít na paměti, že parlamentarismus zaujal jen dočasně tak významné místo v dělnickém hnutí.

Marx a Engels upozorňovali na to, že po Pařížské komuně nastoupilo v dějinách socialistického a dělnického hnutí období mobilisace sil dělnické třídy, zakalení a formování pevných, jedolitých proletářských masových stranických organizací, které umějí spojovat legální činnost s pečlivou ilegální prací, a neustále zdůrazňovali a učili dělnickou třídu, že jen v ohni revoluce, jen uchvácením moci a zavedením diktatury proletariátu se může dělnická třída úplně osvobodit z okovů kapitalistického otroctví. Tuto základní marxistickou thesei popírali jak anarchisté, tak oportunisté. Proto Engels nejednou mluvil o otázce státu, o diktatuře proletariátu¹³ a v roce 1890 prosazuje na stránkách časo-

¹² K. Marx-B. Engels, *Spisy*, sv. XXVII, rusky, str. 411—412.

¹³ Srov. K. Marx-B. Engels, *Vybrané spisy*, Svoboda, Praha 1952, str. 331—332. (Dopis B. Engelse tajemníkovi Ústředního dělnického svazu v New Yorku F. Van Pattenovi, týkající se jeho dotazu o Marxově vztahu k Mostově anarchistické činnosti.)

pisu *Die Neue Zeit* uveřejnění Marxovy *Kritiky gothajského programu*.

V srpnu 1891 se konal bruselský kongres, na němž bylo přítomno 380 delegátů ze všech zemí západní Evropy a také z USA. Hlavní usnesení kongresu se dala ve znamení boje s anarchistickým nebezpečím. Avšak v době svolání bruselského kongresu zesílil vliv oportunistu, zejména v německé sociálně demokratické straně, tehdy nejvlivnější straně II. internacionály.

Anarchisté ukazovali na růst oportunistických nálad v řadách socialistů, hlavně u německých pravicových socialistů — Volmara a jiných — a žádali, aby kongres stanovil jednotnou mezinárodní taktiku boje socialistů. Anarchisté měli při tom v úmyslu zamítnout politický boj a přejít k »aktivnímu« boji, k taktice »přímé akce«.

Bebel se ve svém projevu na kongresu postavil proti anarchistům a ukázal, že v té době je hlavním úkolem socialistů propagovat marxismus a získat většinu dělníků spojením politického boje s hospodářským.

Dělnická třída, která podle Bebelova tvrzení tehdy ještě nešla všude ve své zdrcující většině za socialisty, měla být získána tímto taktickým způsobem: zdokonalující své organizace, musí socialisté bojovat o konečný cíl, t. j. o svržení buržoasního řádu revoluční cestou a o to, aby proletariát získal moc, a zároveň musejí bojovat o demokratické reformy a o to, aby byly uspokojeny hospodářské potřeby dělnické třídy. Bebel však již tehdy ve svém projevu ukázal smířlivecký vztah k pravicovým socialistům, když ujistil kongres, že pravicoví socialisté v Německu nejsou nebezpeční. Dějiny však ukázaly, že Volmar již tehdy nebyl osamocen.

Po Bebelových námitkách odmítl kongres projednávat návrh anarchistů, aby byla stanovena jednotná mezinárodní taktika boje.

Ústřední otázkou na bruselském kongresu byl postoj dělnické třídy k militaristům. O této otázce referovali W. Liebknecht a E. Vaillant. Liebknechtův referát vyslechl kongres s velkou pozorností. Resoluce k referátu ukazovala, že všechny pokusy odstranit militarismus jsou marné, pokud existuje kapitalistická společnost, že »jen zřízení socialistické společnosti, v níž bude učiněn konec vykořisťování člověka člověkem, přinese mír národům a konec militarismu«. Resoluce vyzývala k protestu proti každému pokusu o přípravu války a k tomu, aby přistoupením »k mezinárodní

organizaci proletariátu bylo urychleno vítězství socialismu...«. Ale jak referát, tak také resoluce k referátu, kterou předložil Liebknecht, neobsahovala žádné konkrétní návrhy pro boj s militarismem a válkou.

Proti Liebknechtově resoluci vystoupil holandský socialista-antiparlamentarista Domela Nieuwenhuis, který navrhol, aby se »na každé vyhlášení války odpovídělo výzvou lidu ke generální stávce«.

Přitom Nieuwenhuis tvrdil, že všechny války — ať jsou dobovačné nebo války za nezávislost národů — jsou zlem a mají stejně reakční charakter.

»Levá« frázovitost Nieuwenhuisova, který tehdy stál v čele poloanarchistických živlů ve II. internacionále, nasetkala se na kongresu s velkou podporou. Byla přijata Liebknechtova resoluce.

Po referátu belgického socialisty Vandervelda o dělnickém zákonodárství přijal kongres usnesení, které vyzývalo dělníky všech zemí k boji za rozšíření dělnického zákonodárství a za jeho uvedení v život. Zároveň bylo rozhodnuto prozkoumat pracovní podmínky dělníků v jednotlivých zemích.

V otázce stávek a bojkotu doporučoval kongres dělníkům, aby jich používali »... jak na obranu před útokem nepřátel, tak také k tomu, aby dosáhli takových ústupků, které jsou v dnešní buržoasní společnosti možné«.

O pravicových náladách, které se vyskytly na bruselském kongresu, mluví s dostatečnou přesvědčivostí skutečnost, že anglická a německá delegace předložily návrh, aby májové demonstrace byly přesunuty na nejbližší neděli po 1. máji. Smysl tohoto návrhu byl jasný — vyhnout se konfliktům s podnikateli, které by nutně vznikaly v souvislosti s přerušením práce 1. května. Kongres přijal kompromisní usnesení, které umožnilo oportunistům (zvláště německé sociální demokracii) přesunovat májové demonstrace na neděli. Demonstrace tím ztrácely svůj bojový charakter. Revoluční svátek byl proměněn v klidné, nikomu nevyhrožující procházky a návštěvy restaurací za městem, prostě v podniky, kde se pronášely řeči, jež nikoho nelekaly.

CURYŠSKÝ KONGRES (1893)

Curyšský kongres II. internacionály, který se konal v roce 1893 a na němž bylo přítomno 411 delegátů, rozhodně odsoudil taktiku anarchistů a usnesl se na tom, že v řadách

Internacionály mohou být jen ty dělnické strany, které uznávají politický boj.

Protože však anarchisté, kteří se dostavili na kongres, prohlášovali, že také teroristická činnost je politickým bojem, usnesl se kongres na Bebelův návrh na doplňku, v němž se říkalo, že politickým bojem je třeba chápat činnost, kdy dělnické strany využívají v zájmu proletariátu politických práv a zákonodárných institucí a bojují za uchopení moci dělnickou třídou. Tímto doplňkem byli anarchisté postaveni mimo kongres.

Jednou z hlavních otázek na curyšském kongresu byla vojenská otázka. Výsledkem projednávání Plechanovova referátu o této otázce bylo, že kongres v podstatě opakoval resoluci bruselského kongresu. V přijaté resoluci byl nejcennější a politicky nejsprávnější bod, který zavazoval socialistické strany, aby hlasovaly proti vojenským úvěrům. Při projednávání vojenské otázky vystoupil znovu Nieuwenhuis a opakoval svůj návrh: odpovédět na vyhlášení války všeobecnou stávkou a odmítnutím vojenské služby. Ale i tentokrát byl protiparlamentarismus odražen. Ve vystoupení Liebknechtově, Plechanovově a jiných delegátů proti Nieuwenhuisovi zazněly však úplně jasně oportunistické tóny: všeobecnou stávkou považovali za nesmyslnou za jakýchkoli podmínek, což znamenalo, že ji úplně odmítali. Referenti ukázali také, že nepochopili změny, které v té době vznikly v mezinárodní situaci. Vycházeli stejně jako dříve z toho, že nebezpečí války a reakce hrozí především z carského Ruska, a při tom opomíjeli růst militarismu v západoevropských státech, hlavně v Německu.

Růst oportunistických nálad v německé sociální demokracii se projevil nejen v tom, že brzy po bruselském kongresu, v roce 1891, přijala politicky nesprávné návrhy erfurtského programu, ale také ve vystoupeních Bebelových na curyšském kongresu při projednávání otázky o oslavách 1. máje.

Delegáti kongresu správně vytýkali německým sociálním demokratům, že organisováním demonstrací první neděle po 1. květnu neplní usnesení kongresu. Bebel vytrvale dokazoval, že demonstrace v den 1. máje je spojena s přerušáním práce, a to může vést k zatčení a propuštění z práce mnoha dělníků. Kongres nicméně zamítl snahy německých sociálních demokratů a potvrdil usnesení o demonstracích v den 1. května. Ve společné resoluci o oslavě 1. máje dosáhl však Bebel toho, že byl odstraněn název »sociální revoluce«

a nahrazen výrazem »sociální reforma«. Tento bod resoluce byl upraven takto: »Demonstrace na 1. máje za osmihodinovou pracovní dobu musí být zároveň projevem vůle dělnické třídy zničit rozdíly *sociální reformou*.«

Prudká diskuse se rozvinula na kongresu o Vanderveldově referátu *O politické taktice sociálních demokratů*. Resoluce, která byla o této otázce přijata, je v zásadě správná, obsahovala však bod, v němž se říkalo, že dělnická třída musí využít volebního práva a boje o reformy »k tomu, aby získala politickou moc a přeměnila ji z nástroje nadvlády kapitálu v nástroj osvobození dělnické třídy«.

II. internacionála tedy již v té době nespojovala otázku získání politické moci proletariátem s otázkami proletářské revoluce a diktatury proletariátu.

Na poslední curyšského kongresu se dostavil Bedřich Engels. Vystoupil se skvělou řečí, v níž bičoval anarchisty jako desorganizátory dělnického hnutí.

POSLEDNÍ LÉTA ENGELSOVA ŽIVOTA A ČINNOSTI. LONDÝNSKÝ KONGRES (1896)

Ve své řeči na curyšském kongresu Engels připomněl delegátům, že uplynulo 50 let od doby, kdy spolu s Marxem po prvé vystoupili s propagandou socialistických idejí. A skutečně, celých 50 let, celý svůj cílevědomý život, zasvětil Engels věci dělnické třídy. Poslední léta Engelsova života se kryla s prvními lety existence II. internacionály. V té době »... zůstal Engels sám dále rádcem a vůdcem evropských socialistů«. ¹⁴

Engels, věrný spolubojovník a přítel Karla Marxe, opravdový vůdce proletariátu a theoretik proletářského revolučního hnutí, věnoval všechnu svou neúnavnou energii tomu, aby se marxismus rozšířil mezi širokými dělnickými masami. V posledních letech svého života pokračoval v práci o teorii marxismu. Vykonal nesmírnou práci, když připravil k tisku druhý a třetí díl *Kapitálu*, uveřejnil knihu *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu* a napsal v roce 1894 práci *Roľnická otázka ve Francii a v Německu*, v níž podrobil ostré kritice agrární program francouzské dělnické strany a oportunistickou linii, kterou zaujala německá sociální demokracie v agrární otázce.

V praktické revoluční činnosti zaměřil Engels všechny svůj talent, vůli a sílu na boj proti anarchismu a reformis-

¹⁴ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 2, Svoboda, Praha 1952, str. 20.

mu. Dosáhl toho, že byla uveřejněna Marxova *Kritika got-hajského programu*, kterou oportunisté skrývali před dělníky. Nemilosrdně kritisoval anglické a americké socialisty pro jejich odtrženost od mas. Ostře kritisoval erfurtský program německé sociálně demokratické strany, v němž se nehovořilo o boji za diktaturu proletariátu. Engels žádal vedení německé sociálně demokratické strany, aby připravovalo dělnickou třídu k nastávající revoluci a ke zřízení diktatury proletariátu. Avšak Engels se domníval, že demokratická parlamentní republika bude specifickou formou diktatury proletariátu. »Autoritativní Engelsovo prohlášení v kritice návrhu erfurtského programu z roku 1891, že „demokratická republika... je... specifickou formou pro diktaturu proletariátu“, neponechávalo nikoho na pochybách, že marxisté nadále pokládají demokratickou republiku za politickou formu pro diktaturu proletariátu. Tato Engelsova poučka se potom stala vodítkem pro všechny marxisty, i pro Lenina. Avšak ruská revoluce roku 1905 a zejména revoluce v únoru 1917 vytvořila novou formu politické organizace společnosti — sověty dělnických a rolnických zástupců. Lenin na základě zkoumání zkušeností dvou revolucí v Rusku, řídě se marxistickou teorií, dospěl k závěru, že nejdokonalejší politickou formou diktatury proletariátu není parlamentní demokratická republika, nýbrž republika sovětů«.¹⁵

Engels bojoval s anarchisty a přitom také ostře kritisoval i reformisty za to, že si pod dojmem parlamentních úspěchů socialistických stran mysleli, že získat většinu v parlamentě je nejdůležitější a jediný prostředek pro osvobození dělnické třídy. Engels se vši vášní a důsledností opravdového revolucionáře bojoval s nebezpečím, že vedení II. internacionály přecení parlamentarismus. Vůdcové II. internacionály tvrdili, že získá-li proletariát v parlamentě většinu, pak může mít parlament rozhodující význam pro osvobození dělnické třídy. Lenin říkal, že theoretikové II. internacionály obešli »... to, co je... nejaktuálnější, nejožehavější a politicky nejpodstatnější, a to poměr revoluce ke státu a otázka státu vůbec!«¹⁶

Engels vytrvale vštěpoval dělníkům základní myšlenku, že bez samostatné proletářské strany dělnická třída nedokáže zřídit svou diktaturu a vytvořit společnost, kde nebude útlak a vykořisťování; bez vlastní strany jsou dělníci úplně

¹⁵ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 362.

¹⁶ V. I. Lenin. *Vybrané spisy*, sv. II, Svoboda, Praha 1951, str. 198.

bezmocní, »... proletariát se stává silou od toho okamžiku, kdy vytváří samostatnou dělnickou stranu«. ¹⁷ Proto Engels s neúnavnou energií bojoval o vytvoření skutečně proletářských stran v jednotlivých zemích Evropy a Ameriky.

Engels vynakládal všechno úsilí na to, aby vytvořil marxistickou, komunistickou Internacionálu. Avšak II. internacionála se jí nestala a jen za Engelsova života a jeho vlivem si ještě udržovala v zásadě revoluční postoj.

Po Engelsově smrti začaly v Internacionále vítězit oportunistické živly. Tomu napomáhalo podplácení špiček dělnické třídy buržoasí a také vliv maloburžoasních živlů, které se na čas přimkly k dělnickému hnutí. Koncem 19. století se západoevropské sociálně demokratické strany začaly přeměňovat. ze stran sociální revoluce ve strany sociálních reforem.

Zesílení oportunistického vlivu se projevilo na kongresu II. internacionály v Londýně, prvním kongresu svolaném po Engelsově smrti.

Tím, že londýnský kongres (1896), na kterém bylo přítomno 535 delegátů, vyloučil anarchisty, potvrdil, že dělnická třída a její socialistické strany musí vést politický boj, aby získaly politickou moc. Kongres doporučoval »všechny formy organisovaného boje dělnické třídy«. Ale když se v resoluci vypočítávaly všechny tyto »formy organisovaného boje«, nebyla v ní uvedena nejhlavnější forma — boj proletariátu o revoluční svržení vlády buržoasie, o zničení buržoasního státního aparátu a zřízení diktatury proletariátu.

Londýnský kongres se vyslovil pro právo národů na sebeurčení a proti koloniální politice, která, »ať se jakkoli zakrývá náboženskými a civilisátorskými motivy«, má vždy za cíl rozšířit oblast kapitalistického vykořisťování. II. internacionála uznávala škodlivost koloniálních výbojů, avšak neučinila žádná bojová opatření, když Anglie v roce 1899 začala loupežnou válku proti burské republice v jižní Africe a když američtí imperialisté začali válku se Španělskem o nové rozdělení kolonií.

Na londýnském kongresu se projednávala agrární otázka, ale II. internacionála odmítla vypracovat hlavní revoluční požadavky v rolnické otázce a odvolala se na to, že agrární zřízení jednotlivých zemí je tak rozdílné, že kongres nemůže v agrární otázce vypracovat žádnou společnou politickou linii. Západoevropské socialistické strany v té době už od-

¹⁷ K. Marx-B. Engels, *Spisy*, sv. XIII, rusky, str. 67.

mítaly revoluční boj za proletářskou diktaturu, a proto nutně odmítaly bránit zájmy spojení proletariátu — rolnictva.

Soudruh Stalin řekl o této otázce: »Nevšímavost, ba přímo zamítavé stanovisko stran II. internacionály k rolnické otázce se vysvětluje netoliko zvláštními podmínkami vývoje na Západě. Vysvětluje se především tím, že tyto strany nevěří v proletářskou diktaturu, že se bojí revoluce a nechtějí vést proletariát k moci. A kdo se bojí revoluce, kdo nechce vést proletáře k moci, nemůže se zajímat o problém spojení proletariátu v revoluci...«¹⁸

Po londýnském kongresu oportunistů v západoevropských sociálně demokratických stranách stále vzrůstal. V Anglii se vedle sektářské sociálně demokratické federace vytvořila oportunistická Nezávislá dělnická strana. V Německu vystoupili na hannoverském sjezdu strany bernsteinovci s pokusem »theoreticky« odůvodnit revisionismus, a protože nenarazili na náležitý odpor, zůstali v řadách strany. Když se stal členem buržoasní francouzské vlády Mille-
rand, ukázal v praxi kam vede revisionismus.

Na přelomu 19. století, s přechodem k imperialistickému stadiu kapitalismu, ukázal se naprostý úpadek starých sociálně demokratických stran při řešení nových úkolů, které vyvstaly před proletariátem v novém období. »Nové období je obdobím otevřených srážek tříd,« říká soudruh Stalin, »obdobím revolučních akcí proletariátu, obdobím proletářské revoluce, obdobím přímé přípravy sil k svržení imperialismu, k uchopení moci proletariátem. Toto období ukládá proletariátu nové úkoly, úkol přebudovat celou činnost strany novým, revolučním způsobem, vychovávat dělnictvo v duchu revolučního boje o moc, školit a shromažďovat zálohy, utvářet svazek s proletáři sousedních zemí, navázat pevné spojení s osvobozeným hnutím kolonií a závislých zemí atd.«¹⁹

Ani jedna ze stran II. internacionály nemohla tyto složité úkoly splnit. Strany II. internacionály se nehodily pro revoluční boj proletariátu, nebyly bojovými stranami proletariátu, vedoucími dělníky k moci, nýbrž byly volebním aparátem, přizpůsobeným jen k parlamentnímu boji. V období panství oportunistů II. internacionály nebyla hlavní politickou organizací proletariátu strana, nýbrž parlamentní frakce. Sociální reformisté proměnili stranu v přídatek parla-

¹⁸ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 6, Svoboda, Praha 1951, str. 124.

¹⁹ Tamtéž, str. 163—164.

mentní frakce. Je samozřejmé, že se strany podobného druhu nemohly postavit do čela proletariátu, připravujícího se k revoluci. Strany II. internacionály, které se daly na cestu reformismu, ani nemyslely na revoluci, protože »pro reformistu je reforma všechno, kdežto revoluční činnost něčím vedlejším, něčím pro diskusi, pro odvrácení pozornosti. Proto reforma při reformistické taktice za trvání buržoasní moci se mění nezbytně v prostředek upevnění této moci, v prostředek rozkladu revoluce...

Reformista... přijme reformy proto, aby upustil od veškeré nelegální činnosti, aby zhatil přípravu mas k revoluci a hověl si ve stínu „darované“ reformy.«²⁰

Strany II. internacionály se tedy ukázaly neschopnými vést dělnické hnutí, když v třídním boji kapitalistické společnosti nastalo nové období, období otevřených třídních srážek. Proces revolucionisování mas, které trpěly stále více pod kapitalistickým útlakem, projevoval se v neustále rostoucím stávkovém hnutí a v jiných formách aktivního boje. V Anglii proběhla na začátku devadesátých let 19. století vlna stávek; v roce 1900 byla známá stávka v Taff Vale. Ve Francii skončila demonstrace na 1. máje 1891 ve Fourmies krvavými srážkami s vojskem; roku 1892 se konala stávka v Carmaux; v zemi se zvedla mohutná vlna protestů proti Dreyfusově aféře. Dozrál nový výbuch stávkového hnutí v Německu. V roce 1892 a v roce 1894 vznikly v USA stávky, které skončily střelením v podnicích v Karnegii. V Rusku stávkovalo od roku 1896 do roku 1899 nejméně 831.000 dělníků.

Koncem 19. století pozorujeme tedy ve všech zemích rozvoj a boj dvou tendencí v dělnickém hnutí: na jedné straně sílí revoluční tendence, projevující se v řadě aktivních akcí proletariátu, na druhé straně roste oportunistus socialistických stran.

Rozvoj revolučních tendencí v mezinárodním dělnickém hnutí způsobil, že se v roce 1895 — v roce, kdy zemřel Engels — pod Leninovým vedením vytvořil »Svaz boje za osvobození dělnické třídy«, který »... začal po prvé v Rusku uskutečňovat *spojení socialismu s dělnickým hnutím*«. ²¹

»Svaz boje« »byl... prvním významným zárodkem *revoluční strany, opírající se o dělnické hnutí*«. ²²

Lenin v devadesátých letech 19. století dokončil v Rusku

²⁰ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 6, Svoboda, Praha 1951, str. 160—161.

²¹ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 21.

²² Tamtéž, str. 22.

ideovou porážku nepřátel marxismu a dělnické třídy — reakčních narodníků. V knize *Kdo jsou »přátelé lidu« a jak bojují proti sociálním demokratům?* Lenin ». . . po první razil myšlenku revolučního svazku dělnictva a rolnictva jako hlavního prostředku k svržení carismu, statkářů a buržoasie«. ²³

Lenin ostře kritisoval buržoasní liberály — legální marxisty. Koncem devadesátých let začal Lenin boj proti revisionismu na ruské půdě — proti »ekonomistům«. Tento ». . . Leninův boj proti „ekonomistům“ byl zároveň bojem proti mezinárodnímu oportunistu«. ²⁴ Tak Lenin pokračoval ve velikém díle Marxově a Engelsově, vedl boj za vytvoření skutečně proletářské strany, strany nového typu. Lenin začal a vedl práci obrovského dějinného významu: očistit proletářské strany od oportunistu a přemoci oportunistickou tendenci.

PAŘÍŽSKÝ KONGRES (1900)

Pařížského kongresu, který se konal v roce 1900, zúčastnilo se 791 delegátů. Ústřední místo zaujalo na kongresu projednávání otázky svazku s buržoasními stranami. Ve skutečnosti se pod tímto názvem projednával »millerandovský případ«. Komise, zabývající se touto otázkou, předložila kongresu k projednání dvě resoluce:

1. resoluci většiny — t. j. resoluci Kautského,
2. menšiny — t. j. Guesdovu a Ferriovu. ²⁵

Kongres Milleranda za jeho čin neodsoudil a na návrh Kautského přijal usnesení, podle něhož se připouštělo, že může nastat taková »kritická« situace, kdy se socialisté mohou stát členy buržoasní vlády. Tato pružná nebo, jak se jí správně říkalo, »kaučuková resoluce« ponechávala oportunistům zadní dvířka pro ospravedlnění Millerandovy taktiky.

Revisionisté Bernsteinova typu ospravedlňovali Millerandův zrádovský čin. Centrista Kautsky, tento marxista slovy a oportunistu ve skutečnosti, zastíral svou kaučukovou resolucí Millerandovu zradu. Menšina, kterou zastupovali Guesde a Ferri, vystupovala proti Millerandovi, ale vůbec ne s důsledně marxistického hlediska. Ferri připouštěl možnost klidného uchopení moci, t. j. odmítal nutnost revoluce, a to ho sblížovalo s otevřenými oportunisty. Guesde na kon-

²³ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 24.

²⁴ Tamtéž, str. 27.

²⁵ Ferri — italský socialista.

gresu prohlašoval, že uchopení moci dělnickou třídou není možné bez zřízení diktatury proletariátu, ale zároveň připouštěl, že je možné, aby socialista vstoupil do buržoasní vlády, jestliže se tak stane na základě vítězství ve volbách. Guesde, popírající nutnost revoluce, nechápal nutnost násilného svržení buržoasie. V tom je příčina, proč Guesde a jeho přívrženci nedovedli boj s Millerandem až do konce a proč nežádali, aby byli oportunisté z řad II. internacionály vyloučeni.

Vztah západoevropských stran II. internacionály k »Millerandovu případu« jasně a názorně ukázal, že se všechny po Engelsově smrti měnily ve strany sociálních reform.

Pouze Lenin velmi průkazně dokázal, že Millerand zradil zájmy dělnické třídy. Z dalekého vyhnanství na Sibiři 17 sociálních demokratů v čele s Leninem ostře protestovalo proti ruskému druhu bernsteinovců — »ekonomistům«. Lenin psal: »Pověstná bernsteinovština ... znamená pokus o zúžení marxistické teorie, pokus o přeměnu revoluční dělnické strany ve stranu reformátorskou...«²⁶ V knize *Co dělat?* ukazuje Lenin s naprostou jasností vzájemnou závislost bernsteinismu a millerandismu.

Bolševické noviny *Zarja* žádaly, aby resoluce Kautského byla zrušena.

Pařížský kongres zasedal v době, kdy angličtí imperialisté barbarsky ničili burské vesnice, kdy se americký imperialismus nemilosrdně vypořádával s pracujícími masami na Filipinských ostrovech a trestný oddíl mezinárodního imperialismu se chystal potlačit národně osvobozené hnutí »boxerů« v Číně. Proti této otevřené imperialistické politice nemohli členové II. internacionály neprotestovat. Kongres učinil po referátu Rosy Luxemburgové řadu usnesení, která vyzývala socialistické strany, aby v parlamentech hlasovaly proti vojenským úvěrům na koloniální výboje, a vyzývala mládež, aby se zúčastnila mírové propagandy. Ukázalo se, že tyto resoluce, právě tak jako další usnesení o vedení boje proti imperialistickým válkám jsou jen prázdné deklaráce.

Slabost a bojová neschopnost II. internacionály se projevíly také přímo v její organizační struktuře. Na pařížském kongresu byl ze zástupců jednotlivých stran vytvořen stálý výkonný orgán II. internacionály — Mezinárodní socialistické byro. Mělo shromažďovat zprávy o postavení dělnické třídy, rozesílat protokoly kongresů, připravovat pro kongresy referáty o socialistickém hnutí. Socialistické byro ne-

²⁶ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 4, Svoboda, Praha 1952, str. 176.

bylo vedoucím orgánem revolučních akcí, ale pouhým informačním byrem čili »poštovní schránkou«, jak je nazýval Lenin.

Socialisté II. internacionály se vzdali organizační zásady I. internacionály — zásady demokratického centralismu. Demokratický centralismus obnovil teprve Lenin, Stalin a bolševická strana v Rusku a byl také obnoven při vytvoření Komunistické internacionály.

Organizační struktura II. internacionály úplně odrážela její programové a taktické zaměření. Strany II. internacionály neorientovaly dělnické masy na boj za proletářskou diktaturu ozbrojeným povstáním, ale zabývaly se hlavně parlamentními kombinacemi.

Již bylo řečeno, že hlavní chyba stran II. internacionály, a tudíž také celé II. internacionály spočívala v tom, že základní politickou organizací proletariátu nebyla strana, ale parlamentní frakce; strana plnila ve skutečnosti funkce volebního aparátu. Strany II. internacionály stejně jako sama II. internacionála nebyly vyšší formou třídního sjednocení proletariátu, jehož politické vedení se mělo rozšiřovat na všechny ostatní formy organizace proletariátu. II. internacionála nejenže politicky nevedla masové organizace proletariátu, ale ve všech západoevropských stranách II. internacionály — stejně jako v II. internacionále samé — vládla oportunistická theorie »nezávislosti« a »neutrálnosti« nestranických organizací, theorie, která plodila nezávislé parlamentníky a novináře odtržené od strany, omezené a změštatčtělé profesionály a funkcionáře.

Marxisticko-leninské učení o tom, že proletářské strany se rozvíjejí a upevňují očišťováním od oportunistů a reformistů, bylo cizí II. internacionále a jejím stranám. Není možno vést boj s nepřáteli dělnické třídy, aniž očišťujeme proletářské strany od agentů buržoasie v dělnickém hnutí, aniž se očišťujeme od mrzkosti oportunistu, hlásající theorii vnitřního »zdolání« ideového boje, ve skutečnosti však uhlazující tyto rozpory. Soudruh Stalin říká, že »theorie „zdolání“ oportunistických živlů ideovým bojem ve straně, theorie překonávání těchto živlů v rámci jedné strany je theorie prohnílá a nebezpečná, hrozící odsoudit stranu k ochromení a chronické nemohoucnosti, hrozící vydat stranu na pospas oportunistu, hrozící ponechat proletariát bez revoluční strany, hrozící zbavit proletariát hlavní zbraně v boji proti imperialismu.«²⁷

²⁷ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 6, Svoboda, Praha 1951, str. 176.

RUSKO —
STŘEDISKO MEZINÁRODNÍHO REVOLUČNÍHO HNUTÍ

Na začátku 20. století se středisko mezinárodního revolučního proletářského hnutí přesunulo z Německa do Ruska. Průmyslová krize, která v té době propukla v Evropě, zachvátila také Rusko. Krize a nezaměstnanost nezastavily a nezeslabilly dělnické hnutí. Naopak, boj ruského dělnictva nabýval stále revolučnějšího rázu. Od hospodářských stávek začalo dělnictvo přecházet k politickým stávkám a demonstracím.²⁸

Carská vláda nebyla s to se vypořádat s rozvíjejícím se politickým hnutím dělnické třídy Ruska. Události ukázaly sílu ruského proletariátu »a rok 1905 ukázal dále nejen slabost samoděržaví, zchátralost liberální buržoasie a sílu ruského proletariátu, ale zvrátil též vžitou představu, že ruské samoděržaví je čteníkem Evropy, že prý by *mohlo být* čteníkem Evropy. Skutečnost ukázala, že ruské samoděržaví není s to vypořádat se ani se svou dělnickou třídou bez pomoci evropského kapitálu.«²⁹

Bylo jasné, že těžiště kontrarevoluce se přemístilo od ruských statkářů k anglo-francouzským a americkým imperialistům. Soudruh Stalin dále ukazuje: »Němečtí sociální demokraté, kteří se pokoušeli ospravedlnit svou zradu spáchanou na proletariátu v roce 1914 odvoláváním se na pokrokovost války proti ruskému samoděržaví jako proti čteníkovi Evropy, sázeli vlastně na stín minulosti, a sázeli ovšem falešně, neboť skuteční čteníci Evropy, mající dostatečné síly a prostředky pro své čtenické řemeslo, nebyli v Petrohradě, nýbrž v Berlíně, Paříži, Londýně.«³⁰

Zvláštnosti sociálního zřízení a politické situace v carském Rusku na začátku 20. století byly příčinou toho, že se právě zde vytvořila strana nového typu. Důležité bylo, že se strana od samého začátku opírala o theorii marxismu, o jediné správnou revoluční theorii. V Rusku bylo široké masové dělnické hnutí. Strana načerpala obrovské zkušenosti z revolučního boje jak ruské dělnické třídy, tak také mezinárodního dělnického hnutí. Rusko bylo v té době zemí, kde byl prudký rozvoj kapitalismu brzděn přežitky nevolnictví. Rusko bylo »vězením národů«, v němž desítky probených

²⁸ Srov. *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 30.

²⁹ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 5, Svoboda, Praha 1951, str. 77.

³⁰ Tamtéž, str. 77—78.

národností bojovaly pod vedením velikého ruského proletariátu za samostatnou existenci. V tomto boji, psal Lenin, »... tím větší bude *socialistická* úloha velkoruského proletariátu jako hlavní hybné síly komunistické revoluce, vyvolané *kapitalismem*«. ³¹ Lenin učil, že všechny revoluční prostředky musí být namířeny především proti monarchii, proti carismu, na svržení samovlády, která je nejhorším nepřítelem národů Ruska. ³²

Protiklady »umírajícího kapitalismu«, protiklady imperialismu se projevovaly v Rusku neobyčejně silně. V Rusku se boj mezi proletariátem a buržoasií, mezi rolnictvem a statkáři prolínal s bojem proti carismu. V této složité politické situaci vznikla tedy bolševická strana, která se postavila do čela revolučního hnutí největšího v dějinách.

V boji za konečné vítězství jiskrovského směru uvnitř strany, ke kterému došlo na II. sjezdu SDDSR, vznikají dvě skupiny, skupina bolševiků a skupina menševiků. V předvečer první ruské revoluce »... vystupují bolševici a menševici jako dvě politické skupiny od sebe oddělené«. ³³

Bolševici v čele s Leninem byli jedinou politickou skupinou, která bojovala za očistění své strany a také západoevropských stran od revisionistů, centristů a všech oportunistů, za podmínky nutné pro vytvoření strany nového typu, tedy za vítězství dělnické třídy v uzrávající proletářské socialistické revoluci.

Brzy po II. sjezdu bolševici ve zprávě amsterodamskému kongresu II. internacionály ukazovali na mezinárodní význam boje, ke kterému došlo v SDDSR.

Bolševici tedy od samého začátku, kdy utvořili oddělenou politickou skupinu, prohlásili, že boj v řadách SDDSR není vnitřní záležitostí SDDSR, nýbrž že je projevem boje revolučního křídla dělnického hnutí s oportunismem v mezinárodním měřítku.

Po Engelsově smrti se vůdcem revolučního marxismu stal Vladimír Iljič Lenin (1870—1924). Lenin nebojoval pouze proti ruským revisionistům — »ekonomistům«. V proslulé knize *Co dělat?* (1902) Lenin ukázal, že ruští »ekonomisté« a západoevropští revisionisté jsou nositeli buržoasního vlivu na dělnickou třídu, že všichni požadují, aby se ustoupilo od revoluce, od diktatury proletariátu, od socialismu.

³¹ V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. I, Svoboda, Praha 1950, str. 722.

³² Srov. tamtéž.

³³ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 56.

»Význam Leninova spisu „Co dělat?“ se však neomezuje jen na to.

Historický význam spisu „Co dělat?“ záleží v tom, že Lenin v této proslulé knize:

1. první v dějinách marxistického učení do základu odhalil ideologické kořeny oportunistu, dokázal, že tyto kořeny záleží především ve sklánění se před živelností dělnického hnutí a ve snižování významu socialistického uvědomění v dělnickém hnutí;

2. vysoko vyzvedl význam theorie, uvědomělosti a strany jako revolucionující a vůdčí síly živelného dělnického hnutí;

3. skvěle zdůvodnil stěžejní marxistickou poučku, podle které marxistická strana je spojením dělnického hnutí se socialismem;

4. geniálně propracoval ideologické základy marxistické strany.

Theoretické poučky, rozvedené v knize „Co dělat?“, staly se později základem ideologie bolševické strany.³⁴

Pa II. sjezdu SDDSR se menševici snažili zmařit jeho usnesení a táhli stranu zpět, k organizační rozdrobenosti, ke kroužkaření a k hokynaření.

Lenin stále neobyčejně energicky bojuje o stranu a dává ráznou odpověď desorganisaátorům — menševikům v proslulé knize *Krok vpřed, dva kroky vzad*.

Lenin hájil ideu strany proti kroužkaření, a položil tak organizační základ bolševické strany.

»... Lenin první v dějinách marxismu propagoval učení o straně jakožto vůdčí *organisaci* proletariátu, jakožto hlavní *zbrani* v jeho rukou, bez níž *nelze zvítězit* v boji za proletářskou diktaturu.«³⁵

Zatím co v socialistických stranách západoevropských zemí a USA vítězil oportunistus, v Rusku se pod Leninovým vedením kladly základy skutečně proletářské strany — strany nového typu.

Nejbližším Leninovým spolubojovníkem při tvoření bolševické strany, při vypracovávání její ideologie a taktiky, organizačních a theoretických základů byl soudruh Stalin. Spolu s Leninem budoval soudruh Stalin velikou stranu bolševiků. V článku *Sociálně demokratická strana Ruska a její nejbližší úkoly*, napsaném v roce 1901, soudruh Stalin kritizuje západoevropské reformisty — bernsteinovce —, ruské »ekonomisty« a odůvodňuje nutnost vytvořit silnou, pev-

³⁴ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 41.

³⁵ Tamtéž, str. 55.

ně semknutou, revoluční marxistickou stranu. »... Sociální demokracie potřebuje silnou a pevně semknutou organizaci, a to *organizaci strany*,« napsal tehdy J. V. Stalin, »která bude jednotná nejen podle jména, ale i ve svých hlavních zásadách a názorech na taktiku.«³⁶

V té době vyšla řada prací soudruha Stalina, v nichž byly podrobeny zdrcující kritice oportunistické »theorie« a přísně vědecky byl odůvodněn význam revoluční strany a revoluční teorie pro dělnickou třídu. Odůvodněním organizačních základů strany nového typu se zabývá práce J. V. Stalina *Třída proletářů a strana proletářů*.³⁷

Rozkol v SDDSR, úspěchy Leninovy a bolševiků při budování strany nového typu, založené na revolučních marxistických zásadách a schopné vést boj za násilné svržení kapitalismu, způsobovaly porážku nejen ruským oportunistům, ale i vedení II. internacionály. Lenin a Stalin strhli roušku »revoluční« frazeologie s mezinárodních centristů, ideově odhalili a obnažili liberální podstatu jejich politiky legalismu a přizpůsobování. Proto proti Leninovi a bolševikům vystoupili v jedné frontě domácí i mezinárodní centristé. Kautsky se z počátku pokoušel odvrátit pozornost stranických mas od podstaty rozkolu. Dokazoval, že rozkol v SDDSR, týkající se organizační otázky a organizačního řádu strany, není tak zásadní, aby dva směry v ruské sociální demokracii nemohly být pohromadě. Organizační otázka je pouze otázkou »vhodnosti«, tvrdil Kautsky. Avšak čím více vzrůstaly politické spory mezi menševiky a bolševiky, tím byl Kautsky energičtější a vytrvalejší ve svých pokusech podržít bolševiky menševikům. Následující události úplně potvrdily správné jednání bolševiků, kteří příkře odmítali všechny pokusy smířit se s otevřenými i skrytými oportunisty.

V neúprosném boji s oportunismem a smířlivectvím s ním, v boji s maloburžoasní »revolučností« vyrostl, zmohtnul a zakalil se bolševismus. Bolševická strana byla jediná strana II. internacionály, jež se rázně odvrátila od všech oportunistických směrů, jež organizovala nesmiřitelný boj proti všem úchylkám od revolučního marxismu a organizačně se oddělila od oportunistů. Před první světovou válkou měl tedy mezinárodní proletariát jen jedinou stranu, stranu bolševiků, která tvůrčím způsobem použila Marxova a Engelsova učení v novém období kapitalistického vývoje,

³⁶ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 1, Svoboda, Praha 1949, str. 42.

³⁷ Tamtéž, str. 73—83.

ve stadiu imperialismu. Bolševici organisovali a vedli třídní boj proletariátu a dovedli tento boj až k vítězné Veliké říjnové socialistické revoluci, která zahájila novou éru v dějinách lidstva.

TŘI SMERY V MEZINÁRODNÍM DĚLNICKÉM HNUTÍ

Lenin učí, že imperialismus je monopolistický kapitalismus. V epoše imperialismu hrstka kapitalistů v nejbohatších imperialistických státech udržuje v koloniální porobě a finanční závislosti obrovskou většinu národů světa.

Monopoly vynášejí svým pánům obrovské nadzisky, a umožňují tak podplácet část dělnické třídy. V imperialistických zemích vznikala dělnická aristokracie, podplácená buržoasií na účet vykořisťování hlavní masy proletariátu a koloniálních národů. Dělnická aristokracie byla základnou oportunistu.

V polovině 19. století používala monopolu na světovém trhu pouze Anglie, proto v ní mohl na desetiletí zvítězit oportunismus. S přechodem k nové, imperialistické epoše začal monopolu používat finanční kapitál ne jedné, ale několika »velmocí«, avšak bylo jich velmi málo.³⁸

Z toho dělá Lenin tento závěr: »Tehdy bylo možno dělnickou třídu *jedné* země podplatit, demoralisovat na desetiletí. Dnes je to nepravděpodobné, snad dokonce nemožné, ale zato *menší* vrstvy „dělnické aristokracie“ (než v Anglii v letech 1848—1868) může podplatit a podplácí *každá* imperialistická „velmoc“. Tehdy „buržoasní dělnická strana“ — podle neobyčejně výstižných slov Engelsoných — mohla vzniknout jen v jedné zemi, neboť jen jedna měla monopol, ale zato na dlouhou dobu. Dnes je „buržoasní dělnická strana“ *nevyhnutelná* a typická pro *všechny* imperialistické země, ale vzhledem k jejich zoufalému boji o dělení kořisti je nepravděpodobné, že by taková strana mohla v řadě zemí na dlouhou dobu zvítězit. Neboť trusty, finanční oligarchie, dražota atd., *dovolujíce* podplácet hrstky špiček, stále silněji rdousí, utiskují, ničí a mučí *masu* proletariátu a polo-proletariátu.«³⁹

To je příčina, proč se s přechodem k imperialismu všude zostřuje třídní boj. »Klidné období let 1872—1904 nenávratně minulo.«⁴⁰

³⁸ Srov. V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 23, rusky, str. 94—96. (Článek Imperialismus a rozkol socialismu.)

³⁹ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 23, rusky, str. 104—105.

⁴⁰ V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. I, Svoboda, Praha 1950, str. 64.

Když Lenin charakterisoval stav společnosti své doby, znamenával v ní *dvě zápasící tendence*: »Na jedné straně tendence buržoasie a oportunistů přeměnit hrstku nejbohatších, privilegovaných národů ve „věčné“ parasity na těle ostatního lidstva, „odpočívát na vavřínech“ vykořisťování černochů, Indů a jiných, držíce je v porobě za pomoci nejnovějšího militarismu, zaopatřeného velkolepou ničivou technikou. Na druhé straně tendence mas, utiskovaných silněji než dříve, a trpících všechna muka imperialistických válek, stráž se sebe toto jho, svrhnout buržoasii. V boji mezi těmito dvěma tendencemi se nutně budou nyní rozvíjet dějiny dělnického hnutí.«⁴¹

Oportunisté jsou otevřenými pomocníky buržoasie. Aby si buržoasie uchovala svou moc, vypěstovala a zajistila si ve všech zemích »buržoasní dělnické strany«. Tato buržoasní agentura v dělnické třídě, která šíří buržoasní hnilobu v dělnickém hnutí, spočívá na hospodářské základně politických institucí, vytvořených nejnovějším kapitalismem. Výnosná místa v ministerstvech, parlamentech, vládních komisích, redakcích legálních novin, ve vedení dělnických svazů, »poslouchajících buržoasii« — tím imperialistická buržoasie láká a odměňuje představitele a přívržence »buržoasních dělnických stran«.

»Mechanismus politické demokracie pracuje zrovna tak,« říká Lenin. »Bez voleb to v našem věku nejde; bez mas se nelze obejít, ale masy není možno v epoše knihtisku a parlamentarismu vést za sebou bez široce rozvětveného, systematicky a pevně vybudovaného systému lsti, lži, podvodu a žonglérství s módními a populárními slovíčky, slibování napravo i nalevo jakýchkoli reforem a jakýchkoli výhod dělníkům — jen aby upustili od revolučního boje za svržení buržoasie.«⁴²

Ukázalo se, že Kautsky se nejlépe umí zaklínat a zapřísahat Marxovým jménem ve prospěch buržoasie, aby oklamal porobené masy. »Není dnes na světě nic škodlivějšího a nebezpečnějšího pro ideovou samostatnost proletariátu,« psal Lenin, »než tato odporná domýšlivost a hnusná lícoměrnost Kautského, který chce všechno zastrít a zatajit, ukonejšit probuzené vědomí dělníků sofismaty a rádoby vědeckou mnohomluvností.«⁴³

Nebezpečí kautskyánství je právě také v tom, že Kautsky,

⁴¹ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 23, rusky, str. 105.

⁴² Tamtéž, str. 106.

⁴³ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. XXIX, rusky, str. 143—144.

schovává se za Marxovo jméno, pokoušel se smířit proletariát s »buržoasní dělnickou stranou« a zvýšit tak její autoritu. Přívrženci Kautského prováděli takovou politiku proto, že masy už nešly za otevřenými sociálšovinisty.

Lenin zaznamenává jako důsledek imperialismu skutečnost, »... že „buržoasní dělnické strany“ se jako politický jev vytvořily již ve všech kapitalistických, pokročilých zemích, že bez rozhodného, neúprosného boje ve všech směrech proti těmto stranám — nebo proti skupinám, směrům a pod. — nemůže být řeči ani o boji s imperialismem, ani o marxismu, ani o socialistickém dělnickém hnutí.«⁴⁴

Na počátku 20. století se v souvislosti s rozsáhlým oživením dělnického hnutí projevily v řadách II. internacionály jasně tři směry: revisionistický, centristický a levě radikální.

Ruské revoluční hnutí zahájilo novou epochu v boji mezinárodního proletariátu proti kapitalismu. V dějinách mezinárodního revolučního hnutí nastalo nové období. »Toto období,« říká soudruh Stalin, »ukládá proletariátu nové úkoly, úkoly přebudovat celou činnost strany novým, revolučním způsobem, vychovávat dělnictvo v duchu revolučního boje o moc, školit a shromažďovat zálohy, utvářet svazek s proletáři sousedních zemí, navázat pevné spojení s osvobozenáckým hnutím kolonií a závislých zemí atd.«⁴⁵

Všechny tyto otázky stejně jako mnohé jiné velmi důležité politické a taktické otázky revoluce vyzdvihovali ruští bolševici a bojovali za jejich uskutečnění. Kvůli problémům revolučního boje docházelo k tříštění v řadách socialistů II. internacionály. Proces tříštění byl doprovázen zesílením pravého oportunistického reformistického směru a zformováním centrismu, který rovněž odrážel oportunistickou tendenci v dělnickém hnutí. Levý radikální směr v sociální demokracii byl odrazem revoluční tendence v dělnickém hnutí.

Bernstein, Millerand, Haydman, Gompers a mnozí jiní revisionisté zaujali otevřeně oportunistickou posici, když se definitivně zřekli revolučních metod boje. Revisionisté, opírajíce se o dělnickou aristokracii, byli nositeli buržoasního vlivu na mezinárodní dělnické hnutí. »Tato vrstva změšťáčtělých dělníků čili „dělnické aristokracie“, dělníků, kteří jsou svým způsobem života, velikostí výdělků a celým svým světovým názorem naprostými šosáky, je hlavní oporou II. internacionály a dnes hlavní *sociální* (nikoli vojen-

⁴⁴ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 23, rusky, str. 107.

⁴⁵ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 6, Svoboda, Praha 1951, str. 164.

skou) *oporou buržoasie*. Jsou to totiž opravdoví *agenti buržoasie v dělnickém hnutí*, dělničtí příručí kapitalistické třídy (labor lieutenants of the capitalist class), skuteční nositelé reformismu a šovinismu.⁴⁶

Centrismus byl marxismus slovy a oportunistismus skutky, byl mezinárodním ideovým směrem, v jehož čele stáli vůdcové II. internacionály: Kautský v Německu, Ramsay MacDonald v Anglii, Albert Thomas ve Francii, Otto Bauer v Rakousku a mnozí jiní. Soudruh Stalin říká: »Formálně byli v čele II. internacionály „pravověrní“ marxisté, „orthodoxní“ — Kautsky a jiní. Ve skutečnosti byla však hlavní činnost II. internacionály vedena oportunisticky. Oportunisté se přizpůsobovali buržoasii v důsledku své poddačné, maloburžoasní povahy, „orthodoxní“ se pak zase přizpůsobovali oportunistům v zájmu „zachování jednoty“ s oportunisty, v zájmu „míru ve straně“. Výsledkem bylo panství oportunistu, neboť politika buržoasie a politika „orthodoxních“ tvořily uzavřený kruh.«⁴⁷

Dále soudruh Stalin definuje centrismus takto: »Centrismus je politický pojem. Jeho ideologie je ideologií přizpůsobování, ideologií podrizování proletářských zájmů zájmům maloburžoasie v *jedné společné straně*. Tato ideologie je cizí leninismu a přiči se mu.«⁴⁸

Když Lenin upozorňoval na neobyčejnou škodlivost a neobyčejnou nebezpečnost centrismu pro mezinárodní dělnické a socialistické hnutí, ukazoval, že centrismus jako ideový směr je na jedné straně produktem rozkladu a hniloby II. internacionály a na druhé straně nutným plodem ideologie maloměšťáků, které celá životní situace drží v zajetí buržoasních a buržoasně demokratických předsudků.

Kautsky, MacDonald, Otto Bauer a jiní centristé vychovali celým svým jednáním a taktikou dnešní pravicové socialisty typu Attleeho, Bluma a Schumachera, kteří se stali předním oddílem imperialistické buržoasie.

Boj s centristem, jenž vystupoval pod maskou marxismu a zastíral hloubku rozporů imperialismu a nevyhnutelnost revoluční krise, kterou imperialismus vyvolává, byl hlavním úkolem revolučních marxistů.

V mnohých otázkách naráželi revisionisté a centristé na odpor levého křídla socialistických stran II. internacionály. Ale západoevropští příslušníci levice — němečtí leví »radi-

⁴⁶ V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. I, Svoboda, Praha 1951, str. 744.

⁴⁷ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 6, Svoboda, Praha 1951, str. 85.

⁴⁸ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 11, SNPL, Praha 1953, str. 274.

kálové«, bulharští »těšňaci«, levice britské socialistické strany a jiní — sami často zaujímali centristický postoj.

Boj bolševiků s otevřenými i skrytými oportunisty byl vzorem pro levé skupiny ve stranách II. internacionály: leví radikálové v německé sociální demokracii a bulharští těšňaci nebyli prosti nejvážnějších politických a theoretických chyb. Chyby levých měly hluboké politické kořeny. Hlavní, zásadní chyby levých byly v tom, že nechápali správně epochu imperialismu, že zastávali škodlivou »theorii« automatického ztroskotání kapitalismu; leví popírali vedoucí úlohu strany tím, že hájili teorii živelnosti.

Rosa Luxemburgová a druzí leví v německé sociálně demokratické straně nepochopili úlohu revoluční strany a při vytyčování úkolů strany vycházeli z chybné teorie automatického vývoje třídního boje. Rosa Luxemburgová pohlížela na stranu jako na agitátora a propagandistu, a ne jako na organisátora revolučního hnutí proletariátu. Když politický sekretariát EKI ve svém prohlášení o bulharské otázce v roce 1903 upozorňoval na chybné názory těšňaků v otázce úlohy strany, ukázal, že nepohlíželi na stranu dělnické třídy jako na organisátora a vůdce revolučního boje, nechápali vzájemný vztah mezi stranou jako organisovaným předvojem a třídou a vzájemný vztah mezi stranickou organisací a masovými nestraničnými organisacemi.

Rosa Luxemburgová se dopouštěla řady polomenševických chyb, protože vycházela z nesprávného chápání imperialismu. V otázce krisí hájila teorii o »třetích osobách«, říkajíc, že realisace zboží je možná jen když vedle kapitalistického hospodářství existuje hospodářství nekaptalistické. Tato theorie přivedla Rosu Luxemburgovou k fatalistickému závěru, že kapitalismus musí nutně automaticky zahynout, protože zmizí »třetí osoby«, protože se zmenší trhy. Z toho plyne nejdůležitější a zásadní chyba Rosy Luxemburgové, když hodnotí úlohu dělnické třídy a její strany při organisování proletářské revoluce. Rosa Luxemburgová vycházela z theorie automatického úpadku kapitalismu a podceňovala úlohu strany v revoluci, nepochopila proto celou podstatu Leninova boje a boje bolševiků proti menševikům v prvním bodě organisacího řádu strany a vystoupila proti Leninovi.

Chyby německých levých sociálních demokratů vyplývaly z nedialektického chápání marxismu.

Ani bulharští těšňaci si neosvojili revoluční charakter Marxovy dialektiky tak, jak bylo třeba. Orientace bulhar-

ských těšňaků na živelný vývoj dějinných událostí a revolučního boje byla spojena s jejich polomenševickou ideologií. Ačkoli bulharští těšňaci brzy, již v roce 1903, organizačně skoncovali s revisionisty, přece jen zůstával tento směr, jak poznamenal sekretariát EKI, zvláštním radikálním směrem, kterému byly vlastní všechny rysy nebolševické části levého křídla II. internacionály.

Slabost levých a jejich vážné chyby nesmějí zastírat velkou revoluční práci, kterou leví konali v dělnickém hnutí.

Soudruh Stalin napsal ve svém historickém dopise redakci časopisu *Proletarskaja revolucija*, když hodnotil činnost německých levých socialistů:

»Ovšem, leví v Německu nedělali jen vážné chyby. Vykonali také velké a významné revoluční činy. Mám na mysli celou řadu jejich zásluh a revolučních projevů v otázkách vnitřní politiky a zejména volebního boje, v otázkách parlamentárního a mimoparlamentárního boje, v otázkách generální stávk, války, revoluce roku 1905 v Rusku atd. Právě proto počítali s nimi bolševici jako s levými a podpořovali je, pobádali je vpřed, ale to neodstraňuje a nemůže odstranit fakt, že se leví sociální demokraté v Německu zároveň dopustili celé řady velmi závažných politických a theoretických chyb, že se ještě nezhostili menševické přítěže, a že proto potřebovali velmi vážnou kritiku od bolševiků.«⁴⁹

S nástupem monopolistického stadia vývoje kapitalismu, kdy se prudce zostrily rozpory mezi prací a kapitálem, zostril se i boj směrů v mezinárodním dělnickém hnutí. V. I. Lenin již před rozkolem v SDDSR vedl nesmiřitelný boj proti všem nepřátelům marxismu. Leninův boj s legálním marxismem a ekonomismem, které byly ruským odvětvím mezinárodního oportunistismu, byl zcela jasně bojem revolučního marxismu s oportunistem na mezinárodním poli. V práci *Co dělat?* Lenin říká, že »v dnešní době (ted' už je to jasně patrné) angličtí fabiánci, francouzští ministerialisté, němečtí bernsteinovci a ruští kritikové tvoří všichni jednu rodinu, všichni se navzájem vychvalují, učí se jeden od druhého a společně štvou proti „dogmatickému“ marxismu.«⁵⁰

V rozvinutém boji proti mezinárodnímu oportunistu viděl Lenin sílu a životnost marxismu. »Možná,« psal Lenin, »že mezinárodní revoluční sociální demokracie v této své skutečné mezinárodní srážce se socialistickým oportunist-

⁴⁹ J. V. Stalin, *Otázky leninismu*, Svoboda, Praha 1952, str. 357.

⁵⁰ V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. I, Svoboda, Praha 1951, str. 150.

mem natolik zesílí, aby skoncovala s politickou reakcí panující již dávno v Evropě.«⁵¹

Lenin a bolševici v nesmiřitelném boji s menševiky a jinými nepřáteli marxismu ukázali revolučnímu proletariátu Západu skutečné východisko z reformistického bahna a ukázali cesty a prostředky boje dělnické třídy proti buržoasii.

AMSTERODAMSKÝ KONGRES (1904)

V roce 1902 Lenin psal, »že se v dnešní mezinárodní sociální demokracii vytvořily dva směry, jejichž vzájemný boj se hned rozhořívá a šlehá jasným plamenem, hned se utiňuje a doutná pod popelem úctyhodných resolucí o příměří.«⁵² Všechna činnost II. internacionály v posledním desetiletí před první světovou válkou úplně potvrzovala tuto leninskou charakteristiku mezinárodního dělnického hnutí.

Amsterodamský kongres II. internacionály se konal 14. srpna 1904. Bylo na něm přítomno 476 delegátů. Kongres pracoval v době růstu revolučního hnutí na celém světě. Projednal tyto otázky:

1. mezinárodní pravidla socialistické taktiky;
2. o jednotě strany;
3. o generální stávce;
4. o koloniální politice a jiné.

V souvislosti s projednáváním otázek taktiky socialistických stran kongres tentokrát odsoudil revisionismus a vyslovil se proti účasti socialistů v buržoasní vládě. Ovšem toto odsouzení zůstalo ve slovech, protože v resoluci, na které se kongres usnesl, nebylo řeči o rozkołu s revisionisty; resoluce obešla také otázku o proletářské revoluci a diktatuře proletariátu. Ani Bebel, ani leví socialisté — Rosa Luxemburgová a jiní — nečinili rozhodné závěry o nutnosti rozchodu s revisionisty. Centrista Kautský uspával bdělost, když se dělníkům pokoušel dokázat, že revisionistické nebezpečí má své hranice a že »spory nejsou tak veliké«.

Skutečnost, že amsterodamský kongres odsoudil revisionismus, je vysvětlena především tím, že v oněch letech bylo možno pozorovat rozmach dělnického hnutí, zejména v Rusku. Ruští dělníci se postavili do čela revolučního hnutí mezinárodního proletariátu.

Amsterodamský kongres se usnesl na resoluci o jednotě socialistického hnutí, v níž se doporučovalo jaurésistům a guesdistům ve Francii a rovněž různým socialistickým smě-

⁵¹ V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. 1, Svoboda, Praha 1951, str. 150.

⁵² Tamtéž.

rům v jiných zemích, aby se spojili v jednotné socialistické strany za účelem úspěšného boje s kapitalismem. Zájmy dělnické třídy žádaly sjednocení a soustředění sil v jednotné straně proletariátu.

Ale usnesení amsterodamského kongresu si předem nevy-
miňovalo, že sjednocení je možné jen na základě uznání zá-
sad revolučního marxismu; bez této podmínky znamenalo
sjednocení podřídít revoluční směr oportunistickému směru.
Honba za velkou, třeba i špatně sjednocenou, křehkou stranou,
neschopnou řídit revoluční boje, vysvětluje se tím, že se západoevropské strany II. internacionály změnily ve strany sociálních reforem. Hlavní metodou boje byl parlamentarismus, na první místo se stavěla honba za voličskými hlasy; ve straně se hodnotilo množství členů a ne jejich bojové vlastnosti a oddanost věci dělnické třídy.

Vlivem úspěchů široce rozvinutého stávkového hnutí v Rusku a také v jiných zemích byl amsterodamský kongres donucen přijmout resoluci, že uznává masovou, avšak nikoli všeobecnou stávku za metodu boje. Byl to jistý krok vpřed, protože to znamenalo uznání mimoparlamentního boje.

Bernstein, který hlasoval pro stávku, prohlásil, že stávka má nahradit ozbrojené povstání — revoluci. Usnesení kongresu o masové stávce, které nemluví o jejím přerůstání v ozbrojené povstání, dávalo tak široké možnosti oportunistům.

Masové revoluční hnutí v Rusku a jiných zemích Evropy donutilo II. internacionálu k tomu, že se rozhodla odsoudit revisionismus a usnesla se o masové stávce. Avšak pro většinu členů II. internacionály to byl jen oportunistický manévr.

Jak široce pronikly oportunistické tendence do řad stran II. internacionály, ukazuje se vší přesvědčivostí skutečnost, že když amsterodamský kongres projednal otázku koloniální politiky, nepostavil se na odpor pravicovým socialistům, kteří ospravedlňovali koloniální politiku imperialistických států a žádali pouze kulturnější vykořisťování kolonií. Amsterodamský kongres přijal politicky škodlivou, oportunistickou resoluci Van Kolovu, která vyzývala socialisty, aby usilovali o svobodu a samostatnost koloniálního obyvatelstva ». . . v měřítku, které odpovídá jejich vývoji«. Resoluce jasně odhalovala velmocenský vztah socialistů II. internacionály k utlačovanému obyvatelstvu kolonií.

REVOLUCE ROKU 1905
A II. INTERNACIONÁLA

Revoluce roku 1905 v Rusku měla mohutný vliv na vývoj mezinárodního revolučního hnutí. Dělníci všech zemí západní Evropy projevovali naprostou solidaritu s ruskou dělnickou třídou, která bojovala proti samovládě.

V roce 1905 proběhla ve Francii a Německu vlna protestních shromáždění proti krutosti, s jakou se carismus vypořádával s dělníky. Konaly se sbírky pro rodiny dělníků, které car zastřelil.

Revoluční stávkový boj ruských dělníků měl velký vliv na mezinárodní dělnické hnutí.

Lenin a bolševici byli toho názoru, že úkolem proletářské strany v revoluci roku 1905 v Rusku bylo, aby vedla boj za přerůstání buržoasně demokratické revoluce v socialistickou, aby nastolila revoluční demokratickou diktaturu proletariátu a rolnictva.

»Klasickou kritiku taktiky menševíků a geniální zdůvodnění bolševické taktiky podal Lenin v znamenité knize *Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci*.«⁵³

Boj Leninův a bolševíků s oportunisty a reformisty měl hned od vzniku bolševismu mezinárodní význam. Všechny hlavní otázky ruské revoluce byly a jsou zároveň základními otázkami světové revoluce: »... ruští bolševici kladli do popředí základní otázky ruské revoluce, jako otázku strany, otázku poměru marxistů k buržoasně demokratické revoluci, svazku dělnické třídy a rolnictva, hegemonie proletariátu, otázku parlamentního a mimoparlamentního boje, generální stávky, přerůstání buržoasně demokratické revoluce v revoluci socialistickou, otázku diktatury proletariátu, imperialismu, sebeurčení národů a kolonií, politiky podpory tohoto hnutí atd. ... Byli povinni tak činit, jelikož všechny tyto otázky byly zároveň hlavními otázkami světové revoluce, jejímž úkolům podřizovali bolševici svou politiku a svou taktiku.«⁵⁴

Jak se stavěli vůdcové II. internacionály k otázkám ruské revoluce? Všichni oddělovali »čínskou zdí« buržoasně demokratickou revoluci od revoluce socialistické, zavrhovali leninskou thési o přerůstání buržoasně demokratické revoluce v socialistickou a k otázce vítězství socialistické revoluce přistupovali s hlediska zastaralých, zchátralých dogmat II. internacionály.

⁵³ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 68.

⁵⁴ J. V. Stalin, *Otázky leninismu*, Svoboda, Praha 1952, str. 358.

Západoevropští sociální demokraté vycházeli při svém taktickém postoji z toho, že se po buržoasní revoluci rolnické masy, počítajíc v to také vesnickou chudinu, nutně odkloní od revoluce. Tvrdili, že po buržoasní revoluci nastoupí dlouhé období »usmíření«, ukáže se nutnou dlouhá přestávka až do té doby, než přijde nová, socialistická revoluce. Tato taktika západoevropských socialistů vyplývala z toho, že popírali revoluční možnosti poloproletářských městských a vesnických mas. Západoevropským sociálním demokratům stačila lassallovská these o reakčnosti rolnictva. Proto v socialistické revoluci bude proletariát podle tvrzení západoevropských sociálních demokratů bojovat sám proti celé buržoasii, zůstane bez spojenců. Nechtěli počítat se skutečností, že kapitál nevykořisťuje jen proletáře, ale že vykořisťuje i obrovské, mnohomilionové poloproletářské masy ve městech a na vesnici, které jsou odhodlány pod vedením proletariátu vystoupit jako jeho spojenec v boji proti kapitalismu.

Lenin bojoval proti všem těmto reakčním teoriím. V roce 1905 v článku *Poměr sociální demokracie k rolnickému hnutí* Lenin psal: »...od revoluce demokratické ihned začneme přecházet, a to právě podle své síly, podle síly třídně uvědomělého a organizovaného proletariátu, začneme přecházet k revoluci socialistické... Nežůstaneme stát v půli cesty.«⁵⁵

V tomto článku, stejně jako v knize *Dvě taktiky*, která vyšla dva měsíce předtím, Lenin přesvědčivě odůvodnil otázku poměru mezi buržoasní a socialistickou revolucí. Byla to nová leninská teorie přerůstání buržoasně demokratické revoluce v revoluci socialistickou, teorie, která vycházela z Marxovy these o permanentní revoluci. Marxova teorii permanentní revoluce, teorii, na kterou západoevropští sociální demokraté zapomněli a kterou pohřbili, Lenin nejenom obnovil, ale rozvinul ji. Lenin uvedl jako nutný moment socialistické revoluce svazek proletariátu a poloproletářských městských a vesnických mas, který musí být jednou z nejdůležitějších podmínek vítězství proletářské revoluce. Lenin tak ukázal, že socialistickou revoluci neuskuteční izolovaný proletariát, ale proletariát — hegemon revoluce, který bude mít mohutného spojence v poloproletářských městských a vesnických vrstvách.

»Podle této teorie musila se hegemonie proletariátu v buržoasní revoluci, za svazku proletariátu a rolnictva, pře-

⁵⁵ V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. 1, Svoboda, Praha 1951, str. 550.

měnit v hegemonii proletariátu v socialistické revoluci, *za svazku* proletariátu a ostatních pracujících a vykořisťovaných mas, a demokratická diktatura proletariátu a rolnictva musila připravit půdu pro socialistickou diktaturu proletariátu.«⁵⁶

Západoevropští sociální demokraté ignorovali možnou revolučnost poloproletářských a vesnických vrstev a domnívali se, že jednou z hlavních podmínek vítězství socialistické revoluce je, aby proletariát tvořil většinu obyvatelstva, a protože tomu tak nebylo, podmínky pro socialistickou revoluci v Evropě prý ještě nedozrály.

»Tato zpuchřelá a protiproletářská koncepce západoevropských sociálních demokratů byla nadobro vyvrácena leninskou teorií socialistické revoluce.

V Leninově teorii nebyl ještě přímo vysloven závěr o možnosti vítězství socialismu v jedné, jednotlivé zemi. Leč byly v ní obsaženy všechny nebo téměř všechny hlavní prvky nezbytné k tomu, aby takový závěr byl vyvozen dříve nebo později.

Jak známo, k takovému závěru dospěl Lenin r. 1915, po deseti letech.«⁵⁷

Vůdcové II. internacionály nebyli tedy s to a nechtěli přistoupit k rozboru a hodnocení nových podmínek vývoje společnosti, jak to učinil Lenin a bolševici v Rusku. Reformisté z II. internacionály se chytali starých dogmat a spoutávali tak aktivitu proletářských mas, brzdili vývoj socialistické revoluce. Leninská teorie o socialistické revoluci, která je nejjasnějším vzorem tvůrčího rozvoje marxismu, ukázala revoluční perspektivu proletariátu celého světa a vstúpila mu jistotu o vítězství proletářské revoluce.

Dalším tvůrčím rozvojem marxismu bylo také to, že Lenin a Stalin zdůvodnili thesi, podle které proletariát může a musí být vůdcem buržoasně demokratické revoluce. V souvislosti s blížící se revolucí v Rusku psal J. V. Stalin v lednu 1905: *»Hlavní silou této revoluce je městský a vesnický proletariát a jejím praporečником je sociálně demokratická dělnická strana, a ne vy, páni liberálové!«*⁵⁸

V článku *Prozatímní revoluční vláda a sociální demokracie* zformuloval Stalin tuto myšlenku ještě přesněji. Napsal: *»Ve Francii (koncem 18. století — I. G.) stála v čele re-*

⁵⁶ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 79.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 1, Svoboda, Praha 1949, str. 87—88.

voluce buržoasie, v Rusku stojí proletariát. Tam řídila osud revoluce buržoasie, zde — proletariát.«⁵⁹

Vůdcové II. internacionály vystupovali proti politice svazku dělnické třídy a rolnictva, kterou prováděli v Rusku bolševici v čele s Leninem a Stalinem.

Zatím Lenin a Stalin vědecky dokázali, že rolnictvo může a musí být spojencem proletariátu v revoluci a odůvodnili politiku svazku proletariátu a rolnictva při izolaci liberální buržoasie. Stalin tehdy psal: »Revoluci provede lid, a lid — to je proletariát a rolnictvo.« Dále psal, že »...rolnictvo má tudíž zájem na tom, aby se rozhodně přimklo k proletariátu jako vůdčí síle revoluce«.⁶⁰

Ve svých názorech na úlohu rolnictva v revoluci se dopouštěli chyb kautskyánského charakteru také němečtí leví sociální demokraté. Tvrdili, že rolnictvo nemůže být spojencem proletariátu a že bez pomoci západoevropského proletariátu ruská revoluce nejen nepřeroste v socialistickou, ale je odsouzena k záhubě. Tato theorie byla skrz naskrz proniknuta menševickým popíráním nutnosti svazku dělnické třídy a rolnictva a nevírou v síly proletariátu, nepochopením učení marxismu-leninismu o diktatuře proletariátu.

III. sjezd SDDSR, svolaný v roce 1905, schválil řadu usnesení o taktice revoluční strany v období rozvíjejícího se revolučního boje dělníků a rolníků. Mezi nejdůležitějšími usneseními byly pokyny sjezdu o všeobecné stávce a ozbrojeném povstání. Sjezd ukázal, že strana musí »...učinit velmi energická opatření, aby ozbrojila proletariát a zajistila si přímé vedení povstání«.

Avšak tato leninská usnesení a taktika bolševiků se nestaly vzorem boje ani pro socialistické strany II. internacionály, ani pro jejich levé skupiny. A více než to, vedení II. internacionály se snažilo zatajit před širokými dělníckými masami západní Evropy usnesení III. sjezdu SDDSR a bojovou praxí pracujících Ruska.

Vůdcové II. internacionály zcela ignorovali jedno z největších poučení ruské revoluce, organizování sovětů, které byly již tehdy zárodky proletářského státu — diktatury proletariátu.

Když se o tom Lenin zmiňoval, pravil: »Vznikla taková skutečnost, že hlavní otázky (vláda sovětů a diktatura proletariátu), které dnes zajímají uvědomělé dělníky na celém světě, byly prakticky položeny koncem roku 1905... Obrov-

⁵⁹ J. V. Stalin, Spisy, sv. 1, Svoboda, Praha 1949, str. 148.

⁶⁰ Tamtéž, str. 139, 140.

ská většina oficiálních představitelů oficiálních sociálně demokratických a socialistických stran, mezi nimi i reformistů a lidí typu budoucích „kautskyánců“, „longuetistů“, Hillquitových přívrženců v Americe atd., ukázali úplnou neschopnost pochopit význam této zkušenosti a splnit svou povinnost *revolucionářů*, to znamená začít studovat a propagovat poučení z této zkušenosti.«⁶¹

Jedna z vedoucích socialistických stran II. internacionály — německá sociálně demokratická strana — jasně ukázala svůj vztah k revoluci roku 1905 v Rusku na mannheimském sjezdu strany v roce 1906. Kautsky, Legin, David a jiní oportunisté zaujali ostře odmítavé stanovisko k otázce osvojit si skvělou zkušenost ruské revoluce a metody boje ruského proletariátu — všeobecnou politickou stávkou.

Charakteristický byl vztah vůdců II. internacionály k otázce o konkrétní pomoci revolučním silám, které se zúčastnily buržoasně demokratické revoluce roku 1905 v Rusku.

Lenin navrhl uveřejnit jménem Mezinárodního socialistického byra prohlášení k dělníkům celého světa a odvrátit tak hrozbu intervence proti ruské revoluci.

Západoevropští imperialisté spěchali carskému režimu na pomoc při potlačování revoluce roku 1905.

»Cizozemští kapitalisté se báli o své kapitály investované v Rusku, o své nesmírné důchody. Kromě toho se obávali, že zvítězí-li ruská revoluce, povstane a půjde do revoluce také dělnictvo jiných zemí. Proto západoevropští imperialisté pomohli carskému katanu. Francouzští bankéři poskytlí carovi velkou půjčku k potlačení revoluce. Německý císař měl připravenou mnohotisícovou armádu k intervenci na pomoc ruskému carovi.«⁶²

Lenin žádal, aby Mezinárodní socialistické byro oznámilo, jaký má na tuto otázku názor, ale nedostal odpověď.

Dne 4. a 5. března 1905 se konalo zasedání Mezinárodního socialistického byra, na němž byla položena otázka o situaci v Rusku.

Vůdcové II. internacionály místo aby vyzvali masy a veřejné organizace k tomu, aby protestovaly proti zločinům carské vlády a pomohly revoluci, omezili se na bázlivou formulaci, že je možné v evropských parlamentech rozvířit otázku o zločinech carské vlády.

⁶¹ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. XXV, rusky, str. 432.

⁶² *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 96 až 97.

V době činnosti II. internacionály se tedy ve všech ostatních zemích kromě Ruska vytvořily takové strany dělnické třídy, které se nehodily k tomu, aby vedly revoluční boj proletariátu. Strany II. internacionály uměly organisovat široké masy proletariátu, vzdělávaly je, občas vedly boj proletariátu o dílčí hospodářské požadavky, ale skutečně revoluční boj byl stranám II. internacionály cizí. Ve všech stranách II. internacionály — kromě bolševiků — se v souvislosti s růstem dělnické aristokracie v období imperialismu projevoval stále silněji vliv oportunistických živlů, které z marxismu odstranily jeho revoluční obsah, přeměnily ho v mrtvé dogma a popíraly nutnost vytvořit revoluční stranu k boji dělnické třídy proti buržoasii. Marxistická teorie třídního boje byla nahrazena oportunistickou teorií spolupráce tříd a smutně proslulou teorií »vrůstání kapitalismu do socialismu«. Ústřední otázku v marxistickém učení — otázku třídního boje, otázku diktatury proletariátu — socialisté II. internacionály obešli a zapomněli na ni.

ŠTUTGARTSKÝ KONGRES (1907)

Růst revolučního hnutí dělnických mas se projevoval stále slaběji a slaběji v usneseních následujících kongresů Internacionály. Zostřený boj dvou směrů — revolučního a oportunistického — projevil se obzvláště silně na štutgartsském kongresu II. internacionály v roce 1907. Na štutgartsském kongresu bylo přítomno 886 delegátů. Kongresu se účastnili bolševičtí delegáti v čele s Leninem.

Vůdcové II. internacionály odmítli vést masové hnutí, které vzniklo na začátku 20. století, a s nástupem reakce v Rusku a Evropě přešli ještě otevřeněji na cestu oportunistické politiky.

V tomto období »... se dostala ve stranách II. internacionály do popředí jako jedna z nejaktuálnějších otázek otázka národnostní a koloniální, otázka utiskovaných národů a kolonií, otázka osvobození utiskovaných národů a kolonií, otázka cest boje proti imperialismu, otázka cest svržené imperialismu«.⁶³

Hlavní otázka, která se na štutgartsském kongresu jednávala, byla koloniální otázka. Referent o této otázce, holandský kompromisnický socialista Van Kol tvrdil, že je možná »socialistická koloniální politika«. Van Kol a podpo-

⁶³ J. V. Stalin, *Otázky leninismu*, Svoboda, Praha 1952, str. 356.

rující ho Bernstein dokazovali, že se socialistické strany musí zúčastnit koloniální politiky.

Van Kolovo vystoupení bylo otevřenou a nestydatou propagandou imperialistické koloniální politiky, proti níž rozhodně vystoupil Lenin. S obzvláštní silou odhalil ty, kdo rozsévají lež »o civilisátorské« úloze kapitalistů v koloniích, ukazoval na barbarství »civilisovaných« kapitalistů, utlačujících pro zisk miliony pracujících v koloniích. »Pryč s každou koloniální politikou, pryč se vší politikou vměšování a kapitalistického boje o cizí zemi, o cizí obyvatelstvo, o nová privilegia, o nové trhy, průplavy atd. Sociální demokracie neuznává nesmyslnou měšťáckou utopii „klidného a spravedlivého“ kapitalistického pokroku.«⁶⁴ psal Lenin.

Spolu s Leninem a bolševiky vystoupili na štutgartském kongresu proti podporování koloniální politiky delegáti malých států, nemajících kolonie.

Resoluce revisionistů nebyla přijata, ale hlasovala pro ni skoro polovina delegátů kongresu, a především vůdcové největších socialistických stran. O hlasování o koloniální otázce Lenin psal, že »... obzvlášť názorně se zde odhalil socialistický oportunistus, smekající před buržoasním mámením.«⁶⁵ Hlasování značné části vedoucích socialistických stran pro loupežnou koloniální politiku bylo přímým odrazem nálad a zájmů dělnické aristokracie, která dostávala od buržoasie almužnu právě z nadzisků vymačkávaných z kolonií.

Oportunistus ve vedení II. internacionály a náказа socialistických stran šovinismem se jasně projevíly, když se na štutgartském kongresu projednávala otázka války.

Ještě se nezapomnělo na nedávno skončenou válku rusko-japonskou a nad Evropou již viselo nebezpečí nové války v souvislosti s konflikty v Maroku a na Balkáně. Před socialisty stála dosud neřešená otázka velkého významu: jak bojovat proti rostoucímu militarismu a jak zabránit imperialistickým válkám? Proto hlavní otázkou na štutgartském kongresu byla otázka války. Po Bebelově referátu vzplanul vášnivý spor. Reformisté zamítali nutnost jakékoli protimilitaristické činnosti a odvolávali se na to, že militarismus a válka jsou »legitimními dětmi« kapitalismu. Krajní oportunista, německý sociální demokrat Volmar, holedbaje se svým militaristickým smýšlením, prohlásil: »Všechna láska k lidstvu nám nemůže zabránit, abychom nebyli dobrými

⁶⁴ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 15, rusky, str. 207.

⁶⁵ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 13, rusky, str. 60—61.

Němci.« Guesde se domníval, že není možné zabránit válce, protože války jsou nutnými výtvory kapitalismu. Resoluce, kterou předložil Bebel a Guesde, »neobsahovala žádné pokyny pro aktivní úkoly proletariátu«. ⁶⁶

Od všeobecné formulace otázky o útočných a obranných válkách přešel Bebel k tvrzení, že světu hrozí války jen z carského Ruska, a proto se domníval, že německá dělnická třída a sociální demokracie musí pomoci německé vládě při »obraně« země. Bebel místo aby bojoval proti rostoucí hrozbě imperialistické války, zastíral útočnost německého imperialismu a propagoval myšlenku bránit německou říši.

Bebel a Guesde neviděli svérázné znaky nové imperialistické epochy. Evropě hrozilo nebezpečí světové války — války kořistnické a loupežné, v níž se měly utkat dvě mocné imperialistické koalice. A otázka, kdo první zvedne zbraň, nemohla určit charakter války.

K otázce války zaujal na kongresu zvláštní postoj francouzský delegát Gustav Hervé. Hervé bojoval proti válečnému nebezpečí tak, že přišel s »levou frází«, navrhoval, aby se na každou válku odpovědělo stávkou a povstáním.

»Hervéův plán je „velmi prostý“: v den vyhlášení války vojíci-socialisté desertují a vojíci v záloze vyhlásí stávku a zůstanou doma.« ⁶⁷

Lenin nazýval toto hledisko »poloanarchistickým«. Hervé nechápal, že není možno mluvit o válce vůbec, neboť proletariát se nejen nemůže lhostejně chovat k národně osvobozenským a revolučním válkám, nýbrž je musí podporovat, protože je pokládá za spravedlivé. Typickou poloanarchistickou thesí byl Hervéův požadavek odpovědět na válku stávkou a povstáním *za všech, za jakýchkoli okolností*. Bylo by lehkomyšlné předem vyhlášovat dobu stávky a povstání, aniž by se přihlédlo k situaci, pro proletariát příznivé. Kdyby proletariát buržoasii předem upozornil na povstání v případě zahájení války, dostal by se do nevýhodných podmínek, protože iniciativa na začátku bojů by byla v rukou buržoasie, a to právě v době, kdy mobilisuje brannou moc, kdy v širokých vrstvách obyvatelstva bude silné šovinistické smýšlení. Proletariát musí v boji proti válce a kapitalistickému zřízení přistoupit jak ke stávce, tak také k povstání, ale v době, kdy to bude vyhovovat jemu a nebude to vyvoláno provokací buržoasie.

Hervé nechápal ani to, že boj proletariátu proti válce

⁶⁶ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 13, rusky, str. 64. .

⁶⁷ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 15, rusky, str. 172.

v epoše imperialismu musí být úzce spojen s bojem o revoluční vystřídání kapitalismu socialismem. Když Lenin ostře kritisoval pravé a centristy za to, jak se stavěli k otázkám války na štutgartsském kongresu, kritisoval také poloanarchistický postoj Hervéův.

»... Hervé neodpuštělně... zapomíná na příčinný vztah mezi válkou a kapitalismem; kdyby proletariát převzal Hervéovu taktiku, odsoudil by se k bezplodné práci: vši své bojové pohotovosti (vždyť se mluví o povstání) by použil k boji s následkem (válkou), a příčinu (kapitalismus) by nechal existovat.«⁶⁸

Plným právem kritisoval Hervé Bebela a celou německou delegaci za jejich šovinismus, za jejich propagandu obrany imperialistické vlasti. Ale Hervé se přitom dopustil velké chyby v tom, že prohlásil, že proletariátu je lhostejné, v jaké vlasti žije — nezáleží na tom, bude-li to despoticke zřízení, parlamentní monarchie nebo buržoasně demokratické zřízení. »Vlast, to jest dané politické, kulturní a sociální prostředí, je nejmocnějším faktorem v třídním boji proletariátu; a nemá-li pravdu Volmar, který stanoví jakýsi „opravdu německý“ vztah proletariátu k vlasti, nemá pravdu ani Hervé, který se staví s neodpuštělnou nekritičností k tak důležitému faktoru osvobozenského boje proletariátu. Proletariát se nemůže chovat lhostejně k politickým, sčialním a kulturním podmínkám svého boje, nemohou mu tedy být lhostejné ani osudy jeho země.«⁶⁹ Osudy země však nezajímají proletariát abstraktně, ale v souvislosti s rozvojem třídního boje.

Přesně, správně revoluční řešení otázky války podal pouze Lenin, který s Rosou Luxemburgovou učinil řadu poznámek k resoluci o boji proti válce. Tyto poznámky dávaly konkrétní odpověď na to, jak bojovat s nebezpečím války, a ukázaly způsob, jak má proletariát jednat, vznikne-li válka. V jedné z těchto poznámek se hovořilo o tom, že vznikne-li válka, »... socialisté jsou povinni vynaložit všechno úsilí na to, aby ji co nejdříve zastavili, a využít válkou vyvolané hospodářské a politické krise k tomu, aby probudili politické vědomí lidových mas a urychlili pád vlády kapitalistů«.

Lenin tedy již tehdy trvá na tom, že začne-li imperialistická válka, je třeba ji změnit v občanskou. Leninovu poznámku přijal kongres v poněkud zmírněné podobě.

Resoluce štutgartského kongresu o koloniální otázce a o boji proti militarismu a válce měly tudíž revoluční charak-

⁶⁸ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 15, rusky, str. 172.

⁶⁹ Tamtéž, str. 171—172.

ter a doporučovaly dělníkům řadu . . . nejrozhodnějších a revolučních způsobů boje⁷⁰ proti válce. Oportunismus byl ještě jednou odražen. Ale i tyto nejlepší resoluce kongresu zůstaly na papíře, protože vedení Internacionály a největších západoevropských socialistických stran přešlo před první světovou válkou definitivně do rukou oportunistů a centristů.

Na štutgartském kongresu byla na pořadu také otázka vzájemných vztahů mezi politickými stranami a odbory. Již před štutgartským kongresem se tato otázka ostře projednávala v německé sociálně demokratické straně, SDDSR a jiných socialistických stranách. Na mannheimském sjezdu německé sociální demokracie v roce 1906 byla na Bebelův návrh přijata oportunistická resoluce, která hlásala myšlenku »neutrality«⁷⁰ odborových organizací.

V témže roce 1906 zasedal stockholmský slučovací sjezd SDDSR, na němž měli menševici většinu. Sjezd přijal resoluci, která zavrhovala bolševickou zásadu, že odbory má řídit strana. V roce 1907 V. sjezd SDDSR, na němž měli bolševici většinu, zrušil resoluci předcházejícího sjezdu o neutralitě odborů a uznal, že strana musí mít v odborech vedoucí úlohu.

Na štutgartském kongresu se o otázce vzájemných vztahů mezi stranou a odbory rozvinul ostrý boj. Nakonec kongres obrovskou většinou hlasů — 212 proti 18 — přijal resoluci, která zdůrazňovala, že je nutné, aby odbory uznaly socialistické zásady a aby akce odborů a strany byly společné. Lenin ukazoval, že tato resoluce přinesla porážku přívržencům »neutrality«⁷⁰ odborů, avšak ani tato resoluce nemluvila o vedoucí úloze strany v odborech.

Lenin v Štutgartě učinil první pokus sjednotit levé sociální demokraty a svolal tam zvláštní poradu.

KODAŇSKÝ KONGRES (1910)

Kodaňský kongres v roce 1910 byl druhým kongresem, kterého se zúčastnil Lenin. Na kongresu bylo přítomno celkem 886 delegátů.

Pokud jde o otázku války, kongres se omezil na opakování thesi, jež byly přijaty v Štutgartě.

Dodatečně se socialistickým stranám doporučovalo, aby od svých vlád žádaly, aby zastavily zbrojení a úplně odzbrojily; aby se konflikty mezi státy projednávaly na smířčích soudech; doporučovalo se organisovat jednomyslné solidární protesty dělníků všech zemí proti hrozbě války.

⁷⁰ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 13, rusky, str. 65.

Avšak požadavek omezit zbrojení se omezil na pouhé žádosti socialistů v parlamentě; nedošlo ani k solidárním akcím socialistů ve věci italsko-turecké války, která začala v roce 1911. Kromě toho se ukázalo, že italští socialisté jsou otevření přívrženci italského militarismu; na stránkách socialistického listu *Avanti* vystoupili s propagandou koloniálních výbojů. V každodenní politické práci ignorovaly socialistické strany rozhodnutí štutgartského a kodaňského kongresu, která byla přijata vlivem bolševiků.

V období zostřeného třídního boje nabývaly stále většího významu masové organizace, jejichž prostřednictvím mohly socialistické strany působit na široké vrstvy dělníků a všeho pracujícího obyvatelstva. Takovými masovými organizacemi byly především odbory a družstva.

Na kodaňském kongresu se rozvířil boj o otázku vzájemných vztahů mezi družstvy a politickými stranami. Tři návrhy resoluce o družstvech, předložené delegátům kongresu — jeden belgický a dva francouzské (Jaurèsův a Guesdův) — pouze naznačovaly dva hlavní směry v této otázce; jeden směr, který se projevil v Guesdově resoluci a v resoluci Belgičanů, vycházel ze stanoviska třídního boje a uznával význam družstev jako jednoho z pomocných prostředků v tomto boji; druhý směr, který se projevil v Jaurèsově resoluci, byl maloburžoasní, reformistický.

»Bóhužel,« psal Lenin, když shrnoval projednávání otázek o družstvech, »dva uvedené směry byly právě jen *naznačeny* ve třech předem připravených návrzích, ale nebyly jasně, přesně a vyhraněně postaveny proti sobě, jako *dva směry*, jejichž vzájemný boj musí vyřešit otázku.«⁷¹ Pouze návrh ruské sociálně demokratické delegace, který obhajoval Lenin, stanovil s konečnou platností vyčerpávající význam a úkoly družstev v třídním boji. V návrhu se zejména říkalo, »že zlepšení, kterých může být dosaženo za pomoci spotřebních družstev, mohou být jen velmi nepatrná do té doby, pokud má výrobní prostředky v rukou třída, bez jejíhož vyvlastnění nemůže být uskutečněn socialismus...«⁷² Mezi jinými body návrh ruské delegace doporučoval »... neustálou socialistickou propagandou ve spotřebních družstvech napomáhat, aby se mezi dělníky rozšířily myšlenky třídního boje a socialismu...«⁷³

⁷¹ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 16, rusky, str. 250.

⁷² Tamtéž, str. 252.

⁷³ Tamtéž.

Všechny návrhy resoluce byly odevzdány výboru kongresu, kde docházelo k ostrým debatám mezi přívrženci revolučního a revisionistického směru. Lenin a Guesde měli v době, kdy pracoval výbor, soukromé porady a v boji proti oportunistům vystupovali v této otázce společně na plenárním zasedání kongresu. Na plenárním zasedání nedocházelo ke sporům o drobných a zvláštních otázkách — resoluce byla jednoduše přijata.

»Když shrneme práci kongresu o otázce družstev,« psal Lenin, »musíme říci, aniž skrýváme před sebou a před dělníky nedostatky resoluce, že Internacionála v hlavních rysech správně určila úkoly proletářských družstev.«⁷⁴

Na kodaňském kongresu Lenin svolal druhou poradu levých socialistů, aby je sjednotil a odtrhl od oportunistů.

Avšak ani tato porada stejně jako předcházející ve Stuttgartu nepřinesla reálné výsledky, neboť nejen němečtí leví sociální demokraté, ale ani holanďští, polští a druzí leví socialisté nechtěli budovat samostatnou revoluční stranu, protože nechápali její význam: Leví sociální demokraté se báli rozkolu a zůstali s oportunisty v jedné straně. »Ale co mohl udělat Lenin, co mohli podniknout bolševici,« píše soudruh Stalin, »jestliže leví sociální demokraté v II. internacionále a především v německé sociální demokracii byli slabou a nemohoucí skupinou, skupinou organizačně neustálenou, ideologicky nevyzbrojenou, která se bála dokonce vyřknout slovo „rozkol“? Není možno přece požadovat, aby Lenin, aby bolševici zorganizovali z Ruska rozkol v západoevropských stranách místo levých sociálních demokratů.«⁷⁵ Dále soudruh Stalin zdůrazňuje, že organizační a ideologická slabost byla charakteristickým rysem levých sociálních demokratů.

Bolševici podporovali levé sociální demokraty jen s jistými výhradami, kritisující jejich polomenševické chyby. Sama kritika bolševiků také podporovala levé, protože tato kritika řídila, vedla levé sociální demokraty na správnou revoluční cestu. Ale »není vinou Lenina a ruských bolševiků, že leví sociální demokraté na Západě, jak se ukázalo, nebyli dosti zralí, aby šli v šlépějích ruských bolševiků.«⁷⁶

⁷⁴ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 16, rusky, str. 257.

⁷⁵ J. V. Stalin, *Otázky leninismu*, Svoboda, Praha 1952, str. 353 až 354.

⁷⁶ Tamtéž, str. 355.

BASILEJSKÝ KONGRES (1912)

Rostla hrozba světové imperialistické války. Italsko-turecká válka, boj o Maroko, balkánské války — to všechno ukazovalo na to, že se blíží světová válka.

Mezinárodní socialistické byro spěšně svolalo mezinárodní basilejský kongres II. internacionály v roce 1912. Na kongresu se projednávala pouze jedna otázka — o boji s nebezpečím blížící se světové války. Kongres přijal manifest, který vyzýval mezinárodní proletariát, aby vedl nemilosrdný boj proti válce.

Manifest zdůrazňoval imperialistický charakter dozrávající války a vinil z připravování války právě tak vládu carského Ruska a Německa, jako »demokratické« vlády Anglie, Francie a Itálie. Manifest vřele vital akce dělníků, zvláště ruských, proti válce. Zároveň manifest kategoricky žádal od všech socialistických stran, aby rozhodně bojovaly proti imperialismu. »Kongres žádá,« říkalo se v manifestu, »aby dělníci všech zemí postavili proti kapitalistickému imperialismu sílu mezinárodní solidarity proletariátu. Nechť vlády nezapomínají, že za dnešního stavu v Evropě a nálady dělnické třídy nemohou rozpoutat válku, aniž tím vytvářejí nebezpečí i pro sebe samé. Nechť si vzpomenou, že francouzsko-pruská válka vyvolala revoluční výbuch Komuny, že rusko-japonská válka probudila hnutí revolučních sil ruského lidu.«

Kromě slavnostního prohlášení vůdcové II. internacionály nedělali nic pro skutečný boj s blížící se válkou. Naopak, když začala imperialistická válka, socialistické strany začaly hájit a podporovat imperialistickou politiku svých buržoasních států.

Basilejský manifest z roku 1912, který každý čestný, uvědomělý dělník bral za bernou minci, byl tedy pouhou formalitou darebáků II. internacionály. Nikdo z vůdců II. internacionály nechtěl uskutečňovat usnesení kongresu.

BOLŠEVICI NA MEZINÁRODNÍ ARÉNE PŘED VÁLKOU ROKU 1914

Boj, který vedl Lenin se svými spolubojovníky za vytvoření dělnické, skutečně revoluční strany, boj s oportunisty všeho druhu měl mezinárodní význam.

Obrovský význam pro mezinárodní dělnické hnutí měl II. sjezd SDDSR v roce 1903.

Bolševismus »jako směr politického myšlení« vznikl v ro-

ce 1903 a vyzbrojil proletariát nejpokrokovější revoluční teorií. »Marxovy a Engelsovy geniální ideje o taktice a strategii, zahrabané oportunisty II. internacionály, vytáhl Lenin na světlo...«⁷⁷ a to právě v okamžiku, kdy se proletářská revoluce dostala v kapitalistických zemích na pořad dne, kdy se socialistické strany II. internacionály vzdaly revolučního boje. »Lenin se však neomezil jen na obnovu jednotlivých taktických pouček Marxových a Engelsových. Rozvinul je dále a doplnil novými ideami a poučkami, a to všechno spojil v systém pravidel a zásadních směrnic o vedení třídního boje proletariátu.«⁷⁸

Leninské učení vzniká tudíž v nové epoše, kdy kapitalismus vstoupil do nového stadia svého vývoje, do stadia imperialismu. V tomto období se dále zhoršuje postavení širokých mas dělnické třídy a masové dělnické hnutí dosahuje nevídaného rozmachu. Za takových okolností vznikal leninismus. »Leninismus je marxismus epochy imperialismu a proletářské revoluce« (Stalin).

Bolševismus vyrostl a zesílil v boji s oportunisty všeho druhu z II. internacionály.

Když v roce 1903 bolševici vystoupili jako oddělená politická skupina, začali vést boj s rozkojníky — menševiky. Lenin a bolševici ukázali proletariátu všech zemí, jak je třeba bojovat s oportunisty, jak je třeba očišťovat stranu od shnilých oportunistických živelů. O tom, jak došlo k rozkolu v SDDSR a jak bolševici připravují dělnickou třídu k revoluci, napsal Lenin referát, který spolehliví lidé odevdali delegátům amsterodamského kongresu. V tomto referátě Lenin zásadně zhodnotil boj revolučních a oportunistických tendencí v mezinárodním dělnickém hnutí.

Lenin odhaloval a bojoval také proti skrytému oportunismu-centrismu, jenž byl ještě škodlivější než otevřený oportunismus. Centristé slovy přísahali věrnost marxismu, ve skutečnosti však stále více podléhali vlivu oportunistů a chránili je. Zvlášť prudký boj vedl Lenin a Stalin proti tehdy skrytému nepříteli dělnické třídy a rolnictva — Trockému.

Lenin, který se zúčastnil štutgartského a kodaňského kongresu, zaútočil tam na reformisty a centristy. Opravil linii kongresu v koloniální otázce a otázce války. Jsa od října roku 1905 zástupcem Sociálně demokratické dělnické strany Ruska v Mezinárodním socialistickém byru, Lenin

⁷⁷ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 6, Svoboda, Praha 1951, str. 147.

⁷⁸ Tamtéž, str. 147—148.

vždy zaujímal důsledně revoluční stanovisko a ostře bičoval oportunisty a centristy, kteří brzdili vývoj revolučních bojů na Západě.

Velké pozornosti si zaslouhuje Leninovo vystoupení na zasedání Mezinárodního socialistického byra v říjnu 1906; týkalo se otázky přijetí anglické dělnické strany do II. internacionály. Pro Lenina bylo důležité využít tohoto faktu k tomu, aby zaměřil dělnickou stranu na skutečně socialistickou politiku. Lenin chtěl uvést anglickou dělnickou stranu na cestu opravdu revolučního dělnického hnutí, změnit ji v revoluční stranu, která jde v čele širokých proletářských mas.

Lenin svým vystoupením o přijetí do Internacionály anglické dělnické strany, která vůbec neuznávala zásady třídního boje a nenazývala se veřejně socialistickou stranou, dal zároveň vedení II. internacionály lekci, jak je třeba bojovat nejen proti oportunismu, ale také proti sektářským chybám, jež mění marxismus v dogma, jež překáží sociální demokracii, aby blíže přistoupila k »proletářským masám« a správně je vedla.

Lenin naléhavě žádal, aby se při přijetí dělnické strany do Internacionály ukázalo na to, že dělnická strana dělá teprve první krok »... k uvědomělé třídní politice a k socialistické dělnické straně«. ⁷⁹ Lenin rozhodně vystoupil proti resoluci Kautského, v níž se říkalo, že třebaže dělnická strana neuznává třídní boj, ve skutečnosti jej vede, a že je nezávislá na buržoasních stranách. Lenin prohlásil: »... nebylo třeba být jen sebenepatrněji povzbuzovat jiné, nepochybné, neměně závažné chyby anglických oportunistů...« ⁸⁰

Dělnická strana neopomněla využít resoluce Kautského. MacDonald brzy prohlásil, že Mezinárodní socialistické byro nejen uznalo dělnickou stranu, ale uznalo a schválilo také taktiku a politiku dělnické strany. Právě Kautsky dal podnět k takovému výkladu resoluce Mezinárodního socialistického byra.

Velké pozornosti si zaslouží také Leninův boj proti pokusům kautskyánsko-adlerovského smířování směrů v holandské sociálně demokratické straně.

Holandská parlamentní sociálně demokratická frakce v čele s Troelstrou podporovala liberály a sblížovala se

⁷⁹ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 15, rusky, str. 213.

⁸⁰ Tamtéž, str. 215.

s nimi, stavěla se proti straně a revidovala starý marxistický program, vykleštující z něho všecko revoluční.

Holandští marxisté, kteří vystoupili s kritikou Troelstry, zřídili v roce 1907 noviny *Tribuna*. Oportunistická většina holandské sociální demokracie se na sjezdu strany v roce 1909 rozhodla zastavit noviny *Tribuna*. Tribunisté se nepodřídili, což způsobilo rozkol ve straně. Holandští leví požádali Mezinárodní socialistické byro, aby byli přijati do Internacionály jako samostatná strana a aby jim bylo dáno právo poslat své delegáty na příští Mezinárodní socialistický kongres v Kodani. Socialistické byro žádost tribunistů odmítlo.

Adler dal návrh, aby otázka samostatného zastoupení holandských marxistů byla předána k prozkoumání holandské národní sekci II. internacionály. Tak byla otázka, s kterou přišli tribunisté, odsouzena k nezdaru, oportunistům se naskytlo právo rozhodovat o záležitosti marxistů. Adler otevřeně podřídil marxisty oportunistům, tudíž »Adler... vystupuje jako advokát mezinárodního oportunistu«.⁸¹

Lenin v Mezinárodním socialistickém byru podporoval rozkol v holandské sociálně demokratické straně a trval na tom, že holandští tribunisté mají právo na samostatné zastoupení na mezinárodních kongresech.

Lenin povzbuzoval holandské levé, aby se zorganizovali v samostatnou revoluční stranu.

Ale slabost tribunistů, jejich pozdější centristické a polo-centristické chyby je změnily v nemohoucí opozici v řadách II. internacionály.

Lenin a Stalin v boji s revisionisty a renegáty uhájili marxismus. Ve své proslulé knize *Materialismus a empirio-kriticismus*, která vyšla v roce 1909, Lenin odhalil falsifikaci filosofie marxismu nejen u ruských »kritiků« — Bogdanova, Bazarova a jiných, ale také u jejich zahraničních učitelů — Avenaria a Macha. Lenin ukazoval: »Celá škola Machova a Avenariova směřuje k idealismu...⁸² idealismus filosofický je... cesta ke kněžourství...«⁸³

J. V. Stalin v práci *Anarchismus nebo socialismus?*, která byla napsána v letech 1906—1907, podrobil zničující kritice světový názor anarchistů a rozvinul marxistickou thesi

⁸¹ Cit. podle V. I. Lenina, *Spisy*, sv. 16, ruský, str. 126.

⁸² V. I. Lenin, *Materialismus a empirio-kriticismus*, Svoboda, Praha 1952, str. 342.

⁸³ Tamtéž, str. 353.

o jednotě theorie a praxe. Soudruh Stalin učí, že revoluční praxe má být v nerozlučném spojení nejen s otázkami programu a taktiky, jež se bezprostředně přimykají k praxi, ale také s nejhlubšími základy revoluční theorie, se základy světového názoru. »Marxismus,« píše J. V. Stalin, »to není jen theorie socialismu, je to ucelený světový názor, filosofický systém, z něhož logicky vyplývá proletářský socialismus Marxův. Tento filosofický systém se nazývá dialektický materialismus.«⁸⁴

Lenin a Stalin v boji s reformisty a centristy uhájili theoretický základ komunismu — dialektický a historický materialismus — a nepřipustili, aby byl zničen.

V boji proti likvidátorům a oțzovistům, v boji proti trockismu uhájili bolševici v Rusku ilegální proletářskou stranu.

»Velmi důležitou událostí v tomto období je pražská konference SDDSR (leden 1912). Na této konferenci byli menševici ze strany vyhnáni, navždy byl učiněn konec formálnímu spojení bolševiků v jedné straně s menševiky. Bolševici se z politické skupiny ustavují v samostatnou Sociálně demokratickou dělnickou stranu (bolševiků) Ruska. Pražská konference položila základ strany nového typu, strany leninismu, strany *bolševické*.

Očištění proletářské strany od oportunistů, od menševiků, provedené na pražské konferenci, mělo závažný, rozhodující význam pro další vývoj strany a revoluce. Kdyby byli bolševici nevyhnali ze strany zrádce dělnické věci, menševické kompromisníky, nebyla by mohla proletářská strana roku 1917 zmobilisovat masy k vydobytí diktatury proletariátu.«⁸⁵

V době, kdy se bolševická strana upevňovala tím, že se zbavovala oportunistických živelů, dál se ve stranách II. internacionály opačný proces. »A co představovaly tehdy sociálně demokratické strany na Západě? Směsici, změť marxistických a oportunistických živelů, přátel a nepřátel revoluce, přívrženců a odpůrců ideje strany, útvar, v němž se první poněnáhu ideově smířovali s druhými, v němž se první poněnáhu fakticky podřizovali druhým. Smír s oportunisty, se zrádci revoluce — proč? ptali se bolševici západoevropských sociálních demokratů. Pro „mír ve straně“, pro „jednotu“ — odpovídali tito bolševikům. Jednotu

⁸⁴ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 1, Svoboda, Praha 1949, str. 277.

⁸⁵ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 149.

s kým? s oportunisty? — Ano, odpovídali, s oportunisty. Bylo jasné, že takové strany nemohou být stranami revolučními.⁸⁶

A tak vůdcové takových stran, Kautsky a dokonce Rosa Luxemburgová, se nejednou pokoušeli »smířit bolševiky s likvidátory, s menševiky a tím odstranit rozkol, zavést »mír« v ruské straně. Ve skutečnosti to byl pokus likvidovat skutečně revoluční stranu proletariátu — stranu bolševiků. Všem těmto pokusům se Lenin a Stalin stavěli na odpor a rozbíjeli je; bolševici byli nesmířitelní a v ničem nepolevili oportunistickému vedení II. internacionály.

Bolševici přikládali velký význam národnostní a koloniální otázce. Dokazovali, že utlačené národnosti jsou zálohou mezinárodní socialistické revoluce. Bolševici podporovali národně osvobozenké hnutí ve všech zemích. Vytyčili revoluční požadavek — právo národů na sebeurčení až do odtržení. Bolševici kritisovali oportunisty II. internacionály za jejich protirevoluční teorii národní kulturní autonomie, za to, že vnášeli do dělnického hnutí buržoasní nacionalismus.

Bolševici kritisovali také německé levé za jejich vážné polocentristické chyby v národnostní a koloniální otázce. Soudruh Stalin říká, že před první světovou válkou v zájmu rozšíření proletářské revoluce a obklíčení imperialismu bolševici navrhli podporovat osvobozenké hnutí utlačených národů a kolonií na základě sebeurčení národů. Bolševická politika v národnostní a koloniální otázce se uskutečňovala v boji za taktiku jednotné fronty proletářskou revolucí pokročilých zemí a revolučně osvobozenkým hnutím národů v koloniích a utlačených zemích. Proti bolševické politice a taktice v národnostní a koloniální otázce vystoupili tehdy oportunisté všech zemí. »Jaké stanovisko zaujali tehdy leví sociální demokraté na Západě?« ptá se soudruh Stalin. »Rozvinuli polomenševickou teorii imperialismu, odmítli zásadu sebeurčení národů v marxistickém pojetí (až do oddělení a utvoření samostatných států), zavrhli thesi o vážném revolučním významu osvobozenkého hnutí kolonií a utiskovaných zemí, zavrhli thesi o možnosti jednotné fronty mezi proletářskou revolucí a národně osvobozenkým hnutím a celou tuto polomenševickou slátaninu, která znamená naprosté nedoceňování národnostní a koloniální otázky, postavili proti marxistickému schématu bolševiků. Je známo,

⁸⁶ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 145.

že se této polomenševické slátaniny potom chytil Trockij a využil jí jako zbraně v boji proti leninismu.«⁸⁷

Lenin a Stalin, kteří věnovali velkou pozornost národnostní a koloniální otázce, napsali o ní řadu prací a ukázali revoluční způsob, jak ji vyřešit. Obrovský význam měla Stalinova práce *Marxismus a národnostní otázka* a Leninovy články *O právu národů na sebeurčení* a *Kritické poznámky o národnostní otázce*, v nichž bylo zřetelně a jasně určeno revoluční stanovisko bolševiků v národnostní otázce.

Stalinovu práci *Marxismus a národnostní otázka* vysoce hodnotil Lenin. »V theoretické marxistické literatuře,« psal Lenin, »... byly základy národnostního programu sociálních demokratů v poslední době již objasněny (především tu vyniká článek Stalinův).«⁸⁸

Stalinova práce byla v podstatě theoretickým a programovým dokumentem bolševiků v národnostní otázce a měla nesmírný mezinárodní význam pro theoretické a politické vyřešení národnostního problému. »Jasně a pádně byly v ní postaveny proti sobě dvě metody, dva programy a dva světové názory v národnostní otázce — metoda, program, a světový názor II. internacionály a leninismu. Stalin společně s Leninem úplně potřel oportunistické názory a dogmata II. internacionály v národnostní otázce. Lenin a Stalin vypracovali marxistický program v národnostní otázce. Ve své práci podal Stalin marxistickou teorii národa, zformuloval základy bolševického způsobu řešení národnostní otázky (požadavek zkoumat národnostní otázku jako část všeobecné otázky revoluce a v nerozlučné spojitosti s celou mezinárodní situací epochy imperialismu) a zdůvodnil bolševickou zásadu mezinárodního sjednocení dělnictva.«⁸⁹

V době, kdy bolševická strana vyjadřovala rostoucí revoluční tendenci dělnické třídy v Rusku, kdy vedla dělnické hnutí a stála v jeho čele, v západoevropských zemích a ve Spojených státech amerických zachvátil socialistické strany oportunismus. Ani široký rozvoj masového dělnického hnutí před válkou — stávka ruhrských horníků v Německu, dublinské boje v Irsku, masové hnutí dělníků, rolníků a zaměstnanců ve Francii, stávka v Koloradu (ve Spojených státech amerických) — nenašel podporu u socialistických stran. Lenin říkal, že největší neštěstí dělnického hnutí v Německu je to, že dělnická třída neměla před válkou bo-

⁸⁷ J. V. Stalin, *Otázky leninismu*, Svoboda, Praha 1952, str. 357 a 358.

⁸⁸ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 19, rusky, str. 488. -

⁸⁹ J. V. Stalin. *Stručný životopis*, Svoboda, Praha 1949, str. 30.

jovou, revoluční stranu. Takovou stranu neměla před válkou ani dělnická třída jiných zemí západní Evropy a Ameriky.

Pouze bolševici byli ve II. internacionále důsledně revoluční stranou, skutečným vůdcem mezinárodního proletariátu v jeho boji za socialistickou revoluci. »Do těžké doby imperialistické války vstupovala bolševická strana vysoko třímajíc prapor proletářského internacionalismu.«⁹⁰

A když se rozzuřila imperialistická válka, II. internacionála přestala existovat. Rozpadla se v jednotlivé sociálšovinistické strany, bojující jedna s druhou, a vůdcové II. internacionály i sociálně demokratických stran zradili věc dělnické třídy a přeměnili se ze skrytých v otevřené přísluhovače a agenty imperialistické buržoasie.

Pouze bolševická strana bez váhání vztyčila prapor rozhodného boje proti imperialistické válce a zůstala věrná skutečnému internacionalismu.

V poslední čtvrtině 19. a v prvních letech 20. století se dělnické hnutí zvedlo na nový, vyšší stupeň. V tomto období »... Marxovo učení úplně vítězí a *roste do šířky*«. ⁹¹ Marxismus proniká do masového dělnického hnutí. Zakládají se masové dělnické organizace, »... tvoří se proletářské, svým základem socialistické strany...«. ⁹²

V roce 1889, v období »klidného« vývoje kapitalismu, vzniká II. internacionála — mezinárodní organizace dělnické třídy, jejíž vedení přešlo po Engelově smrti (1895) do rukou oportunistů.

S přechodem k imperialistickému stadiu kapitalismu zesílila buržoasie podplácení špiček dělnické třídy. Dělnická aristokracie, jsouc agenturou buržoasie v dělnické třídě, zavrhovala revoluční boj a uznávala pouze parlamentní činnost. Dělnická aristokracie se proměnila v hlavní sociální základnu oportunistu. Oportunisté — praví i centristé —, kteří se pokládali slovy za marxisty, »... přijímali a přijímají marxismus s *výjimkou* jeho bezprostředně revoluční stránky. Na parlamentní boj se nedívají jako na jeden z prostředků boje, vhodný zvláště v určitých historických obdobích, ale jako na hlavní a téměř výhradní formu boje, dělající nepotřebným „násilí“, „uchvácení“, „diktaturu“«. ⁹³

⁹⁰ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 164.

⁹¹ V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. I, Svoboda, Praha 1950, str. 63.

⁹² Tamtéž.

⁹³ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 10, rusky, str. 233.

Lenin a Stalin, pokračující ve velikém díle Marxově a Engelsově, vedli nesmiřitelný boj v řadách II. internacionály za očištění proletářských stran od oportunistů. Na začátku 20. století se centrum mezinárodního revolučního hnutí přemístilo do Ruska. Dozrávající revoluce v Rusku nemohla nenabýt mezinárodního charakteru. Lenin a Stalin, vedoucí revoluční hnutí v Rusku a bojující s domácím a mezinárodním oportunismem, vytvořili v Rusku bolševickou stranu. Bolševická strana, vybudovaná na základech demokratického centralismu, spojená s masami, vyzbrojená pokrokovou revoluční teorií, ukázala na zkušenostech revolučního boje v Rusku, že parlamentní metody boje jsou naprosto nedostatečné.

»Bud' še vzdej na milost a nemilost kapitálu, živoř po staru a klesej stále hlouběji, anebo se chop nové zbraně — tyto dvě možnosti dává na vybranou imperialismus milionovým masám proletariátu.«⁹⁴

Nové formy boje a novou zbraň revolučního boje dali proletariátu Lenin a Stalin. Lenin a Stalin vedli nesmiřitelný boj s oportunisty ve II. internacionále ve všech otázkách revoluční teorie i praxe.

V boji s oportunisty Lenin a bolševici podporovali levé ve II. internacionále, ale zároveň bolševici ostře kritisovali jejich chyby, váhání a nedůslednost.

Při hodnocení činnosti II. internacionály je třeba říci, že ve svém prvním období, za Engelsova života, II. internacionála při všech nejasnostech a chybách napomáhala »rozšíření marxismu«, »shromažďování sil« dělnické třídy. Celé další dějiny II. internacionály byly ve znamení růstu oportunistů, postupného přecházení II. internacionály od třídního boje k spojenectví s buržoasií.

Hned na začátku první světové imperialistické války se ukázalo, že vůdcové II. internacionály jsou zrádci proletariátu, neboť se stali přívrženci imperialistické války.

V době, kdy Komunistická internacionála obnovila na základě leninismu skutečný proletářský internacionalismus, strany II. internacionály dále zrazovaly zájmy dělnické třídy a vedly boj proti socialistickému internacionalismu ve jménu buržoasního kosmopolitismu.

Ve vsí své nahotě se před proletariátem a pracujícími celého světa objevila skutečná podstata politiky stran II. internacionály, politiky otevřené ochrany kapitalismu. Imperialistické války, záhuba milionů pracujících, nezaměst-

⁹⁴ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 6, Svoboda, Praha 1951, str. 79.

nanost, hlad a bída — to je výsledek politiky spolupráce sociálních demokratů s buržoasií. V naší době se sociální demokratismus, který otevřeně prodal a zradil zájmy proletariátu, změnil v přední oddíl imperialistické buržoasie.

Pravicoví sociální demokraté šíří a propagují kosmopolitismus — tuto ideovou zbraň imperialismu, aby desorientovali národy a rozštěpili je.

Pravicoví sociální demokraté se první chytily hesla, které vyhlásil Churchill — organisovat nové křížácké tažení proti zemi socialismu. Jsou ideovými hlasateli reakčních politických a vojenských bloků, které organisuje imperialismus, aby připravil válku proti Sovětskému svazu a lidově demokratickým zemím.

Pravicoví sociální demokraté, kteří provádějí zločinnou politiku války — Leon Blum a Saragat, Bevin, Spaak a Schumacher — jsou výtvozem zbankrotělé II. internacionály.

Hlavní podmínkou úspěšného boje za sjednocení dělnické třídy je všestranně odhalovat politiku pravicových sociálních demokratů, kteří jsou ve službách imperialismu, odhalovat, že jsou to zrádci demokracie a socialismu.

PRVNÍ SVĚTOVÁ IMPERIALISTICKÁ VÁLKA

IMPERIALISTICKÉ SKUPINY

A DIPLOMATICKÁ PŘÍPRAVA PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

»Marxisté vždy prohlašovali,« řekl soudruh Stalin, »že kapitalistický systém světového hospodářství skrývá v sobě prvky všeobecné krise a válečných srážek, že se vzhledem k tomu vývoj světového kapitalismu neděje v naší době jako klidný a rovnoměrný postup vpřed, nýbrž probíhá v krisích a válečných katastrofách . . . Následkem první krise kapitalistického systému světového hospodářství vznikla první světová válka . . .«⁹⁵

Příprava k první světové imperialistické válce začala již v době, kdy kapitalismus teprve vstupoval do monopolistického stadia svého vývoje, do stadia imperialismu. Již tehdy se začaly tvořit imperialistické bloky. Organizátorem koalice, která si kladla za cíl boj o nové rozdělení světa, bylo Německo.

Když vládnoucí třídy Německa zničily dvě evropské velmoci (Rakousko a Francii), začaly se horlivě snažit o to, aby Německo obklopily zdí vojensko-politických dohod. Ale v Rusku se nahromadilo dosti důvodů pro nepřátelské náladu vůči Německu, zvláště v souvislosti s tím, že Německo zaujalo k Rusku jasně nepřátelské stanovisko v době rusko-turecké války a berlínského kongresu. Nenalou úlohu při zhoršení rusko-německých vztahů koncem sedmdesátých let mělo zavedení ochranných cel na obilí. Rusko-německému spolenectví nebylo souzeno, aby se uskutečnilo.

Frančie se po válce let 1870—71 stala nesmiřitelným nepřítelem Německa.

Zato Rakousko-Uhersko, zeslabené a zmítající se v národnostních svárech, bylo ochotno se s Německem sblížit. V roce 1879 byla uzavřena rakousko-německá smlouva. Byla to vojenská smlouva, namířená především proti Rusku.

V roce 1882 byla rakousko-německá smlouva doplněna smlouvou Německa a Rakousko-Uherska s Itálií. Tato nová

⁹⁵ J. V. Stalin, *Řeč na předvolební schůzi voličů stalinského volebního okruhu města Moskvy 9. února 1946*, Svoboda, Praha 1950, str. 5—6.

dohoda byla zaměřena svým ostřím proti Francii. Tak stálo Německo v čele koalice, nepřátelské Rusku a Francii, v čele tak zvaného Trojspolku.

Celá zahraniční politika Německa v tomto období dokazovala, že se jeho vládnoucí třídy snažily udržet Francii ve stavu politické izolace, pokoušejíce se odvrátit Rusko od sblížení s Francií. Přes Bismarckovy intriky došlo však přece mezi Francií a Ruskem koncem osmdesátých let ke sblížení.

Francie potřebovala spojence v budoucí válce s Německem. Hospodářské zájmy francouzské buržoasie ji také podněcovaly ke sblížení s Ruskem. Francie potřebovala vojenského spojence více než Rusko, ale také Rusko se bálo, aby nezůstalo osamoceno před Trojspolkem. V roce 1892 byla mezi Ruskem a Francií uzavřena francouzsko-ruská vojenská smlouva, která nabyla definitivně právní formy v roce 1893. Francouzsko-ruský spolek, který byl odpovědí na Trojspolek, značně změnil poměr sil v Evropě.

Největší mocnosti Evropy se rozdělily na dvě nepřátelské skupiny: německý blok a francouzsko-ruský spolek. Jakoby stranou zůstávala Anglie.

V osmdesátých a devadesátých letech vztahy mezi Anglií a Ruskem a právě tak mezi Anglií a Francií naprosto nebyly přátelské. Zájmy Anglie a Ruska se střetaly v Asii, zájmy Anglie a Francie v Africe. Anglie nejen chránila, ale také energicky rozšiřovala svůj koloniální monopol, vedouc boj proti koloniální politice ruského carismu a Francie.

Němečtí diplomaté se snažili využít anglo-ruských a anglo-francouzských rozporů. V roce 1887 Bismarck napomáhal Rakousko-Uhersku a Itálii při uzavření dohody s Anglií, týkající se otázky Středozemního moře. V roce 1890 kancléř Caprivi (jenž vystřídal Bismarcka) uzavřel s Anglií dohodu o výměně ostrova Helgolandu za ostrov Zanzibar. Ale tyto dohody neměly rozhodující význam pro mezinárodní politiku.

Do devadesátých let se Anglie neustále držela svého starého postavení »dokonalé izolace«. Staletá průmyslová hegomonie Anglie, ostrovní poloha a vláda na mořích jí dovolovaly, aby si dlouho uchovávala toto tradiční postavení a nespojovala se dlouhodobými politickými smlouvami s žádnou velmocí. Ale ke konci 19. století se situace zásadně změnila. Konkurence německého zboží znepokojovala anglické kapitalisty. Zesílená expanse německého kapitálu na Východ, zejména do Turecka, rovněž Anglii znepokojovala, poněvadž pronikání Německa k Perskému zálivu ohrožovalo Indii. Ale

nejvíce Anglii znepokojovalo budování německého válečného loďstva. Do konce devadesátých let se Německo spokojovalo tím, že udržovalo velkou pozemní armádu. Ale od roku 1898 Německo přikročilo k budování mohutného válečného loďstva. Bylo jasné, že se Německo připravovalo k boji o nové rozdělení světa. Když se uchvácení kolonií stalo hlavním cílem německé zahraniční politiky, začaly se anglo-německé vztahy zostřovat; Anglie se začala bát o své koloniální državy. Na začátku 20. století se rozpory mezi Německem a Anglií prudce zostřily. Anglo-německý antagonismus se stal hlavním v imperialistickém světě.

Lenin poukazoval na to, že války jsou nezbytným průvodním zjevem kapitalismu. Plnění cizích území, dobývání a olupování kolonií, boj o nové trhy byly nejednou příčinou dobovačných válek kapitalistických států. »Zejména se války staly neodvratnými, když kapitalismus koncem 19. století a počátkem 20. století definitivně dosáhl nejvyššího a posledního stupně svého vývoje — imperialismu.«⁹⁶ Imperialismus je monopolistickým stadiem kapitalismu, »neboť jednak finanční kapitál je bankovní kapitál monopolisticky malého počtu největších bank, který splynul s kapitálem monopolistických svazů průmyslníků, a jednak rozdělení světa znamená přechod od koloniální politiky, nerušeně zabírající oblasti, neobsazené žádnou kapitalistickou mocností, ke koloniální politice monopolní držby území celého světa, který byl už úplně rozdělen.«⁹⁷ Na začátku 20. století byl svět rozdělen mezi hrstku imperialistických států; nastalo období nového rozdělení kolonií a »sfér vlivu« finančního kapitálu. Boj o nové rozdělení světa začal mezi skupinou imperialistických dravců (Anglie, Amerika, Německo, Japonsko, carské Rusko), kteří vtahovali do tohoto boje jiné státy.

Začátkem 20. století si Anglie začala hledat spojence, bojí se zesílení Německa. Staré anglo-francouzské rozpory ustoupily do pozadí, a poněvadž se k francouzsko-německým rozporům kvůli Alsasku-Lotrinsku připojily nové — koloniální (Maroko), vládnoucí kruhy Anglie a Francie přišly k závěru, že jsou nezbytné společné akce proti Německu. Následkem toho byla 8. dubna 1904 uzavřena mezi Anglií a Francií úmluva, známá pod názvem »Dohoda«.

Anglo-francouzská dohoda z roku 1904 upravila otázky anglické a francouzské koloniální politiky a vytvořila předpoklady pro další společné akce v boji proti Německu.

⁹⁶ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 165.

⁹⁷ V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. I., Svoboda, Praha 1950, str. 803.

Všechny pokusy německých diplomatů zabránit dalšímu růstu protiněmecké koalice tím, že od ní odtrhnou Rusko (dohoda na Björkö z roku 1905), nebyly korunovány úspěchem. Tyto pokusy vedly naopak k tomu, že si Anglie pospíšila dohodnout se s carským Ruskem, oslabeným ve válce s Japonskem. V roce 1907 byla uzavřena anglo-ruská dohoda o novém rozdělení »sfér vlivu« v Iráně. Tak vznikla Trojdohoda Francie, Anglie a Ruska, která se postavila proti dříve vytvořenému Trojspolku v čele s Německem. Každá z těchto dvou koalicí se snažila dodatečnými dohodami získat na svou stranu ostatní evropské státy, zejména na Balkánském poloostrově. Uvnitř obou koalicí existovaly rovněž rozpory. Brzy začal boj Itálie s Rakouskem kvůli Istrii a Terstu — prastarým slovanským územím, která tehdy patřila Rakousko-Uhersku. Itálie formálně zůstávala v Trojspolku, ale postupně se začala odklánět od zemí rakousko-německého bloku.

Tak podle toho, jak obě koalice rozstavily a podchytily státy, připravovaná válka nemohla být místní, mohla být jen světovou; podle svého charakteru byla připravována jako válka imperialistická za nové rozdělení rozděleného již světa. Válka byla pokračováním politiky, kterou vedly imperialistické státy do jejího začátku. Každý nový konflikt, který se udál bezprostředně před světovou válkou, měl zjevně imperialistický charakter. Byly to: zabránění Bosny a Hercegoviny Rakousko-Uherskem v roce 1908; marokánská krize v roce 1911; italsko-turecká válka v roce 1911, která skončila tím, že Itálie obsadila turecké državy v Africe — Tripolsko a Cyrenaiku; druhá balkánská válka kvůli rozdělení kořisti po válce s Tureckem. Mezinárodní krize dozrávala.

»Nikdo nemůže tvrdit,« napsal tehdy soudruh Stalin, »že balkánská válka znamená konec, a nikoli počátek komplikací.«⁹⁸

Imperialistická válka vznikla jako nevyhnutelný výsledek nerovnoměrného vývoje kapitalismu, který se zvláště zostril v jeho monopolistickém stadiu. Byla výsledkem první krize kapitalistického systému světového hospodářství.

Rostoucí vliv dělnických organizací, zvýšená politická aktivita dělníků, masové stávkové akce a občasná boje na barikádách velice znepokojovaly imperialistickou buržoazii všech zemí.

Když Lenin charakterisoval dělnické hnutí v předvečer

⁹⁸ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 2, Svoboda, Praha 1950, str. 340.

světové války, hovořil o nesmířitelném rozporu mezi oportunismem a základními zájmy masového revolučního hnutí. Oportunismus v řadě zemí definitivně uzrál, přezrál a shnil, úplně splynul s buržoasní politikou. Ale zároveň s tím v dělnickém hnutí zrála a sílila revoluční tendence.

Boje na moabitských a weddinských barikádách v Berlíně v roce 1910, masové hnutí ve Francii, které zachvátilo dělníky, rolníky, vojáky a úředníky, generální stávky železničářů v roce 1911 a horníků v roce 1912 v Anglii, jež vyústily v třídní srážky, boje na barikádách v Turecku, Miláně a Florencii, uchopení mocí dělníky ve Fabrianě (Italie) v roce 1914, třídní boje v Koloradě (USA) v letech 1913—1914 («malá občanská válka»), rozmach revolučního hnutí v Rusku, který skončil v roce 1914 boji na barikádách v Petrohradě -- to jsou strašné události, jež nesmírně lekaly vládnoucí třídy imperialistických států. Válka měla podle plánu imperialistické buržoasie odvrátit pozornost pracujících mas od revolučního boje.

Buržoasní vlády vrhaly lidové masy do války, mobilisovaly miliony lidí, zaváděly krutý vojenský režim a snažily se tak oslabit dělnické hnutí, fysicky zničit revolučně naladěné dělníky. Buržoasie rozněcovala šovinismus a snažila se tak zabránit, aby se mezi dělnickými masami nešířily myšlenky proletářské revoluce.

Po ruské revoluci v roce 1905 byl svět svědkem mohutných revolučních akcí národů koloniálních a polokoloniálních zemí Asie a utlačených evropských národů. Aby udrželi své panství v těchto zemích, organisovali imperialisté intervence proti demokratickým hnutím evropských a asijských národů. Imperialistická válka byla přímým pokračováním politiky obsazování, loupění a neslýchaných zvrstev, kterou prováděli Němci, Angličané a Francouzové v koloniálních a polokoloniálních zemích.⁹⁹

V předvečer první světové války se s novou silou obnovil také osvobozený boj utlačených evropských národů. Dublinské boje v Irsku a to, jak krutě se Angličané vypořádali s povstálými Irčany, otřásl celým světem. Rakušané a Maďaři brutálně potlačovali akce utlačených Čechů, Charvátů, Srbů a jiných slovanských národů. Když imperialisté rozpoutávali válku, doufali, že v ní získají nástroj k potlačení národního hnutí.

Světová válka nemohla vyřešit ani jeden z rozporů, určujících samu podstatu kapitalistické společnosti, ale »... za-

⁹⁹ Srov. V. I. Lenin, *Spisy*, sv. XXX, ruský, str. 339.

drhla všechny tyto rozpory v jeden uzel a hodila je na miskú vah, čímž urychlila a usnadnila revoluční bitvy proletariátu«. ¹⁰⁰

ZAČÁTEK PRVNÍ SVĚTOVÉ IMPERIALISTICKÉ VÁLKY

Již druhá balkánská válka odrážela do značné míry poměr sil velmocí. Za Bulharskem stálo Rakousko-Uhersko a Německo, za skupinou balkánských států — Srbskem, Řeckem a Černou Horou — stály dohodové země. Bukurešťský mír byl částečnou porážkou rakousko-německé koalice. Od tohoto okamžiku rakouská vláda, snažíc se zabezpečit si monopolní postavení na Balkáně a podněcovaná také Německem, začala hledat důvod, aby mohla napadnout Srbsko. Balkánský poloostrov měl být spojovacím článkem mezi Rakousko-Uherskem a Německem a asijskými provinciemi Turecka, kam byla namířena německá expanse. Rusko pak podporovalo velkosrbské organizace, které si kladly za úkol spojit Bosnu a Hercegovinu se Srbskem. Balkán se tak stal arénou boje mezi Trojspolkem a Dohodou.

Na začátku června 1914 se na Konopišti konala schůzka rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda a německého císaře Viléma II. Oficiálně bylo oznámeno, že Vilém II. přijel proto, aby se potěšil pohledem ná kvetoucí růže v obrovské zahradě. Ve skutečnosti se na Konopišti konala »pracovní« schůzka dvou »vysoce postavených« lidí, nesoucích vinu na rozpoutání války v roce 1914.

Na Konopišti se postarali, aby vzali všechno v úvahu: i to, že ve Francii nemůže dojít ke skutečnému zvýšení počtu francouzské armády na základě zákona o tříleté vojenské službě dříve než za rok; i to, že mezi Anglií a Ruskem se poněkud zostřily rozpory kvůli Persii; i to, že Rusko (jak se domnívali v Německu) ještě nebylo připraveno k válce. František Ferdinand dokazoval Vilémovi II., že není důvodů obávat se vystoupení carského Ruska, protože »vnitřní nesnáze Ruska jsou příliš veliké, než aby dovolily této zemi vést agresivní zahraniční politiku«. Vilém II. úplně souhlasil s názorem svého společníka. Německý císař a rakouský následník trůnu došli k závěru, že nastal nejprůhodnější okamžik k zahájení války. Promeškají-li ho, bude pozdě: Německo je k válce připraveno, je nutno využít situace, která se vytvořila, porazit Srbsko, opřít se o Balkánský poloostrov a potom přejít k dalším výbojům.

¹⁰⁰ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 6, Svoboda, Praha 1951, str. 80.

Vilém II. a František Ferdinand se přepočítali, domnívajíce se, že jejich společné tažení na Balkán bude snadným výletem a nesetká se s žádným odporem. Téměř v téže době, kdy se konala schůzka na Konopišti, navštívil ministr zahraničních věcí carského Ruska Sazonov Constanci a tam vyslovil svůj názor, že je možná srážka mezi Ruskem a Rakousko-Uherskem, což bude mít za následek evropskou válku »v případě, že Rakousko pod jakoukoli záminkou bude chtít přepadnout Srbsko«.

Všechno bylo připraveno pro útok Rakouska na Srbsko, nutná byla jen záminka pro zahájení války. Rakušané přistoupili k provokaci. Manévry rakouské armády byly plánovány v blízkosti srbských hranic. Dne 28. června 1914 přijel František Ferdinand, úhlavní nepřítel Srbů, do Sarajeva, střediska Bosny, aby se zúčastnil vojenských manévru. Příjezd Františka Ferdinanda do Sarajeva právě v tento den nebyl náhodný. Den 28. června je v Srbsku den národního smutku, který národ každoročně zachovával. Provokační chování Františka Ferdinanda vyvolalo pobouření v nacionalistických kruzích. František Ferdinand byl zavražděn. Teroristický čin vykonal Gabrinović a Princip — členové srbské nacionalistické organizace.

Sarajevské vraždy využil rakousko-německý blok jako záminky pro zahájení války.

»Teď anebo nikdy« — tak lakonicky hodnotil situaci císař Vilém II., žádaje, aby rakouská vláda využila sarajevské vraždy jako záminky k vyhlášení války. Vilém II. trval na tom, aby byly Srbsku předloženy nesplnitelné požadavky, aby se tak válka stala nevyhnutelnou. Zároveň byly dány instrukce co nejpečlivěji utajit, že Německo podněcovalo Rakousko k válce. Když Vilém II. dal příkazy armádě a námořnictvu, aby byly připraveny k zahájení válečných operací, vypravil se na cestu po moři, zdůrazňuje tím, že nečeká žádné důležité události.

Rakousko-Uhersko, podněcované Německem, předložilo Srbsku 23. července 1914 ultimatum a důrazně žádalo, aby bylo během 48 hodin bez výhrad přijato. Srbská vláda měla podle ultimata ihned zrušit všechny organizace podezřelé z protirakouské propagandy, propustit ze státní služby osoby, které označí rakousko-uherská vláda jako šířitele protirakouské propagandy, a připustit soudní a policejní rakousko-uherské úřady k účasti při vyšetřování činnosti srbských nacionalistických organizací a okolností vraždy rakouského následníka trůnu. Tyto požadavky byly přímým

vměšováním Rakousko-Uherska do vnitřních záležitostí Srbska a jejich splnění by pro Srbsko znamenalo ztrátu politické samostatnosti. Nicméně Srbsko na radu Ruska přijalo téměř všechny požadavky ultimáta a jen otázku vyšetřování ve věci vraždy Františka Ferdinanda navrhovalo předat k prozkoumání mezinárodnímu tribunálu v Haagu, slibujíc, že se podřídí jeho rozhodnutí. Avšak Rakousko-Uhersko přes všechny pokusy Srbska pokojně urovnat konflikt vyhlásilo na naléhání Německa 26. července Srbsku válku.

Německo začalo tajně mobilisovat vojska, soustřeďujíc je na hranicích. Carská vláda, podněcovaná anglo-francouzskými imperialisty, vyhlásila všeobecnou mobilisaci. Dne 1. srpna 1914 vyhlásilo Německo válku Rusku a za dva dni také Francii. Aktivita Německa, které s takovým spěchem rozdmýchávalo imperialistickou válku, dala se vysvětlit tím, že Německo počítalo s neutralitou Anglie ve válce Německa a Rakousko-Uherska proti Rusku a Francii. Anglická vláda zaujímala provokační postoj: na dotazy Německa a Ruska v nejkritičtějším momentu rakousko-srbského konfliktu angličtí diplomaté nedávali jasnou odpověď, a tím provokovali Německo, aby rozpoutalo válku.

Německo realizovalo dříve sestavený plán vedení války, porušilo belgickou neutralitu a vtrhlo do Belgie. Tehdy anglická vláda důrazně žádala, aby německá vojska ihned opustila Belgii. Německo nechalo požadavek Anglie bez odpovědi a pokračovalo v útoku.

Porušení belgické neutrality posloužilo Anglii jako záminka, aby 4. srpna vyhlásila válku Německu. Brzy nato vstoupilo do války na straně dohodových zemí Japonsko. Tak během prvních dvou až tří týdnů od okamžiku, kdy Rakousko-Uhersko vyhlásilo válku Srbsku, byly do války zataženy téměř všechny velmoci.

Tak začala světová imperialistická válka. Byla dávno předtím připravována všemi imperialistickými státy, byla důsledkem soupeření v boji o znovurozdělení světa. Vinníky války byli imperialisté všech zemí. Světová válka odrážela boj dvou imperialistických táborů.

Německo si pospíšilo začít válku, dokud jeho odpůrci nebyli připraveni; němečtí imperialisté, připravující se k válce, vytvořili velkou armádu, znovu ji vyzbrojili, vybuodovali na hranicích mohutná opevnění a vypracovali podrobné strategické plány válečných operací. Množství německých špiónů a diversantů vedlo záškodnickou práci v tábore od-

půrce. »Německá buržoasie připravená k válce rozšiřovala pohádky o obranné válce se své strany, ve skutečnosti si však vybrala podle svého názoru nejvhodnější okamžik k válce, využívajíc svých posledních zdokonalení ve vojenské technice a předstihujíc nové zbraně, navržené již a vyráběné v Rusku a ve Francii.«¹⁰¹

Při vstupu do války měla každá z válčících zemí své dobyvačné plány. Němečtí imperialisté chtěli vytvořit rozsáhlou koloniální říši. Němci doufali, že uchvátí anglické, francouzské, belgické a portugalské kolonie, pohraniční oblasti Francie, bohaté na železnou rudu, celou Belgii a Holandsko. Od Ruska se Němci snažili odtrhnout Pobaltí, a zbavit tak Rusko jeho přirozených hranic, tvořených Baltickým mořem; dále doufali, že uchvátí Polsko a Ukrajinu. Společně s Rakousko-Uherskem Německo počítalo s tím, že upevní své postavení na Balkánském poloostrově a podrobí úplně svému vlivu Turecko.

Imperialistické Rakousko-Uhersko, jež vyprovokovalo spolu s Německem první světovou válku, rozdírané národnostními spory, zamýšlelo podmanit si jihoslovanské národy. Turecko, vtažené do války Němci, počítalo s tím, že uchvátí ruské Zakavkazsko.

»Carské Rusko usilovalo o rozdělení Turecka; snilo o dobytí průlivů z Černého moře do moře Středozemského (Dardanely), o dobytí Cařihradu. V plánech carské vlády byla také anexe Haliče, části Rakousko-Uherska.

Anglie šla do války, aby porazila Německo jako svého nebezpečného konkurenta, jehož zboží před válkou stále více vytlačovalo anglické zboží na světovém trhu. Kromě toho Anglie zamýšlela odejmout Turecku Mesopotamii a Palestinu a pevnou nohou stanout v Egyptě.

Francouzští kapitalisté se snažili odejmout Německu Sársko a Alsasko-Lotrinsko, bohaté uhlím a železem. Alsasko-Lotrinsko vzalo Německo Francii za války v letech 1870 až 1871.«¹⁰²

Japonští imperialisté vstoupili do války proto, aby uchvátili německé kolonie v Tichém oceáně. Ale hlavním cílem Japonska bylo upevnit své postavení v Číně v době, kdy druhé imperialistické země budou zaměstnány bojem v Evropě.

Když Itálie, která váhala mezi Trojspolkem a Dohodou, obdržela velkou půjčku a slib rozsáhlých teritoriálních kom-

¹⁰¹ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 21, rusky, str. 12.

¹⁰² *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 166.

pensací, spojila svůj osud s Dohodou a bojovala na její straně, aby rozšířila své kolonie a mohla proniknout na Balkánský poloostrov.

Spojené státy americké dlouho váhaly vstoupit do války; nakonec se jí zúčastnily na straně dohodových zemí. USA získávaly miliardy, obchodující velmi výhodně s dohodovými zeměmi a poskytující jim peněžní podporu. USA se jako světový bankéř pevně spojily finančními pouty s dohodovými zeměmi a nechtěly proto připustit, aby zvítězilo Německo, jehož zesílení se mohlo konec konců stát hrozbou i pro USA. Účast USA v první světové válce byla začátkem boje amerického imperialismu o světovou nadvládu. Když Lenin charakterisoval dalekosáhlé plány amerických monopolů, které uskutečňoval prezident Wilson, napsal v roce 1916: »... Wilson je představitelem buržoasie, která z války vytěžila miliardy. Je hlavou státu, jenž přivedl až k nepřičetnosti zbrojení Spojených států, vedoucí zřetelně k druhé velké imperialistické válce...«¹⁰³

Do první světové války bylo vtaženo více než třicet velkých a malých států a všechny vedly imperialistickou, nespravedlivou válku.

V průběhu válečných operací se vytvořilo několik front, ale hlavními z nich byly dvě:

1. Východní (ruská) fronta v Evropě, kde ruská vojska stála proti spojeným silám rakousko-německých armád. Proti předválečným strategickým plánům Dohody byla ruská fronta hlavní válečnou frontou. Nejaktivnější válečné operace se prováděly právě na ruské frontě.

2. Západní fronta v Evropě, kde německá vojska bojovala proti anglickým, francouzským a belgickým vojskům.

Všechny ostatní fronty měly vedlejší, druhořadý význam. Německo počítalo s tím, že rychlým, bleskovým nápirem porazí nepřítel a vítězně zakončí válku. Generál hrabě Alfred von Schlieffen (náčelník generálního štábu od roku 1891—1905) vypracoval strategický plán války s Ruskem a Francií. Pro vedení vleklé války na dvou frontách Německu nestačily síly, ale bylo jasné, že Německo bude muset bojovat na dvou frontách. Aby se Schlieffen dostal ze situace, jež se vytvořila, navrhl dobrodružný plán, kterým chtěl odstranit nevýhodnost strategického postavení Německa. Von Schlieffen vzal za základ svého plánu zásadu »bít nepřítel odděleně«: bleskově udeřit nejdříve na jed-

¹⁰³ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 23, rusky, str. 180.

noho nepřítele a potom soustředit rychlým manévrem všechny síly na zničení druhého nepřítele.

Schlieffenův plán počítal s tímto rozestavením sil: zatím co Rusko bude pomalu a nepružně (o tom byli němečtí imperialisté přesvědčeni) provádět mobilisaci vojsk a soustřeďovat je na frontě, bude v tomto počátečním období války postaveno proti Rusku jako zajišťovací clona 12 až 14 německých divisí a 28 až 30 rakousko-uherských divisí; na západní frontě měly být soustředěny hlavní síly Německa — úderná skupina o více než 70 divisích; přitom tři čtvrtiny těchto sil, t. j. více než 50 divisí, měly být soustředěny na pravém křídle německé armády, mezi Metami a Cáchami; na francouzsko-německých hranicích od Met až po Švýcarsko mělo zůstat jako zajišťovací clona pro aktivní obranu všeho všudy ne více než 20 divisí.

Úderná skupina měla po porušení belgické neutrality projít jako blesk Belgií a přes neopevňenou francouzsko-belgickou hranici vtrhnout do severní části Francie. Dále plán počítal s tím, že Německo obsadí pobřeží Pas-de-Calais, aby bylo zabráněno anglickým vojskům pomoci Francii. Německá vojska, která vtrhla do Francie, měla projít kolem levého křídla francouzské armády, obejít Paříž ze severozápadu, zatlačit francouzskou armádu z týlu k francouzsko-německým hranicím a zničit ji. Celá tato operace na západní frontě neměla podle Schlieffenova názoru trvat déle než 40 dní. Po vítězství na Západě se počítalo s tím, že všechny síly budou vrženy proti nejnebezpečnějšímu nepříteli Německa — Rusku.

Schlieffenův plán počítal s neočekávaným útokem na nepřítele, proto museli němečtí diplomaté před zahájením války vytvářet zdání mírumilovného smýšlení Německa.

V roce 1906 odešel Schlieffen do výslužby a náčelníkem generálního štábu byl jmenován generál-plukovník Moltke.¹⁰⁴

Vilémovi II. se zdálo, že v souvislosti s přiblížením války bude nejvhodnější osobou pro vedení německé armády Moltke. Šovinisté spojovali vítězství Německa v minulosti se jménem strýce nově jmenovaného náčelníka štábu — Moltkem starším. Moltke mladší nechal generální plán nestáva-

¹⁰⁴ Moltke mladší — synovec polního maršála Moltkeho staršího, náčelníka štábu německé armády v letech 1857—1888. Moltke starší byl v těch letech skutečně vůdcem německé armády a celého jejího specificky pruského systému. Spolu s Bismarckem byl inspirátorem a organisátorem rakousko-pruské války v roce 1866 a francouzsko-pruské války v letech 1870—1871.

jící války v podstatě beze změny. Jen poněkud zesílil na úkor úderné skupiny, namířené proti Belgii a severní Francii, levé křídlo západní fronty a zajišťovací clonu proti Rusku ve východním Prusku. Učinil to, vyhovuje tak naléhavým požadavkům pruských junkerů a průmyslových magnátů v Porýní, kteří se obávali, že Rusové vtrhnou do východního Pruska a Francouzové do oblasti kolem Rýna.

Německá úderná skupina začala tedy svůj útok na Belgii již poněkud oslabena. Nadto se Belgičané postavili mocně na odpor, zvláště při obraně pevností Maubeuge a Antverp. To ještě více oslabilo údernou skupinu. Tři neděle po zahájení války svedlo francouzské velení s německou armádou (21. až 25. srpna 1914) na francouzsko-belgických hranicích bitvu, známou pod názvem »bitva u Charleroi«. Francouzové bojovali houževnatě, ale zadržet Němce nedokázali a ustoupili. Němci v bojích postupovali do nitra Francie, nepozorujíce, že německý válečný plán již ztroskotal. Blesková, drtivá válka se nepodařila. Zpomalený útok popletl všechny termíny, s nimiž počítal generální štáb. Francouzská vláda přesídlila z Paříže do města Bordeaux a začala spěšně připravovat protiútok.

V bitvě na řece Marně (3.—10. září 1914) francouzská a anglická vojska zastavila postup Němců k Paříži. Této bitvy se zúčastnilo půl druhého milionu lidí; ztráty na obou stranách činily téměř 600.000 mrtvých a raněných. Německá armáda musela na celé frontě ustoupit a zakopat se. Na západní frontě začala vleklá posíční válka. Další manévrové pokusy Francouzů a Němců obejít křídlo nepřítele jen prodloužily frontu na 500 km. Fronta se roztáhla od průlivu La Manche až k hranicím Švýcarska.

Porážku německých vojsk na řece Marně lze vysvětlit hlavně tím, že velení německé armády bylo přinuceno odvolat ze západní fronty několik divísi a poslat je proti ruské armádě, která vtrhla na začátku války do východního Pruska. Do čela německé armády, jež působila na východní frontě, byli postaveni zatvrzelí imperialisté — Hindenburg a Ludendorff.

Pro záchranu Paříže francouzské velení důrazně žádalo, aby ruská armáda zahájila útok proti východnímu Prusku, a tím aby odvedla část německé armády ze západní fronty. Dvě ruské armády ve dnech 17.—18. dubna 1914 postoupily hluboko do východního Pruska a měly částečný úspěch. Avšak ruské armády prováděly akce bez vzájemné dohody, nepodporujíce jedna druhou. Ruská vojska, špatně vyzbroje-

ná a vedená neschopnými generály, utrpěla porážku. Dvě válečné operace — bitvu u Tannenbergu 23.—31. dubna a bitvu u Mazurských jezer 5.—15. září — vyhráli Němci. Desetitisíce ruských vojáků zahynuly v bažinách východního Pruska. Ale přesto byl Moltke přinucen odvést ze západní fronty dva a půl sboru a přesunout je do východního Pruska. Když ruská armáda pomohla spojencům a umožnila jim zastavit německou ofensivu ve Francii, byla přinucena ustoupit.

Úspěšnější byly operace ruské armády na rakouské frontě; rakousko-uherská armáda, rozdíraná národnostními spory, utrpěla řadu vážných porážek. Ruská vojska vyhrála haličskou bitvu (září 1914), obsadila celou východní Halič s řadou největších měst a pevností a zatlačila Rakušany ke Karpatům.

Němci podnikli útok na Varšavu, protože se obávali dalšího úspěchu ruských vojsk v Haliči. Ale 9. října provedla ruská vojska mohutný protiúder a zahнала Němce k hranicím. Ještě větší porážku utrpěli Němci v polovině listopadu u Lodže. Jejich pokus napadnout druhou ruskou armádu z týlu ztroskoval.

Ačkoli ruské armády utrpěly porážku ve východním Prusku, přece se vcelku výsledky válečných operací na rusko-německé frontě ukázaly nepříznivé pro rakousko-německou koalici. Ofensivou ve východním Prusku a vpádem do Haliče a Bukoviny Rusové definitivně znemožnili uskutečnit Schlieffenův plán. Německo bylo přinuceno přesunovat stále větší množství vojska na východní frontu, což se projevovalo na průběhu válečných operací na západní frontě. Postup německých vojsk do nitra Francie byl zastaven. Angličané získali čas pro mobilisaci a přesun vojsk na pevninu. Ruská vojska hrozila vpádem do Slezska a Maďarska.

Neměly úspěch ani rakousko-uherské armády na balkánské (rakousko-srbské) frontě. Rakousko-uherská vojska podnikla třikrát — v srpnu, září a listopadu 1914 — útok, v prosinci však srbská vojska přešla k rozhodnému protiútoky a očistila srbské území od nepřítele; potom až do podzimu 1915 byla válka na rakousko-srbské frontě většinou válkou posícní.

Když v říjnu 1914 vstoupilo do války proti Dohodě Turecko, značně se tím usnadnila situace rakousko-německé koalice. Německé křižníky »Goeben« a »Breslau«, jež pronikly do Černého moře pro »nedbalost« Angličanů, začaly bombardovat ruské pobřeží Černého moře. Dardanely byly uza-

vřeny a Rusko nemohlo dostávat výzbroj od spojenců přes Černé moře. Kromě toho byly značné síly ruských vojsk přemístěny z německé fronty na frontu rusko-tureckou v Zakavkazsku, jež se tam vytvořila. Operace turecké armády však nebyly úspěšné: u Samarkandu byli Turci ruskými vojsky poraženi.

VÁLEČNÉ OPERACE V LETECH 1915—1916

Přechod k vleklé posícní válce nikterak neoslabil boj. Obě válčící strany uváděly v činnost stále větší síly vojenské techniky a lidských záloh. Koncem května 1915 vstoupila do války na straně Dohody Itálie, když předtím získala souhlas od dohodových zemí, že může obsadit Dalmacii, Istrii, jižní Tyrolsko a řadu ostrovů v Jaderském a Egejském moři. Miliony italských dělníků a rolníků byly poslány na frontu kvůli dobovačným plánům italských imperialistů.

Na začátku války bulharská vláda oznámila neutralitu Bulharska. Byl to však jen manévr, aby získala čas a připravila se k válce proti Srbsku a dohodovým zemím. Bulharsko tajně vyjednávalo s Německem a Rakousko-Uherskem a v září 1915 s nimi uzavřelo smlouvu, kterou se zavázalo vstoupit za měsíc do války; za to byla Bulharsku slíbena Makedonie a část Srbska. V případě, že Rumunsko a Řecko začnou válku proti Rakousku a Německu, mělo Bulharsko dostat ještě Thrácii a Dobrudžu. Dne 14. října 1915 vyhlásilo Bulharsko válku Srbsku.

Tak — podněcovány imperialistickými dravci — země za zemí vstupovaly do války.

Rok 1915 nepřinesl žádné podstatné změny na západní frontě. Německá armáda, přestože použila plynů, nepostoupila kupředu. Jednou z největších operací v roce 1915 byla ofensiva Němců 22. dubna v Belgii, u Ypres, kde Němci po prvé použili při útoku plynu-chloru. V září 1915 probíhaly velmi zuřivé boje v Champagni, kde Francouzové zatlačili Němce 25 km za frontu. Když Němci nedosáhli úspěchu na západě, soustředili na jaře a v létě 1915 hlavní síly na východní frontě. Byl vytyčen úkol zničit Rusko a prostřednictvím ruské dvorské kamarily, v níž bylo nemálo Němců, přimět Rusko k tomu, aby uzavřelo separátní mír.

Hlavní údery rakousko-německých vojsk byly v roce 1915 zaměřeny proti Rusku. Na východní frontě se rakousko-německé koalici podařilo dosáhnout jistých úspěchů. Dne 2. května 1915 Němci silami, jež početně dvojnásobně převyšovaly ruské, prolomili jižní úsek ruské fronty. mezi

Gorlicí a Tarnowem (gorlický průlom). Němci měli šestkrát více dělostřelectva než Rusové a těžkého dělostřelectva čtyřicetkrát více. Ruská vojska ustoupila z Haliče. Na druhém úseku fronty generál Hindenburg obsadil polské a litevské oblasti carského Ruska. Ruské pevnosti Osovec, Brest-Litevsk a Grodno padly. Ruská armáda ustupovala, poněvadž spojenci jí nepomáhali výzbrojí, jak slíbili. Němci obsadili v Rusku značné území, ale ruské armády ustoupily a zachovaly při tom organisovanou frontu. »Carské Rusko vstoupilo do války nepřipraveno. Jeho průmysl silně pokulhával za ostatními kapitalistickými zeměmi. Byly to většinou staré továrny a závody s opotřebovaným zařízením. Zemědělství s polofeudální pozemkovou držbou a masou ožebračeného a zruinovaného rolnictva nemohlo být pevnou hospodářskou základnou pro vedení dlouhé války.«¹⁰⁵

Rakousko-německá armáda; podporovaná bulharskou armádou, zahájila 5. října 1915 útok proti Srbům. Hrdinství a vytrvalost srbských vojáků, kteří bránili svou nezávislost, nemohly Srbsko zachránit. Hordy Němců a Rakušanů obsadily za pomoci Bulharů Srbsko. Jen jednotlivé oddíly srbské armády, zachraňující se v horách, vyšly k Jaderskému moři a odtud byly začátkem roku 1916 evakuovány na řecký ostrov Korfu, kam prozatím přesídlila také srbská vláda.

Zvláštní pozornosti si s politického a strategického hlediska zasluhuje dardanelská operace v roce 1915. Boj o úžiny měl v předvečer první světové války a v letech válečných operací imperialistický charakter jak se strany Německa, tak také se strany dohodových mocností. Výsledky prvního půl roku válečných operací názorně ukázaly, že válka dostala charakter posícní války a vyžádá si ještě velkého vyvětlení sil, a zejména velkých vojenských záloh. Proto spojenci spěchali, aby ještě silněji připoutali carské Rusko ke káře anglo-francouzského imperialismu. Anglický ministerský předseda, ministr zahraničních věcí Edward Grey a anglický král Jiří V. se snažili ujistit carského vyslance v Londýně Benckendorffa, že otázka úžin bude vyřešena ve prospěch Ruska, ve shodě s jeho zájmy. Přesto Grey zdůrazňoval, že výsledek války proti Turecku bude záviset na výsledku války s Německem, a proto je třeba posilovat nikoli rusko-tureckou, nýbrž rusko-německou frontu. Aby se zdálo, že plní sliby dané spojencům, začala na jaře 1915 anglo-francouzská eskádra ostřelovat Dardanely. Tento pokus proniknout úžinami k Černému moři skončil však neúspě-

¹⁰⁵ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 167.

chem. »Nepodařily« se ani akce, anglo-francouzského výsadkového oddílu, vyloženého na Gallipolském poloostrově; po jakési »zkoušce« sil byl expediční sbor přesunut v lednu 1916 do Soluně.

Ačkoliv Anglie slibovala Rusku, že uspokojí jeho zájmy pokud jde o úžiny, dělala všecko, co bylo v její moci, aby sama upevnila své postavení v úžinách a v pásmu průlivů a překazila Rusku jakoukoli možnost vyjít z Černého moře. Anglie se všemožně snažila upevnit svůj vliv v Řecku, podněcujíc nesmyslné plány řeckých vládců na vytvoření byzantské říše. Angličtí imperialisté se snažili učinit z Řecka vrátného průlivů, zaměřeného nepřátelsky proti Rusku.

Rusko, plnic své spojenecké závazky, podniklo v roce 1914 útok do východního Pruska, aby odvedlo německé síly od Paříže. Analogicky se dalo čekat, když se v roce 1915 vrhly na Rusko hlavní síly Německa, že nyní zase spojenci splatí svůj dluh, ale tato pomoc nepřicházela, ačkoli Anglie v té době již skončila přípravu ozbrojených sil. Když Lloyd George probíral válečné dějiny, napsal ve svých pamětech, jako by se mu teprve otevřely oči: »Dějiny předloží svůj účet vojenskému velení Francie a Anglie, jež ve své egoistické neústupnosti odsoudilo své ruské druhy ve zbrani k záhubě, třebaže Anglie a Francie mohly Rusy tak snadno zachránit, a tak by nejlépe pomohly také sobě.«

V době, kdy pozornost imperialistů západoevropských států byla upoutána bojištěm v Evropě, dravé imperialistické Japonsko předložilo v roce 1915 Číně ultimatum — »21 požadavků«. Hlavní body tohoto dokumentu byly: uznat práva Japonska na jižní Mandžusko a Šantung; předat japonským imperialistům koncesi na stavbu železnice v údolí řeky Jang-czi, zavést japonský dozor nad nejdůležitějšími uhelnými doly a zabezpečit zvláštní práva Japonska v Mandžusku a ve vnitřním Mongolsku.

V roce 1916 se obě válčící koalice pokoušely ukončit válku rozhodujícím mohutným útokem. Němci po sedm měsíců prováděli zuřivou zteč francouzské pevnosti Verdunu. Francouzská opevnění byla do základů ničena mohutnou palbou německého dělostřelectva. Boje měly dosud v dějinách nebývalý krvavý ráz. Za cenu obrovských ztrát uhájila francouzská armáda Verdun před náporom německých hord. Obě strany ztratily v bojích u Verdunu 900.000 lidí. Aby odpoutala německé síly od Verdunu, přešla anglo-francouzská armáda zase do útoku na celé frontě. Zvláště zuřivé boje probíhaly na řece Sommě. Spojenci provedli před zahájením

útoku obrovské stavební práce. Budovaly se speciální příjezdové železnice, stavěla se podzemní betonová opevnění. Množství děl bylo na tehdejší dobu obrovské: na jeden kilometr fronty připadalo na straně francouzských vojsk 130 děl.

Souvislý palebný val způsoboval strašlivou spoušť. Když se po prvé objevily anglické tanky, vyvolaly paniku mezi německými vojáky. Boje na Sommě však nezměnily celkovou situaci na frontě.

Po verdunských a sommských bojích na západní frontě začala znovu posíční válka.

Poněkud jiná situace se vytvořila v roce 1916 na rakousko-italské frontě. Čtyřistatisícová rakousko-uherská armáda přešla v květnu do útoku a prolomila italskou frontu na řece Isonci. Úderem rakouských vojsk byla italská armáda zahánána téměř o 100 kilometrů. Před úplným zničením ji zachránil útok ruských vojsk na rakouské frontě, který začal v červnu 1916. Úspěšný postup ruských vojsk po prolomení rakouské fronty u Lucka-Sokolova-Černovic zastavil útok Rakušanů na italské frontě. I když ruští vojáci bojovali statečně, přece byla ruská armáda pro nedostatek střeliva přinucena zastavit se na řece Stochodu. A znovu francouzské a anglické velení nepochopilo nebo nechtělo pochopit význam útoku ruské armády, jenž by mohl za pomoci spojenců vést k rozhodujícím výsledkům v boji s Němci. Náčelník štábu německé armády generál Falkenhayn tehdy oznamoval, že dvě rakouské armády jsou úplně zničeny, že »byl vytvořen průlom, armáda se začala valit zpět na celé frontě; z počátku nebylo možno ani tušit, kdy a kde se podaří ji zastavit«, a Ludendorff psal, že ruský průlom v roce 1916 byl »jedinou z nejvážnějších krisí na východní frontě«. Pouze nedostatek střeliva lokalisoval útok. A zatím spojenci ho měli nadbytek. Jen v bojích na řece Sommě spotřebovali tolik střeliva, kolik spotřebovali Rusové za léta 1914 a 1915.

Lloyd George ve svých pamětech napsal, že »jedna třetina dělostřelectva a střeliva, jichž bylo použito na Sommě, by byla stačila, aby bylo ruským vojskům na březích Dněstru umožněno veliké vítězství«.

V srpnu 1916 vstoupilo do války na straně Dohody Rumunsko, ale již za několik měsíců bylo téměř celé území Rumunska okupováno rakousko-německými vojsky. Obrovské zásoby obilí a rumunská nafta připadly německým uchvatitelům.

Vstoupení Rumunska do války přineslo ruské armádě další těžkosti. Po zničení rumunské armády musela ruská

vojska chránit také rumunskou frontu, ruská fronta se prodloužila o 500 kilometrů.

Hned od začátku války Anglie blokovala německé pobřeží. Německé lodě nemohly opustit přístavy. V roce 1916 začalo Německo ponorkovou válku proti Anglii. Německé ponorky, snažíce se odříznout dohodové země od jejich kolonií a Spojených států amerických, potápěly obchodní a dopravní lodě. Mezi potopenými lodmi byl největší zaoceánský dopravní parník »Lusitanie«. V roce 1916 (31. května a 1. června) došlo u jutských břehů, v průlivu Skagerrakském k velké námořní bitvě mezi anglickým a německým loďstvem. Boje se na obou stranách zúčastnilo 275 válečných lodí. Obě strany měly téměř stejné ztráty (anglické loďstvo ztratilo 14 bojových jednotek, německé 11), německé loďstvo muselo však znovu odplout do svých přístavů. Anglie pokračovala v blokadě německých přístavů.

Na podzim roku 1916 dochází k obratu ve světové politice. Některé imperialistické země se pokoušejí zanechat války nebo alespoň lokalisovat válku separátními mírovými dohodami. Nutnost ukončit válku si uvědomily oba nepřátelské tábory, ve válčících zemích vzrůstala nespokojenost mas, avšak vládnoucí třídy válčících zemí chtěly ukončit válku imperialistickým mírem. Imperialisté začali hovořit o míru. »A toto nynější žvanění,« psal Lenin v roce 1917, »se skutečně liší od dřívějšího právě tím, že má pod sebou určitou *objektivní* půdu. Tuto půdu vytvořil obrat ve světové politice *od imperialistické války*, která přinesla národům obrovské utrapy a největší zradu spáchanou na socialismu pány Plechanovy, Albert Thomasy, Legieny, Scheidemanny a j., *k imperialistickému míru*, který má obdařit národy největší falší hezoučkových frází, poloreforem, malých poloústupků atp.«¹⁰⁶

V této době na obou stranách zintenzivněla zákulisní diplomatická činnost. Poincaré se pokoušel prostřednictvím prince Sixta Bourbonského dohodnout se s Karlem Habsburským na separátním míru mezi Dohodou a Rakousko-Uherskem. Německo se zase pokusilo získat pro separátní mír carskou vládu.

Rusko prožívalo hlubokou krísi, přestože mělo obrovské zásoby surovin a velké vojenské zálohy. Válka přibližovala revoluční krísi. Vzrůstala revoluční aktivita proletariátu. Bolševická strana připravovala masy k rozhodujícím revo-

¹⁰⁶ Srov. V. I. Lenin, *O míru*, Svoboda, Praha 1952, str. 92.

lučným bojům. Slabý průmysl, hospodářský rozvrat v zemi, úplatnost a rozkrádání veřejného majetku úředníky prohlubovaly beznadějnou situaci carského režimu. Carismus byl ochoten uzavřít separátní mír.

Přes řadu vojenských úspěchů byl výsledek prvních válečných let pro Německo a zvláště pro Rakousko-Uhersko nepříznivý. Válečná situace Německa v zimě 1916 byla těžká, protahující se válka podrývala »theorii« »občanského míru«, autorita »horních vrstev« klesala. Vládnoucí třídy Německa žádaly, aby vrchní velení bylo vyměněno — aby byli jmenováni velitelé krajní reakcionáři Ludendorff a Hindenburg, kteří by v zemi zavedli vojenskou diktaturu a takovým způsobem se pokusili potlačit rostoucí revoluční hnutí. V červenci 1917 Bethmann-Hollweg odešel do výslužby a na místo říšského kancléře byl jmenován Michaelis, který více poslouchal vojenské velení.

V téže době se uskutečňoval přechod k režimu vojenské diktatury také v dohodových zemích.

KRACH II. INTERNACIONÁLY. ZRADA SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE

Podle úmyslu buržoasie měla být imperialistická válka jednou z překážek pro další vývoj revolučního hnutí. Vládcové všech států, přihlížejíce k bojové náladě dělníků a k masovým protiválečným demonstracím, které se konaly koncem července 1914 v Petrohradě, Berlíně, Paříži, Londýně a jiných velkých centrech, snažili se zatajit před lidovými masami skutečné příčiny války a vyzývali je, aby bránily vlast před vpádem cizích »barbarů«.

»Buržoasie přísně tajila před svými národy přípravy k imperialistické válce. Když válka vypukla, každá imperialistická vláda se snažila dokázat, že nepřepadla sousedy, nýbrž že sama byla napadena. Buržoasie klamala lid, zastírajíc skutečné cíle války a její imperialistický, dobytčácký ráz. Každá imperialistická vláda prohlašovala, že vede válku na obranu své vlasti.«¹⁰⁷

Imperialistická válka vyvolala největší krizi v dějinách; zostřila třídní rozpory, ukázala faleš a pokrytectví centristického vedení II. internacionály a národních socialistických stran. Válka odhalila zradu vůdců II. internacionály, zradu, jež vedla ke krachu II. internacionály. »Sociální demokraté

¹⁰⁷ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 166 a 167.

z II. internacionály hanebně zradili věc socialismu, věc mezinárodní proletářské solidarity. Nejenže nevystoupili proti válce, nýbrž naopak, pomáhali buržoasii pod rouškou vlasti štvát dělnictvo a rolnictvo válčících států proti sobě.«¹⁰⁸

Příkladem mohou být němečtí sociální demokraté. Když v červenci 1914 celým Německem proběhla vlna protestních shromáždění proti válce, vedení německé sociálně demokratické strany, přihlížejíc k revoluční náladě mas, bylo nuceno vystoupit na »obranu« míru. V svolání sociálně demokratické strany se psalo, že »ani jedna kapka krve německého vojáka nesmí být obětována imperialistické žízni po zisku«. V téže době vůdci německé sociální demokracie tajně vyjednávali s německou vládou o postoji sociálních demokratů v době války. A již 30. července říšský kancléř Bethmann-Hollweg po jednání s vedením sociální demokracie prohlásil, že není třeba se obávat sociální demokracie a jejího vedení, poněvadž »... nemůže být ani řeči o generální nebo částečné stávce nebo sabotáži« proti válce. Vůdce se dali do služeb buržoasie a vyhlásili občanský mír s buržoasií místo občanské války. Vůdce německé sociální demokracie uzavřeli dohodu s imperialistickou buržoasií a zradili dělnickou třídu.

Stejně jednali vůdce rakouské sociálně demokratické strany, francouzské a belgické socialistické strany a rovněž angličtí labouristé.

Dne 4. srpna na zasedání německého říšského sněmu a 5. srpna na zasedání dolní sněmovny hlasovali socialisté pro to, aby byly poskytnuty úvěry na vedení imperialistické války. Německý říšský sněm se za mlčenlivého souhlasu sociálně demokratické frakce usnesl na řadě výjimečných zákonů proti dělnickým organizacím.

Potom následovala zrada sociálně demokratických vůdců jiných zemí: francouzští socialisté Jules Guesde a Marcel Sembat vstoupili do vlády; jejich příkladu následovali socialisté v Belgii. Dělnická strana v Anglii bez výhrady ve všem podporovala anglickou vládu a menševici v Rusku hned v prvních dnech války zradili revoluční prapor. Tak »... vůdce II. internacionály se ukázali zrádci, kteří se zpronevěřili proletariátu, ukázali se sluhy buržoasie — stali se přívrženci války.«¹⁰⁹ Přešli na stanovisko sociálšovinismu a obrany imperialistické buržoasie. Oportunismus se přeměnil v sociálšovinismus.

¹⁰⁸ *Dějiny VKS(b), Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 167.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 169.

»II. internacionála přestala existovat. Fakticky se rozpadla na jednotlivé sociálšovinistické strany, bojující proti sobě.«¹¹⁰

II. internacionála se rozpadla.

Jedině bolševická strana ihned a bez váhání vztyčila prapor rozhodného boje proti imperialistické válce.

Pod bankrotem Druhé internacionály je třeba chápat, říká Lenin, »... u většiny oficiálních sociálně demokratických stran hanebnou zradu vlastního přesvědčení, zradu nesmírně slavnostních prohlášení v projevech na štutgartsém a basilejském mezinárodním kongresu, v resolucích těchto kongresů atd. Tuto zradu mohou nevidět pouze ti, kdo ji *nechtějí* vidět, pro koho to není výhodné. Jestliže formulujeme věc vědecky, t. j. s hlediska vztahu mezi třídami soudobé společnosti, musíme říci, že většina sociálně demokratických stran a v jejich čele především největší a nejvlivnější strana II. internacionály, strana německá, postavily se na stranu svého generálního štábu, své vlády, své buržoasie — proti proletariátu. To je událost světodějného významu...«¹¹¹

BOJ BOLŠEVIKŮ ZA PŘEMĚNU VÁLKY IMPERIALISTICKÉ VE VÁLKU OBČANSKOU

Bolševická strana v době vojenské diktatury neohroženě vystoupila, odhalila oklamaným lidovým masám pravdu o válce a zároveň ukázala cestu, jak válku zastavit. Bolševici odhalili a postavili na pranýř zradu vůdců II. internacionály a vyzvali masy, aby se rozešly se sociálšovinisty a centristy, aby vytvořily III. internacionálu. »Bolševická strana od prvních dnů války zastávala názor, že válka nebyla zahájena na obranu vlasti, nýbrž proto, aby byla anektována cizí území a v zájmu statkářů a kapitalistů oloupeny cizí národy, a že proto dělnictvo musí vést proti válce rozhodný boj.«¹¹²

Ale Lenin ukazoval, že je třeba bojovat nikoli za »občanský« mír, nýbrž za přeměnu imperialistické války ve válku občanskou. To znamenalo, že dělníci a rolníci, kteří byli povoláni do armády a dostali do rukou zbraň, mají ji obrátit proti vlastní buržoasii a svrhnout její vládu.

¹¹⁰ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 169.

¹¹¹ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 21, rusky, str. 183—184.

¹¹² *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 168.

Lenin vytrvale žádal, aby socialisté všech zemí usilovali o porážku vlastní vlády v imperialistické válce, t. j. o oslabení sil imperialistické buržoasie. Lenin žádal, aby socialisté hlasovali proti válečným úvěrům, aby ustavovali nelegální revoluční organizace v armádě a podporovali sbíratelství vojáků na frontě. Lenin pokládal za nutné podniknout revoluční akce dělnictva a rolnictva proti válce, postavit se do jejich čela a přeměnit je v povstání proti vlastní imperialistické vládě.

»Bolševici nebyli proti *každé* válce. Byli jen proti válce dobytčinné, proti válce imperialistické. Podle jejich mínění jsou války dvojího typu:

a) válka *spravedlivá*, nedobyvačná, osvobozená, jejímž cílem je buď obrana lidu před přeapadením zvenčí a před pokusy o jeho zotročení, anebo vysvobození lidu z kapitalistického otroctví, či posléze vysvobození kolonií a závislých zemí z jařma imperialistů;

b) válka *nespravedlivá*, dobytčinná, jejímž cílem je anež a podmanění cizích zemí, cizích národů.

Bolševici byli pro podporu války prvního typu. Proti válce druhého typu je třeba podle jejich názoru vést rozhodný boj, který vyústí v revoluci a ve svržení vlastní imperialistické vlády.¹¹³

Revoluční činnost bolševiků potvrzovala jejich slova. Ve Státní dumě bolševická frakce protestovala proti válečným úvěrům a odhalovala loupeživé plány carismu. Bolševici, nelekajíce se pronásledování, zvýšeně agitovali ve všech koutech carského Ruska a na frontě mezi vojáky; připravovali a organizovali tak masy k revolučnímu povstání. Dělnická třída podporovala bolševickou stranu.

Za války, kdy Lenin bojoval proti zrádcovským socialistům, rozvinul v řadě skvělých theoretických děl marxistickou theorii. Vycházejí ze zákona nerovnoměrného vývoje kapitalismu, rozvinul Lenin marxistickou theorii socialistické revoluce v epoše imperialismu a dokázal, že je možné vítězství socialistické revoluce v několika zemích nebo v jedné, jednotlivé zemi.

V knize *Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu*, která byla napsána na jaře 1916, podal Lenin analysu imperialistického stadia kapitalismu. Lenin ukázal, že imperialismus je předvečerem sociální revoluce proletariátu, a také » . . . podal novou theoretickou koncepci, podle které vítězství socialismu současně ve všech zemích se pokládá

¹¹³ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 172.

za *nemožné* a vítězství socialismu v jedné, jednotlivé kapitalistické zemi se uznává za *možné*.¹¹⁴

Leninská teorie výstavby socialismu v jedné zemi obohatila pokladnici marxismu, odkryla proletariátu jednotlivých zemí revoluční perspektivu a dala mu jistotu ve vítězství proletářské revoluce.

Zvlášť zesílený boj vedl Lenin proti centristům — Kautskému, Trockému — a proti jiným skrytým sociálšovinistům, kteří zastírali svou zradu »levými« frázemi, vypočítanými na klamání dělnické třídy.

V té době již v řadě zemí existovaly skupiny revolučních socialistů, i když byly nevelké a organizačně slabé. V Německu byl takovou skupinou »Spartak« v čele s Karlem Liebknechtem, Rosou Luxemburgovou, Klárou Zetkinovou a Vilhelmem Pieckem. Tato skupina však udělala velkou chybu v tom, že nevytvořila vlastní stranu a zůstávala v jedné straně se zrádcovskými socialisty. Tady se ukázala podle Leninových slov slabost »...všech německých levých, opředěných se všech stran hnusnou sítí kautskyánské líceměrnosti, pedantství a „přátelství“ k oportunistům«.¹¹⁵

Rosa Luxemburgová a jiní leví socialisté vystupovali proti leninskému požadavku přeměnit imperialistickou válku ve válku občanskou. Lenin ostře kritisoval levé socialisty za chyby, vážil si však také jejich revoluční práce: pod jejich vedením se v Německu za války konaly stávky, leví socialisté svolávali tábory lidu a ve svých projevech vyzývali dělníky, aby svrhli vládu. V roce 1916 byl zatčen Karel Liebknecht a poslán za revoluční činnost na nucené práce.

Revoluční hnutí za války neustále sílilo. K revolučnímu boji povstaly také národy koloniálních zemí.

Bolševici pozorně sledovali revoluční hnutí dělníků ve všech zemích. Proletářské masy byly připraveny k boji s kapitalismem, ale ani v jedné zemi kromě Ruska neexistovala revoluční strana, schopná postavit se do čela dělnické třídy. Proto Lenin ihned po zahájení války bojoval za vytvoření nové, III. internacionály místo II. internacionály, která hanebně zkrachovala.

Postupně v průběhu ostrého boje s oportunisty uvnitř sociálně demokratických stran zesílily levé revoluční skupiny.

Lenin se snažil oddělit levé socialisty od sociálzrádců a vytvořit samostatné revoluční strany. V roce 1915 byla svo-

¹¹⁴ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 174.

¹¹⁵ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 22, rusky, str. 305.

lána do švýcarské vesničky Zimmerwaldu konference internacionalistů. Lenin vytvořil na této konferenci levou skupinu. V zimmerwaldské levici jedině správné, zcela důsledné stanovisko proti válce zastávali pouze bolševici v čele s Leninem, který byl na konferenci přítomen.

O rok později, když pod vlivem rostoucí revolučnosti mas zesílily ve všech zemích skupiny internacionalistů, byla svolána druhá konference internacionalistů do švýcarské vesnice Kientalu.

Na kientalské konferenci (1916) po dohodě různých skupin, které se střetly na konferenci, byl vypracován a schválen manifest; v porovnání s »zimmerwaldským manifestem« byl krokem vpřed.

»Leč ani kientalská konference neschválila hlavní zásady politiky bolševiků: přeměnu imperialistické války ve válku občanskou, porážku vlastních imperialistických vlád za války a založení III. internacionály. Přesto kientalská konference napomohla vyhranění internacionalistických živlů, z nichž byla později utvořena III., Komunistická internacionála.

Lenin kritisoval chyby nedůsledných internacionalistů v řadách levých sociálních demokratů, na příklad Rosy Luxemburgové a Karla Liebknechta, zároveň jim však pomáhal zaujmout správné stanovisko.¹¹⁶

V těžkých letech války, kdy byly dány v sázku osudy celých států, národů a mezinárodního socialistického hnutí, strany II. internacionály zradily věc dělnické třídy, přešly do tábora imperialistické buržoasie. Bylo to logické dovršení cesty všech stran II. internacionály, jež pěstovaly ve svém prostředí oportunistus.

Jedině bolševická strana, strana nového typu, jež vyrostla v boji s oportunistem všeho druhu, obstála ve velkých zkouškách války a zůstala věrna dělnické třídě, věci socialismu a internacionalismu.

Soudruh Stalin byl v té době ve vyhnanství, ale »... odříznutý od celého světa, odloučený od Lenina a stranických ústředí, Stalin zaujímá leninské internacionalistické stanovisko v otázkách války, míru a revoluce«.¹¹⁷

¹¹⁶ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 171.

¹¹⁷ *J. V. Stalin, Stručný životopis*, Svoboda, Praha 1949, str. 30.

BURŽOASNĚ DEMOKRATICKÁ REVOLUCE V RUSKU A JEJÍ VLIV NA VÁLČÍCÍ ZEMĚ

Za odvážnou revoluční výzvu k boji proti světové válce byli bolševici persekvováni a pronásledováni. List *Pravda* byl zastaven již v předvečer války, mnoho bolševiků bylo v žalářích. Bolševičtí poslanci IV. státní dумы byli posláni do vyhnanství na Sibiř. Revoluční práce však za války nepřestávala. Velkou revoluční činnost rozvinuli bolševici v armádě, mezi vojáky. Pod vedením bolševiků začaly akce dělníků a vojáků proti válce.

V revolučním boji proti carismu a válce vystoupily spolu s ruským národem také utiskované národy carského Ruska. Ke zvlášť velkým akcím došlo v roce 1916 mezi Kazachy, Uzbeky, Tadžiky a Turkmeny. Carská vláda krutě potlačovala revoluční akce, ale zastavit narůstající revoluci již nebylo možno. Rozvíjel se jednotný boj ruských dělníků, rolníků a vojáků a utiskovaných národů proti válce a carismu.

Válečné neúspěchy carské vlády vyvolávaly nespokojenost také u ruské imperialistické buržoasie. Carismus byl izolován, prožíval smrtelnou krizi. Buržoasie hodlala vyřešit politickou krizi palácovým převratem, do revolučního boje však vstoupily lidové masy. Lid provedl v únoru 1917 revoluci. Hegemonem v revoluci byl proletariát. To také podminilo úspěch buržoasní revoluce.

Bolševická strana trpělivým vysvětlováním ukázala imperialistický charakter Prozatímní vlády a odhalovala zradu menševiků a eserů. Jedině bolševici dokazovali, že není možno vyrvat národy Ruska z imperialistických jatek a dosáhnout míru; nebude-li Prozatímní vláda svržena a nahrazena vládou sovětů.

Ruská revoluce byla přijata národy všech válčících zemí jako signál k aktivnímu boji proti imperialistické válce. V dubnu stávkovalo 200.000 dělníků berlínských zbrojařských továren. Stávkující předkládali řadu politických požadavků. Mezi francouzskými vojáky byly rozšiřovány letáky, jež vyzývaly k revoluci. Na frontách začalo sbratřování vojáků. Vojáci žádali, aby krvavé jatky byly zastaveny.

V prvních třech letech války Spojené státy americké zaujímaly neutrální postoj, nadiktovaný výhradně hospodářskými a politickými zájmy imperialistů. USA za války hospodářsky značně zesílily, dodávající zbraně, střelivo a potraviny dohodovým zemím. USA se přeměnily z dlužníka ve věřitele evropských států. Zároveň se zesílením hospodářské

moci USA vzrůstal i vliv dravého amerického imperialismu na světovou politiku. Když v roce 1917 síly válčících koalicí značně zeslábly, pospíšily si Spojené státy v dubnu 1917 začít válku proti Německu. Američtí expansionisté se otevřeně vložili do boje za znovurozdělení světa. Záminkou pro vstup USA do války byla skutečnost, že Německo 1. února 1917 vyhlásilo ponorkovou válku. Německé ponorky potápěly nejen lodě svých nepřátel, ale také lodě neutrálních zemí.

Vstupem Spojených států amerických do války se zvětšily síly Dohody. Současně se Anglie a Francie snažily přinutit ruskou buržoasní Prozatímní vládu, aby pokračovala ve válce, a uznaly ji za »zákonnou« vládu Ruska.

Zrádní sociální demokraté z II. internacionály přišli rovněž buržoasii na pomoc. Francouzský »socialista« A. Tomas, anglická labouristická delegace v čele s Hendersonem, belgický oportunista Vandervelde a rovněž zástupci reakční Americké federace práce přijeli do Petrohradu a trvali na tom, aby se pokračovalo ve válce.

Buržoasní Prozatímní vláda, menševici a eseri, kteří se usadili v sovětech, potvrdili smlouvu s dohodovými zeměmi a chtěli pokračovat ve válce s Německem až »do vítězného konce«.

VÁLEČNÉ OPERACE V ROCE 1917.

RŮST REVOLUČNÍHO Hnutí VE VÁLČÍCÍCH ZEMÍCH

Již v prosinci 1916 byl vyměněn vrchní velitel francouzské armády — na místo generála Joffra nastoupil generál Nivelle. Na jaře roku 1917 organizoval nový vrchní velitel útok na frontě u Valli, Saint-Quentin a Arrasu. Nivelle zahájil útok bez pomoci druhých spojeneckých armád, poněvadž společný útok byl zamýšlen teprve v červnu-červenci 1917.

Útok francouzské armády byl odsouzen k nezdaru. Německé velení vědělo o tom, že je připravován, a předem odvedlo své jednotky do nového opevněného postavení. Francouzští vojáci se dostali na úseky, jež zaminovali Němci. Francouzové měli více než 100.000 mrtvých a raněných.

Nedostatek rychlosti, plánovitosti a metodičnosti změnil útok v nesmyslné jatky.

Útok na východní frontě, který byl zahájen v červnu 1917 a organizovala ho na pokyn anglo-francouzských imperialistů Prozatímní vláda, skončil úplnou porážkou ruské armády. Prozatímní buržoasní vláda Ruska, sledující reakční cíle, roz-

hodla se, že zahájí za každou cenu útok; doufala, když útok skončí úspěšně, že upevní svou autoritu a potom skoncuje s dvojnásobným tím, že vezme všechnu moc do svých rukou.

V případě, že se útok nezdaří, hodlala svalit vinu na bolševiky. Bylo však jasné, že nebylo možno v té době spoléhat na společný, současný útok spojenců. Ruská ofenziva nebyla částí »společného úsilí« o útok na nepřítele na všech frontách.

Dne 18. června 1917 (1. července podle nového kalendáře) přešla ruská armáda do útoku ve směru na Lvov. Z počátku Rusové dosáhli jistého úspěchu, Němci však brzy přešli do protiútku, protože dostali ze západní fronty posilu. Pod náporem Němců ruská vojska ustoupila.

Brzy po nezdařeném útoku, organisovaném Prozatímní vládou, zahájili Francouzové a Angličané útok u Ypres. Boje trvaly skoro čtyři měsíce, nepodařilo se však prolomit německou frontu.

Reakční klika v Rusku, která připravovala kontrarevoluční převrat, rozhodla se, že použije za tímto účelem německých vojenských sil. Na státní poradě svolané do Moskvy v srpnu 1917 generál Kornilov vyslovil domněnku, že Němci brzy obsadí Rigu a cesta k Petrohradu bude otevřena. To bylo signálem pro útok Němců na Rigu. Ruští vojáci, kteří odmítali bojovat v zájmu buržoasie a statkářů, pochopili tajný úmysl kornilovců a obětavě se bili, jen aby ubránili Rigu. Kornilov však bez ohledu na to, že bylo zcela možno město udržet, přikázal 3. září roku 1917 vojskům, aby opustila Rigu.

Když Kornilov vydal Rigu, zahájil otevřenou vzpuru, doufaje, že mu Němci pomohou. Kontrarevoluční vzpoura Kornilova byla rozdracena revolučními dělníky a vojáky pod vedením bolševiků.

Nezdařené útoky na východní a západní frontě přiměly Dohodu, aby oživila válečné operace na italské frontě. Velké boje na rakousko-italské frontě, které začaly na podzim 1917, skončily prolomením italské fronty u Caporetta.

Italové byli na hlavu poraženi a měli asi 40.000 mrtvých a raněných, asi 300.000 vojáků bylo zajato.

Protahující se válka, velký nepořádek v hospodářství, hlad a záhuba statisíců lidí ještě více zesílily jítření v armádách válčících zemí. V létě 1917, po nesmyslném útoku generála Nivella, revoluční hnutí zachvátilo asi sto pluků francouzské armády. Vojáci odmítali bojovat. Žádali, aby byl uzavřen mír bez anexí a kontribucí a aby byli ihned

propuštění z armády starší rolníci na práci v zemědělství. Několik pluků táhlo z fronty na Paříž, aby svrhlo vládu.

Proti revolučním plukům použila vláda koloniálních vojsk. Tisíce vojáků bylo zastřeleno na základě rozsudků válečných soudů. Francouzské velení se domnívalo, že revolucionisující vliv na francouzské vojáky má ruská divise, kterou poslala do Francie ještě carská vláda. Ruské divisi bylo navrženo, aby se ihned odebrala na frontu. Když to ruští vojáci odmítli, začali Francouzové ostřelovat tábor divise. Mnoho ruských vojáků bylo zabito, ostatní byli posláni na frontu a na nucené práce do severní Afriky.

Zároveň s jitřením v armádě probíhaly akce dělníků v průmyslových střediscích Francie. V červenci 1917 se v době vojenského režimu konalo asi 300 stávek.

Přes jisté úspěchy na frontách byla vnitřní situace také v Německu v roce 1917 neobyčejně napjatá. Vojenská diktatura už nemohla zadržovat rostoucí nespokojenost v zemi. První vystoupili námořníci německého loďstva. Tvořili na lodích výbory podle vzoru ruských sovětů. Námořníci vytvořili bez pomoci a vedení sociálně demokratické strany svou ústřední námořní organizaci. Hnutí zachvátilo 12 válečných lodí. Avšak akce námořníků byla krutě potlačena. Vůdci byli zastřeleni.

Dělnictvo mnoha německých podniků se pustilo do stávkového boje a — což bylo zvláště významné — stávkovali dělníci zbrojařských továren v Berlíně a Lipsku. Celkem stávkovalo v Německu v roce 1917 více než 700.000 dělníků.

Otevřená zrada vůdců německé sociální demokracie a stále rostoucí nespokojenost mas vedla k tomu, že se na jaře 1917 od sociálně demokratické strany odštěpila velká skupina a vytvořila nezávislou sociálně demokratickou stranu.

Již první kroky nezávislé sociálně demokratické strany ukázaly, že se v Německu vytvořila nikoli revoluční strana proletariátu, nýbrž strana kompromisu s buržoasií. Vedení strany v čele s Kautským bylo centristické.

Revoluční hnutí zachvátilo také Anglii. Dělníci, rozhořčení protahující se válkou, vystoupili s řadou hospodářských a politických požadavků. Poněvadž dělníci nedůvěřovali oportunistickým trade-unionistickým vůdcům, volili si vlastní tovární dělnické vedení — »tovární důvěrníky« — a jejich prostřednictvím žádali zvýšení mzdy a zavedení pevných cen na potraviny. Vláda Lloyd George byla přinu-

cena částečně uspokojit požadavky dělníků. Na naléhání dělníků vláda provedla volební reformu, a to tak, že zvýšila počet voličů.

VELKÁ ŘÍJNOVÁ SOCIALISTICKÁ REVOLUCE A REVOLUČNÍ VYSTOUPENÍ SOVĚTSKÉHO RUSKA Z VÁLKY

Dělníci, rudí gardisté, rolníci, oblečení do šedivých pláští vojáků, a námořníci, kteří se na výzvu bolševické strany zvedli k povstání, 25. října 1917 (7. listopadu) zvítězili v Petrohradě nad buržoasií. Prozatímní vláda padla, moc přešla do rukou sovětů dělnických a vojenských zástupců.

»Říjnová socialistická revoluce vyvrátila kapitalismus, vzala buržoasii výrobní prostředky a převedla továrny, závody, půdu, železnice a banky do vlastnictví všeho lidu, do vlastnictví společenského.

Nastolila diktaturu proletariátu a vložila vedení obrovského státu do rukou dělnické třídy, která se tak stala třídou panující.

Tím zahájila Říjnová socialistická revoluce novou éru v dějinách lidstva — éru proletářských revolucí.«¹¹⁸

II. všeruský sjezd sovětů dělnických a vojenských zástupců, svolaný do Smolného na 25. října (7. listopadu), ustavil v zemi Sovětskou republiku. Hlavou vlády byl zvolen Lenin. Pod Leninovým vedením učinil sjezd sovětů dvě velmi důležité rozhodnutí — o půdě a o míru.

Dekret o míru navrhoval všem vládám válčících zemí, aby ihned uzavřely příměří a zahájily vyjednávání o spravedlivý, demokratický mír, t. j. o mír bez anexí a kontribucí. Sjezd sovětů se obracel »... zejména k třídě uvědomělých dělníků tří nejpokročilejších národů lidstva a tří největších států, účastnících se této války: Anglie, Francie a Německa...«. V provolání se ukazovalo na to, že »... dělníci těchto zemí pochopí, že jim dnes připadá úkol osvobodit lidstvo z hrůz války a jejích následků, neboť svou všestrannou, rozhodnou a sebeobětavou energickou činností nám pomohou dovést k zdařilému konci věc míru a zároveň věc osvobození pracujících a vykořisťovaných mas obyvatelstva od jakéhokoli otroctví a jakéhokoli vykořisťování.«¹¹⁹

Vlády dohodových zemí se neozvaly na návrh sovětské

¹¹⁸ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 228.

¹¹⁹ V. I. Lenin, *O míru*, Svoboda, Praha 1952, str. 139.

vlády, což se rovnalo odmítnutí. Německo a jeho spojenci, zeslabení válkou více než dohodové země, podepsali 5. prosince 1917 se sovětskou vládou příměří a začali vyjednávat o mír. Německá delegace, která jela do Brestu Litevského kvůli jednání o míru, prohlásila, že je pro demokratický mír, ve skutečnosti však Němci předložili vyděračské mírové podmínky. »Dělnická třída a rolnictvo byly nuceny přistoupit na těžké mírové podmínky, couvnout před tehdy nejnebezpečnějším dravcem, německým imperialismem, aby získaly oddech, aby mohly upevnit sovětskou moc a vytvořit novou, Rudou armádu, schopnou ubránit zemi před útoky nepřátel.

Všichni kontrarevolucionáři, od menševiků a eserů až po nejzavilejší bělogvardějce, vedli zběsilou agitaci proti podepsání míru. Jejich úmysl byl jasný: chtěli zmařit mírové jednání, vyprovokovat německou ofensivu a vystavit útoku dosud neupevněnou sovětskou moc, ohrožit vymoženosti dělnictva a rolnictva.

Ukázalo se, že jejich spojenci v tomto nekalém díle jsou Trockij a jeho nohled Bucharin, který společně s Radkem a Pjatakovem vedl protistranickou skupinu, jež si pro oklamání dala název „leví komunisté“. Trockij a skupina „levých komunistů“ zahájili ve straně zběsilý boj proti Leninovi a žádali, aby se pokračovalo ve válce. Tito lidé zjevně pomáhali německým imperialistům a domácím kontrarevolucionářům. Svou činností vystavili mladou Sovětskou republiku, která neměla dosud armádu, útoku německého imperialismu.

To byla jakási provokatérská politika, obratně zastíraná levými frázemi.¹²⁰

Dne 10. února 1918 Trockij, předseda sovětské delegace v Brestu, věrolomně přestoupil přímé směrnicí bolševické strany a Rady lidových komisařů, když odmítl podepsat mír za podmínek navržených Německem; přitom Trockij prohlásil, že Sovětská republika válčit nebude.

Německá vláda ihned přerušila příměří a její vojska zahájila ofensivu. Brzy německá armáda obsadila Dvinsk, Polock, Revel, Kovno, Minsk, Luck a Borisov. Revolučnímu Petrohradu rovněž hrozil útok německých vojsk. Němečtí imperialisté si vytkli za cíl svrhnout sovětskou moc a učinit ze sovětské země německou kolonii. Stará carská armáda nemohla odolat ozbrojeným hordám německých imperialistů. Němci postupovali do nitra země. Vpád interventů do

¹²⁰ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 220.

sovětské země vyvolal mohutný revoluční vzmach. Na výzvu sovětské vlády »Socialistická vlast je v nebezpečí!« naráz povstali dělníci a šli bránit vlast. V ohni boje s interventy se tvořila a formovala Rudá armáda.

U Narvy a Pskova způsobily oddíly Rudé armády německým dravcům porážku. Postup Němců na revoluční Petrohrad byl zastaven. Den, kdy byla odražena vojska německého imperialismu, t. j. 23. únor, stal se dnem zrodu Rudé armády.

Již 18. února přijal Ústřední výbor strany Leninův návrh, aby byl německé vládě poslán telegram s nabídkou okamžitého uzavření míru. Přestože německá vláda dostala od Sovětské republiky mírovou nabídku, pokračovala v ofensivě a teprve 22. února dala souhlas k podepsání míru.

Na Leninovo naléhání byla poslána nová sovětská delegace, která 3. března 1918 podepsala brestskou mírovou smlouvu s Německem. Podmínky této smlouvy byly velmi těžké pro Sovětskou republiku. Estonsko, Lotyšsko, Polsko a jiná území byla postoupena Německu. Trockij a Bucharin »...pomohli německému imperialismu a překáželi tak růstu německé revoluce, která je teď zeslabena tím, že velkoruské sovětské republice vzali při panickém útěku rolnické armády tisíce a tisíce děl a stamilionové bohatství«.¹²¹

Němečtí imperialisté se tím nespokojili. Pokoušeli se uchvátit Ukrajinu. Němcům v tom pomáhali buržoasní ukrajinští nacionalisté, členové ukrajinské rady. Dostavili se do Brestu Litevského a prohlásili, že Ukrajina nepatří do Ruské federace sovětských republik a uzavře mír zvlášť. Členové ukrajinské rady, podplacení Němci, uzavřeli s nimi zvláštní mírovou smlouvu. Po uzavření této smlouvy německá vojska obsadila celou Ukrajinu a fakticky obnovila na Ukrajině monarchii. Němci učinili svého agenta — carského generála Skoropadského — hetmanem Ukrajiny.

Sovětská vláda byla nucena přijmout řadu požadavků německých imperialistů, velmi těžkých pro lid, zaplatit vysokou válečnou náhradu, demobilisovat armádu a odzbrojit loďstvo.

Po uzavření míru Lenin napsal: »Mírové podmínky jsou nesnesitelně těžké. Ale historie neřekla ještě své poslední slovo... Budoucnost, přes všechny zkoušky, patří nám...«¹²²

¹²¹ V. I. Lenin, *Vybrané spisy*, sv. II, Svoboda, Praha 1951, str. 271.

¹²² V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 22, rusky, str. 288.

Uzavření brestského míru umožnilo Sovětské republice získat čas k upevnění sovětské moci, k zorganizování sovětského hospodářství a zesílení Rudé armády. Uzavření míru umožnilo proletariátu uchovat svazek s rolnictvem a nahromadit síly k vítězství v občanské válce.

»V období Říjnové revoluce učil Lenin bolševickou stranu, jak musí neohroženě a rázně útočit, když jsou k tomu nezbytné podmínky. V období brest-litevského míru učil Lenin stranu, jak má v pořádku ustupovat v době, kdy nepřítel má zjevnou převahu, tak aby byl s největší energií připravován nový útok proti nepřítelům.«¹²³

Také vedoucí německé sociálně demokratické strany pomáhali oloupit sovětský lid. Když byla brestská mírová smlouva předložena ke schválení německému říšskému sněmu, scheidemannovská frakce sociálních demokratů nezámla vykořisťovatelské mírové podmínky, pouze se zdržela hlasování, a tím mlčky souhlasila s brutálním brestským mírem.

Vyděračskou brestskou mírovou smlouvu anulovala sovětská vláda již v roce 1918, kdy v Německu vypukla buržoasní revoluce. Sovětská republika tím, že anulovala mír, získala možnost »... zastavit placení válečné náhrady a zahájit otevřený boj, vojenský i politický, za osvobození Estonska, Lotyšska, Běloruska, Litvy, Ukrajiny a Zakavkazska od útisku německého imperialismu«¹²⁴ a připravit se k boji proti zahraniční vojenské intervenci.

VLIV VELKÉ ŘÍJNOVÉ SOCIALISTICKÉ REVOLUCE NA REVOLUČNÍ HNUTÍ VÁLČÍCÍCH ZEMÍ¹²⁵

Velká říjnová socialistická revoluce měla obrovský vliv na mezinárodní dělnické a socialistické hnutí už jenom proto, že se svou podstatou zásadně lišila od všech revolucí, které jí předcházely.

Všechny předcházející revoluce, svrhující jednu vykořisťovatelskou třídu, dosazovaly a upevňovaly u moci druhou třídu vykořisťovatelů, neodstranily vykořisťování člověka člověkem, nýbrž pouze měnily formu vykořisťování. Výsledkem anglické a francouzské buržoasní revoluce bylo to, že

¹²³ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 223.

¹²⁴ Tamtéž, str. 235.

¹²⁵ V této části jsou uvedeny pouze všeobecné krátké informace o vlivu Velké říjnové socialistické revoluce na mezinárodní revoluční hnutí. Světodějnému významu Velké říjnové socialistické revoluce je věnována zvláštní kapitola, kterou začíná výklad kursu nejnovějších dějin.

místo feudálního vykořisťování nastoupilo vykořisťování kapitalistické. Velká říjnová socialistická revoluce, která zvítězila pod vedením bolševické strany, vytyčila a vyřešila zcela jiné úkoly: »... úplně odstranit jakékoli vykořisťování člověka člověkem, úplně odstranit všechny vykořisťovatelské skupiny, nastolit diktaturu proletariátu, nastolit moc nejrevolučnější třídy ze všech utlačovaných tříd, jež dosud existovaly, vybudovat novou, beztřídní socialistickou společnost.«¹²⁶

Imperialismus je posledním stadiem kapitalismu a vytváří všechny podmínky pro proletářskou socialistickou revoluci. V tomto směru je zvláštním mezníkem první světová imperialistická válka. Lenin mluvil o krizi, kterou vytvořila válka,¹²⁷ o změnách, jež nastaly v kapitalistickém světě v průběhu války. »Věděli jsme, že celý svět spěje ke zkáze, věděli jsme, že po imperialistické válce není možno setrvávat při starém, poněvadž imperialistická válka zničila v kořeni všechny staré hospodářské a právní vztahy, zničila všechny podmínky toho života, na němž se dosud udržoval starý řád.«¹²⁸ Když Lenin říkal, že celý svět spěje ke zkáze, měl na mysli zboření základů kapitalistického světa. První světová imperialistická válka rozpoutala všeobecnou krizi kapitalismu. Jak Lenin, tak Stalin neustále zdůrazňovali, že první světová imperialistická válka byla činitelem, jenž značně urychlil nástup všeobecné krise kapitalismu.

Říjnová socialistická revoluce, jež vyrvala národy Ruska z okovů kapitalistického a národního otroctví, otevřela cestu k vybudování socialistické společnosti v jedné z největších zemí na světě. Dala smrtelnou ránu celému kapitalistickému systému. Vítězná socialistická revoluce v Rusku prolomila frontu imperialismu a předala moc do rukou dělnické třídy na jedné šestině zeměkoule, čímž oslabil imperialismus a rozštěpila svět na dva zásadně protikladné a navzájem nepřátelské systémy: kapitalistický a socialistický. Po prvé v dějinách stál po revoluci u moci proletariát. »To znamená, že Říjnová revoluce zahájila novou epochu, epochu *proletářských* revolucí v zemích imperialismu.«¹²⁹ Říjnová socialistická revoluce byla proto svou podstatou a významem revolucí světovou, neboť znamenala zásadní obrat ve světových dějinách lidstva od starého, kapitalistického světa k novému, socialistickému světu. Říjnová revoluce

¹²⁶ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 10, Svoboda, Praha 1952, str. 227.

¹²⁷ Srov. V. I. Lenin, *Spisy*, sv. XXV, rusky, str. 309.

¹²⁸ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. XXV, rusky, str. 473—474.

¹²⁹ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 10, Svoboda, Praha 1952, str. 227.

byla začátkem všeobecné krise kapitalismu. Právě v tom tkví zvláštní mezinárodní význam Velké říjnové socialistické revoluce.

Velká říjnová socialistická revoluce ukázala celému světu, že proletariát může zvítězit pouze tehdy, když používá nových forem a metod boje, a přesvědčila utiskované na celém světě o jejich konečném vítězství.

Vítězství socialistické revoluce a diktatury proletariátu bylo hlavní podmínkou pro odstranění národnostního útisku v Rusku a pro nastolení národnostní rovnosti, zajištění práv národnostních menšin. Soudruh Stalin ukazuje, že vyhlášení práva národů na státní oddělení změnilo vztahy mezi pracujícími masami národů Ruska, podlomilo starou národnostní nevraživost, vzalo půdu národnostnímu útisku a získalo ruským dělníkům důvěru jejich jinonárodních bratří nejen v Rusku, nýbrž i v Evropě a Asii a vyvolalo u koloniálních národů jistotu a odhodlanost bojovat za osvobození ze jha imperialismu.¹³⁰

»To znamená,« řekl soudruh Stalin, »že Říjnová revoluce zahájila novou epochu, epochu *koloniálních* revolucí, prováděných v *utlačovaných zemích* světa ve *svazku* s proletariátem, za *vedení* proletariátu.«¹³¹

Velká říjnová socialistická revoluce tím, že probudila odhodlanost k boji u proletariátu »*mateřských zemí*« a u *utlačovaných národů* v koloniích, »učinila problematickou samu existenci světového kapitalismu v celku.«¹³²

Vítězství Velké říjnové socialistické revoluce a budování socialismu v Sovětském svazu vytvořily mohutné středisko a oporu světového revolučního hnutí, »kolem kterého se nyní může sjednocovat a organisovat *v jednotnou revoluční frontu proletářů a utlačovaných národů všech zemí proti imperialismu*.«¹³³

Obrovský mezinárodní význam Velké říjnové socialistické revoluce tkví v tom, že úplně odhalila a ukázala proletariátu a pracujícím celého světa všechnu faleš a prohnílost idejí socialistických buržoasních stran, ukázala na úpadek a na zrádcovskou politiku a taktiku sociální demokracie II. internacionály. Vítězství Říjnové revoluce bylo zároveň vítězstvím idejí leninismu.

»Říjnová revoluce,« řekl soudruh Stalin, »se zrodila a zesílila pod praporem marxismu, pod praporem idejí dikta-

¹³⁰ Srov. J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 5, Svoboda, Praha 1951, str. 30.

¹³¹ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 10, Svoboda, Praha 1952, str. 230.

¹³² Tamtéž, str. 231.

¹³³ Tamtéž, str. 232.

tury proletariátu, pod praporem leninismu, který je marxismem epochy imperialismu a proletářských revolucí. Znamená proto vítězství marxismu nad reformismem, vítězství leninismu nad sociáldemokratismem, vítězství III. internacionály nad II. internacionálou.¹³⁴

Vítězství proletářské revoluce v Rusku znepokojilo vládnoucí třídu kapitalistických zemí. Bojíce se, aby revoluce nepřeskočila také do jiných států, spěchali kapitalisté, aby se vypořádali s revolučním ohniskem — sovětským Ruskem. Proti Rusku se spojili jak dohodoví, tak rakousko-němečtí imperialisté. Rumunsko — bývalý »spojenec« Ruska — využilo dočasných obtíží sovětské vlády a obsadilo v létě 1918 Bessarabii.

Brzy začala imperialistická vojenská intervence proti Sovětské republice. V dubnu se anglo-japonská vojska vylodila ve Vladivostoku a v červnu se vylodil anglo-americký výsadek v Murmansku; za měsíc obsadili Angličani a Američani Archangelsk. Francouzští a angličtí imperialisté pomáhali organisovat kontrarevoluční povstání v Jaroslavli, Rybinsku, Muromi a levě eserskou vzpouru v Moskvě.

Za přímého štvání francouzského a anglického vyslance byla vyprovokována také vzpoura československého sboru na Sibiři a na střední Volze. Avšak přes všechny intriky imperialistů se nepodařilo svrhnout sovětskou moc. Mladá Sovětská republika nemilosrdně ničila vzbouřence a hrdinsky odrážela útoky interventů.

Imperialistům Dohody a rakousko-německého bloku se nepodařilo zabránit revolučním akcím v jejich vlastních zemích. V lednu 1918 jako odpověď na drzé lupičské požadavky německých imperialistů při vyjednávání o uzavření míru, se sovětským Ruskem proběhla v Německu a Rakousku-Uhersku nová vlna revolučních akcí.

Ve Vídni byla vytvořena rada dělnických zástupců. Aby zastavili další rozmach revolučního hnutí mas, oportunističtí vůdci rakouské sociální demokracie Karel Renner a Viktor Adler začali spěšně vyjednávat s buržoasií. Rakouská vláda slíbila, že zahájí mírové jednání se sovětským Ruskem, že rozšíří volební právo a zlepší zásobování země potravinami.

Povstání námořníků v německém loďstvu, které vypuklo v únoru 1918, probíhalo rovněž pod heslem požadavků, aby

¹³⁴ J. V. Stalin, *Spisy*, sv. 10, Svoboda, Praha 1952, str. 234.

byl neodkladně uzavřen mír se sovětským Ruskem. Hnutí námořníků bylo krutě potlačeno.

V lednu 1918 začala stávka berlínských dělníků, kteří žádali, aby byl ihned uzavřen mír, aby byla svržena monarchie a ustavena republika v Německu, aby byl zastaven boj proti Sovětské republice. Berlínská stávka se brzy stala všeobecnou a dostala jasný politický ráz. Stávkovali dělníci v Hamburku, Mnichově, Norimberku a v jiných německých městech. Koncem ledna byla v Berlíně vytvořena rada dělnických zástupců.

Vůdcové německé sociální demokracie Haase, Scheidemann a Ebert zmařili stávku dělníků a pomohli císařské vládě, aby se vypořádala se stávkujícími dělníky.

Jak rakouští, tak němečtí sociální demokraté zrádně oklamali naděje dělníků, vojáků a námořníků, zbavili masové politické hnutí revolučního obsahu, přišli na pomoc buržoasii.

V souvislosti s revolučním hnutím v Evropě, jež začalo pod vlivem Velké říjnové revoluce, psal Lenin v roce 1918: »Největší neštěstí a nebezpečí pro Evropu je v tom, že v ní není revoluční strana... Mocné revoluční hnutí mas může ovšem vyrovnat tento nedostatek, jenž však zůstává velikým neštěstím a velikým nebezpečím.«¹³⁵

Pod vlivem proletářské revoluce v Rusku se rozmáhalo revoluční hnutí také v druhých dohodových zemích. Na jaře 1918 došlo k velkým politickým stávkám dělníků v povodí řeky Loiry a v nejdůležitějších pařížských továrnách. V téže době došlo k velkým nepokojům také mezi vojáky francouzské armády. Dne 1. máje 1918 — proti vůli vedení socialistické strany a Všeobecné konfederace práce — proběhla po celé Francii vlna revolučních demonstrací. Jak stávkující, tak demonstranti vystupovali všude s politickými požadavky: podpořit Sovětskou republiku, zastavit válku a uzavřít mír bez anexí a válečných náhrad.

Také ve Francii pravicoví a centrističtí vůdcové ze socialistické strany zradili věc dělnické třídy a přešli do služeb buržoasie.

Pod vlivem Velké říjnové socialistické revoluce se v ohni bojových revolučních akcí začalo formovat ve francouzském socialistickém hnutí levé křídlo.

Pod vlivem Říjnové socialistické revoluce začal proces oddělování levých a reformistů také v italské socialistické straně.

¹³⁵ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. XXIII, rusky, str. 224.

S velkou silou se projevil vliv Velké říjnové socialistické revoluce na Balkáně.

Bulharští leví — těšňaci — se aktivně zúčastnili masového hnutí vojáků a dělníků. Hnutí dostalo politický ráz a probíhalo ve znamení požadavků svrhnout monarchii a bránit Sovětskou republiku.

K velkým nepokojům došlo také v anglickém loďstvu. Když se angličtí námořníci dověděli o Velké říjnové socialistické revoluci v Rusku a o mírovém jednání se sovětskou mocí, začali žádat, aby byla zastavena válka a aby byly zlepšeny služební podmínky. Anglická vláda se obávala povstání, a proto si pospíšila, aby byl v parlamentě schválen zákon o uspokojení hlavních hospodářských požadavků námořníků.

Velká říjnová socialistická revoluce podnítila k boji nejen pracující masy západoevropských zemí — její osvobozenské ideje strhly do boje proti imperialistickému útisku národy koloniálních a závislých zemí.

Povstaly národy Turecka a Iránu, Indie a Číny, Indonésie a arabských zemí.

KONEC PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY. PORÁŽKA NĚMECKÉHO IMPERIALISMU

Na jaře 1918 dosáhl německý imperialismus, jak se zdálo, největších úspěchů. Po uzavření brestského míru byla východní fronta pokládána za zlikvidovanou. Němci počítali s tím, že přesunou velké síly z východní fronty na západní frontu. Němečtí imperialisté chtěli teď zabít dvě mouchy jednou ranou: okupovat Bělorusko, Ukrajinu, jih sovětského Ruska a zároveň se mocným úderem vypořádat s Dohodou a vítězně ukončit válku. Avšak i tentokrát se přepočítali. Německé hordy narazily v Zemi sovětů na jednomyslný odpor všeho lidu. Na území obsazeném Němci se rozvinulo rozsáhlé partyzánské hnutí. Německá intervence na Ukrajině hanebně ztroskotala a mohutný útok na západní frontě se nepodařilo zorganizovat. Zatím německé velení dokazovalo vyhladovělým dělníkům a unaveným vojákům, že je zapotřebí ještě jen jednoho útoku a válka bude ukončena.

Německá armáda stáhla na západní frontu zbytky lidských záloh, soustředila tam desetitisíce děl a na jaře 1918 zahájila útok. Bylo to poslední vypětí sil, poslední sázka německého imperialismu. Dva měsíce trvaly těžké boje; Němci dosáhli některých úspěchů: způsobili citelnou po-

rážku anglické armády a postoupili hluboko směrem k Paříži. Hlavní město Francie bylo všeho všudy jen 70 km od fronty. Za cenu obrovských ztrát — více než 530.000 zabitých a raněných — podařilo se spojencům zadržet útok Němců. V té době však lidské zálohy německé armády již zmizely, zatím co spojencům živé síly neustále přibývaly. Od léta 1918 bylo ve francouzských přístavech každý měsíc vyloďováno asi 300.000 amerických vojáků. To umožnilo dohodčivým vojskům, jež měla číselnou převahu, přejít brzy do protiútoků.

Spojenecká armáda, sjednocená pod společným velením francouzského maršála Focha, zaútočila na celé frontě. Lavina tanků a nesčíslné množství smrtonosných děl se vrhly na Němce. Hned za tanky, kryjíce se dýmovou clonou, šly anglické, americké a francouzské divise. Německá armáda ustoupila. Němci byli zahrnutí za řeku Marnu a měli při tom desetitisíce zabitých, více než 150.000 vojáků bylo zajato a ztratili asi 400 děl. Porážka německého imperialismu byla jasná.

Spojenci Německa vystupují jeden za druhým z války. Válkou vysílené Rakousko-Uhersko se obrátilo ke všem válčícím zemím s mírovou nabídkou.

Po řadě porážek odmítla bulharská vojska bojovat. V armádě začalo povstání. Povstalci táhli na Sofii. Bulharská vláda si pospíšila uzavřít mír s Dohodou. Bulharský císař Ferdinand se zřekl trůnu a uprchl ze země.

Hned za Rakousko-Uherskem a Bulharskem utrpělo porážku také Turecko. Anglická vojska obsadila Palestinu a Syrii. Turecko podepsalo příměří s Dohodou. Úplná porážka spojenců Německa a jejich kapitulace znamenaly, že dobytelské plány německého imperialismu na Balkáně a v Malé Asii zkrachovaly. Německá vládnoucí klika — Vilém II. a Hindenburg — však neustále chvástavě mluvili o německých vítězstvích. Německému velení »se otevřely oči« teprve tehdy, když koncem září spojenecké armády způsobily novou porážku německým vojskům.

Asi uprostřed září bylo zcela jasné, že Německo válku prohrálo a stojí před kapitulací. Ve štábu vrchního velitele se začaly objevovat známky paniky, zvláště v souvislosti s obdržením zpráv o tom, že Rakousko hodlá uzavřít separátní mír. Silný úder Dohody, provedený uprostřed září na frontě mezi Ruptem a Mosellou, zesílil neklidnou náladu v německých vládnoucích kruzích.

Vládnoucí třídy německé říše se pokoušely různými

vládními kombinacemi vyhnout se kapitulaci před dohodovými zeměmi a revoluci uvnitř země.

Dne 21. září mezifrakční výbor německého říšského sněmu vytyčil požadavek, aby byla vytvořena »vláda národní obrany«, do níž by vstoupili zástupci všech stran, rovněž sociální demokraté.

Když Rakousko a Bulharsko zastavily válečné operace, nastala v Německu panika. »Koncem září 1918,« čteme v pamětech německého korunního prince, »začaly události rychle spěť kupředu. Tak tomu bývá při požáru: oheň již dávno tlel pod popelem — závan větru rozvál popel a vyšlehl plamen, jako hořící hranice se všech čtyř konců zachvátil budovu, chytlo všude: tady, na západě, dole, na jihovýchodě a uvnitř země. Hranice nedozírné velikosti zachvátila celé Německo a na ní bez milosti hynula naše dřívější síla a statečnost. Začalo to v Bulharsku.«

Dne 28. září navrhl Ludendorff říšskému kancléři Hertlingovi, aby rychle vytvořil vládu »na širším základě«; tehdy se vrchní velení rozhodlo, že je nutno předložit mírovou nabídku Dohodě.

Dne 29. září se sešla ve Spa vládní konference, aby posoudila situaci, která se v říši vytvořila. Zúčastnil se jí Vilém II., Hindenburg, Ludendorff, Hertling a státní sekretář pro zahraniční věci Hintze.

Hindenburgovo a Ludendorffovo sdělení, že není možno ztrácet ani hodinu, že situace nestrpí žádné oddalování, že je třeba ihned učinit mírovou nabídku Dohodě, udělalo silný dojem na ostatní účastníky konference ve Spa.

Když později Hintze vzpomínal na tuto poradu, řekl: »Přede mnou seděli oba vojevůdci... V daný okamžik oznamovali asi toto: všechno je ztraceno kromě cti — a je třeba zachránit všechno, co je možno zachránit. Ted' není čas uvažovat, ale je čas jednat. Každá hodina odkládání znamená nebezpečí.«

Čím je možno vysvětlit takový prudký obrat ve smýšlení vládnoucí kliky, takový přechod od vítězných fanfár k pohřební písni?

V zemi rostlo a šířilo se lidové povstání. Bylo zcela jasné, že Německo válku prohrálo, že mírové podmínky bude diktovat Dohoda. A vládnoucí klika vynakládala veškeré úsilí, aby se vyhnula revoluci, aby udržela hohenzolernskou říši. Za situace, jež se vytvořila, bylo třeba vybrat jednu ze tří možností: vojenskou diktaturu, »revoluci shora« nebo se postavit tváří v tvář mohutnému revolučnímu hnutí mas

v zemi. Vojenská, diktatura však za války zkrachovala a prodlužovat ji vytvářelo hrozbu, že bude vyvoláno ještě větší pobouření a že dozrávající revoluce bude urychlena. Revoluce v zemi byla pro vládnoucí kliku nejstrašlivější, mnohem nebezpečnější než kapitulace před Dohodou. Nej-příjemnější bylo pouze jedno: »revoluce shora«.

Konference ve Spa přijala návrh vrchního velení, aby bylo do vlády přijato několik vlivných parlamentních vůdců.

Toto rozhodnutí, jež bylo výsledkem zahraniční a vnitropolitické krise v říši, bylo pokusem zachránit hohenzolernskou říši před ztroskotáním a vyhnout se revoluci. Vilém II. požádal na základě rozhodnutí ve Spa kancléře Hertlinga, aby sestavil »koaliční« vládu. Kancléř Hertling, který nesouhlasil s císařovým názorem, odešel do výslužby.

Nový kancléř Max Badenský, jmenovaný 2. října, vytvořil vládu ze zástupců většinových stran, kteří mu měli zajistit autoritu v očích lidu. Ze sociální demokracie vstoupili do vlády Bauer a Scheidemann.

Avšak vytvoření nové vlády nezeslabilo politickou krizi. Vláda dělala slabé pokusy, aby uklidnila lid ubohými demokratickými ústupky. Dne 9. října byl vydán příkaz, aby byla zmírněna censura. Dne 16. října následoval příkaz, který zavazoval vrchní velení, aby provádělo své akce v souhlase s nejvyššími státními úřady.

V noci z 3. na 4. října nový kancléř Max Badenský, plně usnesení účastníků konference ve Spa, poslal Wilsonovi první nabídku o příměří. Začala výměna not mezi Wilso-nem a říšskou německou vládou. Čtyři Wilsonovy noty, jež následovaly jedna za druhou, byly neustále ostřejší a berlínské odpovědi neustále povolnější. Na frontách začal hromadný ústup a definitivní rozklad německé armády. Nové opozdilé reformy nepomohly zachránit říši. Dne 22. října byla vyhlášena autonomie Alsaska-Lotrinska, 26. října byla říšská konstituce změněna v tom smyslu, že byla rozšířena práva říšského sněmu; tehdy byla přijata reforma volebního práva v Prusku. Ale bylo pozdě. V zemi začalo povstání.

Německá vláda spěšně nabízela »demokratický mír«. Dohodové země však žádaly úplnou kapitulaci Německa. Dne 3. listopadu 1918 začalo ozbrojené povstání v loďstvu v Kielu, kde byla vytvořena vojenská rada. Dne 4. listopadu 1918 byla poslána přes frontu skupina vojenských osob v čele se zástupcem středu Erzbergerem do hlavního stanu

francouzského maršála Focha jako poslové míru. Tam ve vagoně v compiégneském lese byla přijata německá delegace a byly jí oznámeny podmínky příměří: Německo mělo ihned vyklidit všechna obsazená území ve Francii, Belgii, Alsasku-Lotrinsku a levý břeh Rýna. Dohodě bylo dáno právo obsadit města Mohuč, Koblenc a Kolín. Všechno německé loďstvo mělo být odzbrojeno a mělo odplout do přístavů spojenců nebo do neutrálních států.

Příměří bylo podepsáno 11. listopadu, když vešlo ve známost, že v Německu propukla 9. listopadu 1918 revoluce a Vilém II. utekl do Holandska.

Koncem 19. a začátkem 20. století se v mezinárodní politice projevily zásadní rozpory mezi imperialistickými zeměmi, které byly příčinou toho, že se vytvořily dvě nepřátelské koalice imperialistických států (Trojspolek a Trojdohoda), jež vtáhly svět do krvavých jatek v letech 1914 až 1918. Hlavním rozporem v tomto období byl anglo-německý rozpor.

Válka vznikla jako nevyhnutelný výsledek vývoje světových hospodářských a politických sil na základě soudobého monopolistického kapitalismu.

Válka v letech 1914—1918 nebyla neočekávaná, nýbrž vyplývala z celého souhrnu podmínek vývoje monopolistického kapitalismu.

Jako bezprostřední záminka pro zahájení světové války posloužila vražda rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda 28. června 1914 v Sarajevu (Bosna), kterou spáchal srbský nacionalista. Za měsíc vyhlásilo Rakousko-Uhersko válku Srbsku a hned nato v průběhu 10—12 dnů vstupuje do války jeden stát za druhým.

Dvě mohutné válčící koalice (Trojspolek a Dohoda) stály proti sobě. V průběhu války se k oběma koalicím připojila řada jiných států.

Největší význam měla skutečnost, že do války vstoupily na straně Dohody Japonsko, Itálie a USA a na straně rakousko-německé koalice Turecko a Bulharsko.

Každá z válčících stran měla své imperialistické, dobytelské plány.

Německý strategický plán vedení války («plán Schlieffenův») byl vypočítán na bleskové zničení nejdříve Francie a potom Ruska.

Avšak převaha hospodářských zásob a lidských sil dohodových zemí a také to, že se německé velení přepočítalo ve strategii, způsobilo porážku německého imperialismu.

Blesková válka přešla ihned ve válku posílení. Hlavní tíže války padla na Rusko. Přes vojensko-technickou zaostalost armády a carského Ruska, přes zrádcovství generality a carských úředníků přinutila ruská armáda německé velení, aby soustředilo hlavní síly na východní frontě. Ruská fronta byla vedoucí a neaktivnější. To dovolilo dohodovým zemím shromáždit síly pro konečný úder.

Světová imperialistická válka v letech 1914—1918 byla nejkrvavější a nekrutější, jakou do té doby svět znal. Nikdy dosud země nestavěly tak obrovské armády pro vzájemné ničení. Armády států, jež se zúčastnily války, čítaly 70 milionů lidí. 10 milionů zabitých a asi 20 milionů raněných — takový byl výsledek války. Tisíce měst a vesnic bylo přeměněno v rozvaliny. Bylo zničeno obrovské množství mostů, tunelů, železnic, továren a závodů. Materiální škoda, způsobená válkou v letech 1914—1918, byla nesmírná. Přímé výdaje na válku činily podle zdaleka ne úplných údajů 170 miliard zlatých rublů a celková suma výdajů dosahovala neuvěřitelného čísla — 600 miliard. Válka přivedla na dlouhou dobu do nepořádku průmysl, zemědělství a finance mnoha zemí. Četné státy se dostaly do hospodářské a někdy i politické závislosti jiných zemí. Hlavním věřitelem západoevropských států se staly USA; američtí imperialisté neuvěřitelně zbohatli na válce.

Veškerá tíže války a jejích následků padla na široké vrstvy pracujících měst a venkova. »Válka by nebyla přinesla tolik pohrom a snad by se dokonce nebyla vůbec rozpoutala tak prudce, kdyby strany II. internacionály nezradily věc dělnické třídy, kdyby byly nepošlapaly usnesení kongresu II. internacionály proti válce, kdyby se byly odhodlaly aktivně vystoupit a zburcovat dělnickou třídu proti vlastním imperialistickým vládám, proti podněcovatelům války.«¹³⁶

Se zahájením imperialistické války II. internacionála zkrachovala, rozpadla se na jednotlivé sociálšovinistické strany, bojující jedna proti druhé.

Pouze bolševická strana, vedená Leninem a Stalinem, rozhodně bojovala proti imperialistické válce, válce nespravedlivé a dobovačné, jež měla za cíl zotročit cizí země, cizí národy. Pouze v Rusku přivedla bolševická strana boj proti

¹³⁶ *Dějiny VKS(b). Stručný výklad*, Svoboda, Praha 1951, str. 185.

imperialistické válce až k revoluci, svrhla »vlastní« vládu a nastolila diktaturu proletariátu.

Válka, jsouc výtvořem všeobecné krise kapitalismu, zostrila tuto krisi a zeslabila světový kapitalismus. Velká říjnová socialistická revoluce prolomila imperialistický systém: vedle kapitalismu se v revolučním boji rodil a ubránil svou existenci na jedné šestině zeměkoule nový společenský systém — socialismus.

OBSAH

II. INTERNACIONÁLA (1889—1914)

Marxismus a dělnické hnutí. Poslední léta života K. Marxe	3
Engelsův boj za vytvoření II. internacionály	6
Založení II. internacionály. Pařížský kongres (1889)	8
Curyšský kongres (1893)	13
Poslední léta Engelsova života a činnosti. Londýnský kongres (1896)	15
Pařížský kongres (1900)	20
Rusko — středisko mezinárodního revolučního hnutí	23
Tři směry v mezinárodním dělnickém hnutí	27
Amsterodamský kongres (1904)	33
Revoluce roku 1905 a II. internacionála	35
Stuttgartský kongres (1907)	40
Kodaňský kongres (1910)	44
Basilejský kongres (1912)	47
Bolševici na mezinárodní scéně před válkou roku 1914	47

PRVNÍ SVĚTOVÁ IMPERIALISTICKÁ VÁLKA

Imperialistické skupiny a diplomatická příprava první světové války	57
Začátek první světové imperialistické války	62
Válečné operace v letech 1915—1916	70
Krach II. internacionály. Zrada sociální demokracie	75
Boj bolševiků za přeměnu války imperialistické ve válku občanskou	77
Buržoasně demokratická revoluce v Rusku a její vliv na válčící země	80
Válečné operace v roce 1917. Růst revolučního hnutí ve válčících zemích	82
Velká říjnová socialistická revoluce a revoluční vystoupení sovětského Ruska z války	84
Vliv Velké říjnové socialistické revoluce na revoluční hnutí válčících zemí	89
Konec první světové války. Porážka německého imperialismu	94

Prof. I. S. Galkin

II. INTERNACIONÁLA

(1889—1914)

PRVNÍ SVĚTOVÁ IMPERIALISTICKÁ VÁLKA

Vydává oddělení propagandy a agitace Ústředního výboru KSČ. Odpovědná redaktorka Vlada Hozmanová. Technický redaktor Slavomír Urban, Korektor Josef Koukl.

Edice Vysoká stranická škola při ÚV KSSS 30102/65, 8204/7/53/III/2, 64. Sazba 12. VI. 1953. tisk 8. VIII. 1953. Vyšlo v srpnu 1953. 1. vydání. Náklad 10.385. Pl. archů 6.5, aut. archů 6.74, vyd. archů 6.94. Papír 223-04, 70 g. Tisk Rudé právo, vydavatelství Ústředního výboru KSČ, Praha II, na pořčí 30, se sazby garmond Ideal, 4%.

Cena kart. 2.60 Kčs.

I 5052

Cena 1. X. 1953

Cena kart. 2.60 Kčs

30102/65